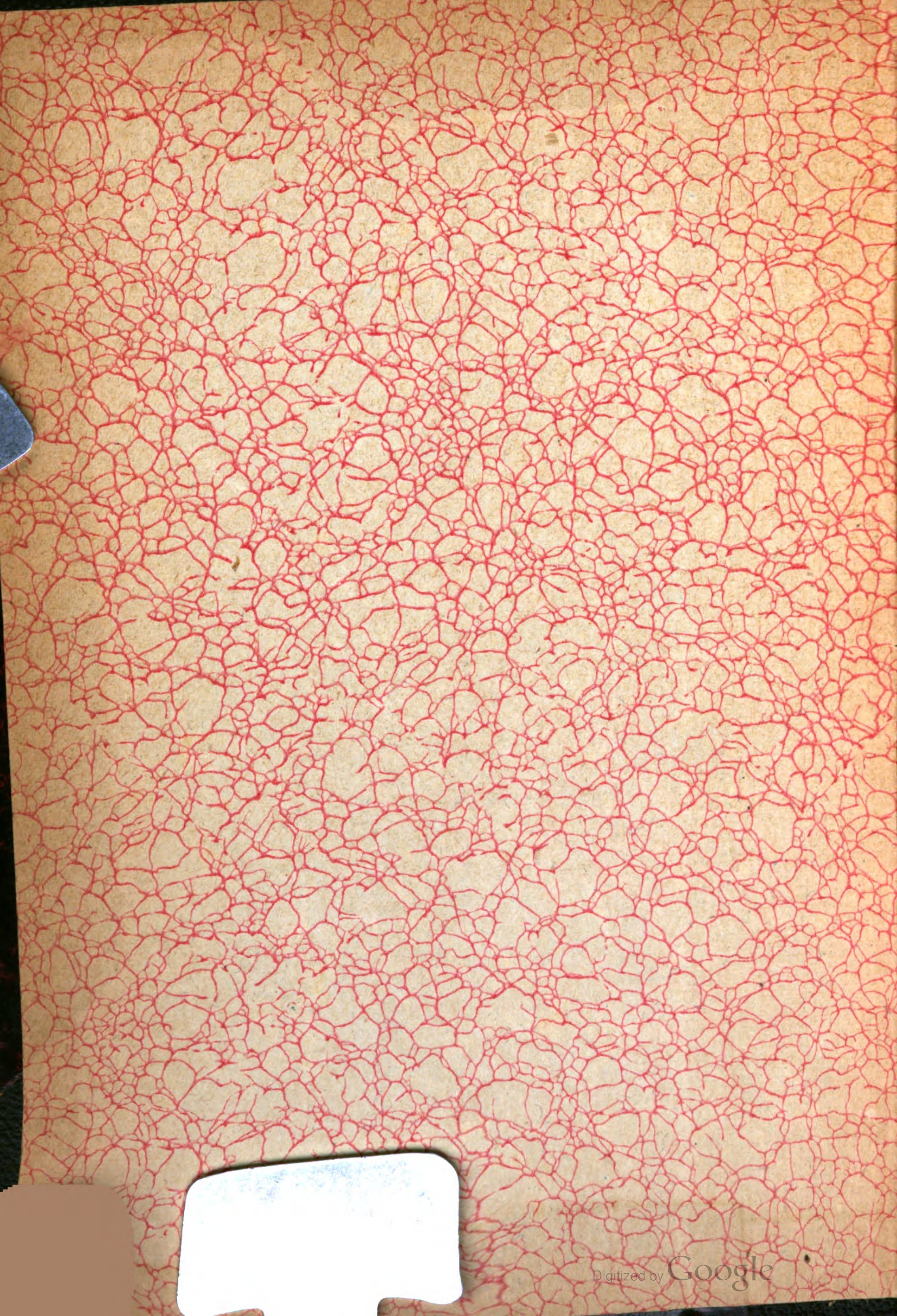
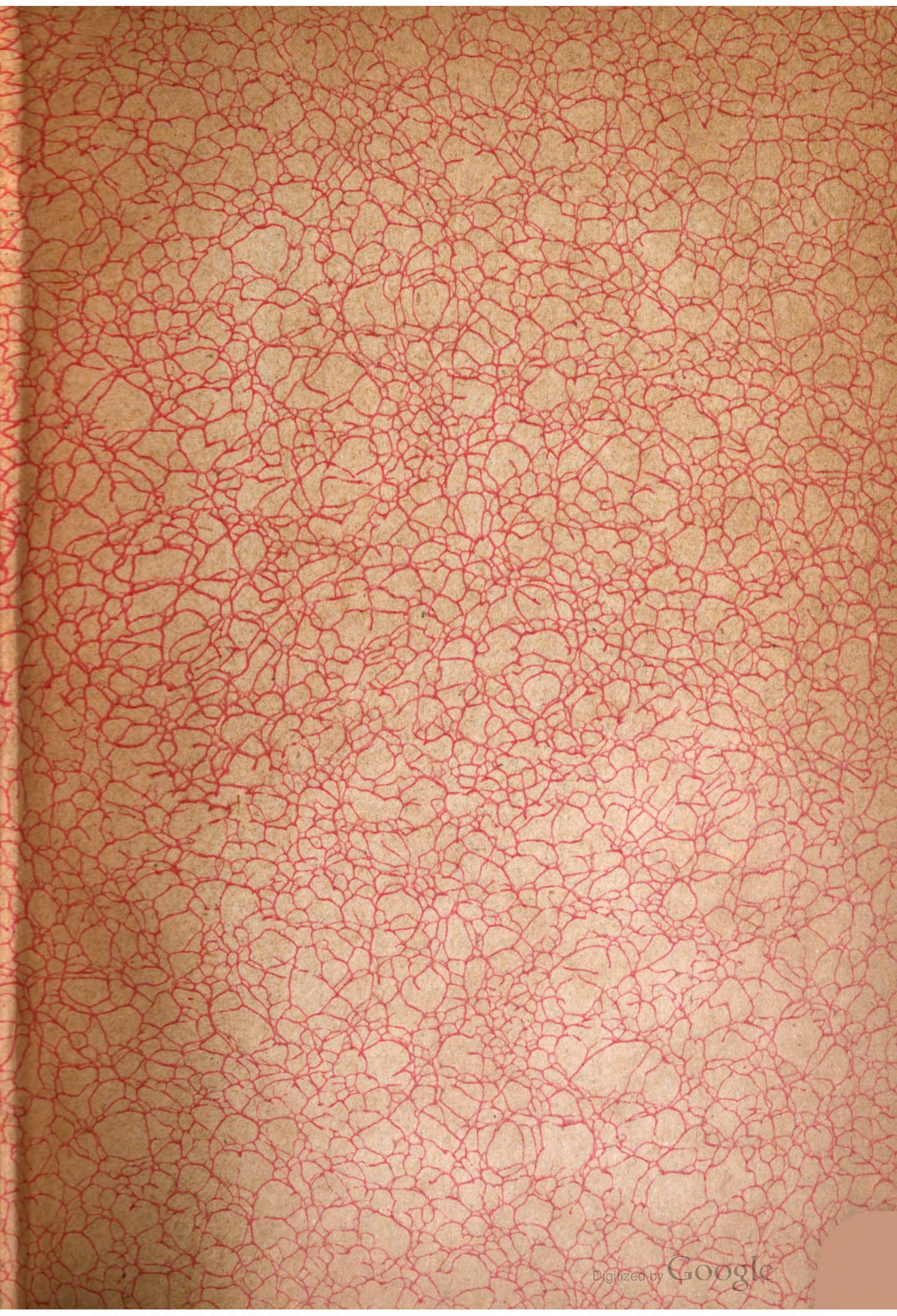

HX 1SLA 0

auser.

MET DEN MAUSER.

Met den Mauser.

PERSOONLIJKE ERVARINGEN

IN DEN

Zuid-Afrikaansche Oorlog

VAN

C. PLOKHOOY.

F. DUYM.
GORINCHEM.
1901.

9

1e AFDEELING.

Het eerste Hollander Corps.

HOOFDSTUK I.

Reeds lang voor den oorlog in Afrika met de Engelschen uitbrak, wisten wij schier met zekerheid, dat de krijg uitbreken zou. Mochten er nu en dan wel eens enkelen zulks betwijfelen, en meenen, dat het gevoel van recht bij de Engelsche regeering de overhand zou hebben, toch waren er velen, die bezorgd de toekomst tegen gingen, gedachtig aan het machtige Albion, bekend om zijn zucht tot uitbreiding van zijn gebied, en belust op het schitterende metaal uit de Witwaterrandsche mijnen.

De oorlog kwam. De toegevendheid der Z.-A. regeering mocht niet baten, en eerlang zou er bloed stroomen.

Waren wij, Hollanders, in de Z.-A. Rep. bang? O neen, wij, en overal het jongere geslacht, toen nog niet bewust, welke onuitsprekelijke ellende oorlog te weeg brengt, haakten naar het tijdstip, dat ons naar Natal riep, om eens af te rekenen met de „Rooies", die beletten wilden, dat het Hollandsche element zich in de Hollandsch sprekende Republieken zou ontwikkelen. Alles moest Engelsch worden.

Wij, Hollanders waren dom. Wij wenschten den oorlog spoedig te zien uitbreken, niet wetende wat oorlog is. Wij noemden de Boerenleiders laksch, omdat ze niet begonnen

met de vijandelijkheden. Het regende ingezonden stukken in de Transvaalsche Nieuwsbladen; maar „Oom Paul" en de andere „Oomes" weifelden nog; want „Oom Paul" wist wel, wat oorlog was, en daarom poogde hij steeds, met behoud van eer en plicht, het zwaard te doen rusten. Vertrouwende op God, en biddend tot Hem, stelde hij pogingen in het werk, den vrede te bewaren, maar.... het mocht niet zijn.

Toen de Engelschen zich meer en meer aan onze grenzen verzamelden, begonnen onze handen te jeuken. Ze waren in onze oogen er onbeschaamd genoeg voor zonder oorlogsverklaring de grenzen over te trekken, en daarom meenden wij, dat het in ieder geval voorzichtig was, de grenzen te bezetten.

Nog altijd handelden Oom Paul en de regeering met het Engelsche Gouvernement. De eischen echter van laatstgenoemde werden steeds grooter. Altijd vroeg John Bull meer, en het scheen wel, of Engeland zelfs de onafhankelijkheid der Z.-A. Rep. betwistte. Toen was het genoeg, en Oom Paul vaardigde het bekende Ultimatum uit. Als Engeland zijne troepen, die onze grenzen bedreigden, niet terugriep, dan zouden we oorlog hebben.

„Hoera!" zoo riepen alle Hollanders van het Hollander Corps, dat aan de grens van Transvaal en Natal lag. „Nu zal eindelijk de lang verwachte worsteling aanvangen. Nu zullen we zien, of Afrika niet voor de Afrikaner zal zijn, en of we de Engelschen niet in zee kunnen jagen, en hen dus noodzaken het land te ruimen." Is het geschied? De tijd zal het leeren. Deze krijg behoort helaas! nog niet tot de geschiedenis.

Hoe was het Hollander corps tot stand gekomen. Wij Hollanders, die zoo lang reeds het goede bij de Boeren en onder de vaderlijke bescherming der Boerenregeering hadden genoten, wilden nu ook, met de dreigende oorlogswolken vóór ons, deze regeering steunen. Dit rekenden wij onzen plicht. Onder alle omstandigheden trouw te zijn aan de regeering van het land, die ons, al schreeuwden de Jingo bladen van verdrukking, zoo mild en goed had behandeld.

Veertien dagen vóór den krijg werd eene vergadering gehouden, waarop zich 130 flinke mannen aanboden een

corps te velde te vormen. De regeering nam ons aan, en we werden gewapend en uitgerust. Van mooie uniformen hielden wij niet. Zoo'n mooie, nauwsluitende uniformjas moge kranig lijken; nut geeft ze niet; integendeel, die mooie kleeren zijn soms maar hinderlijk. Wij kleedden ons, toen wij ten strijde gingen, zooals wij wilden. De meesten kochten een geheel pak „Khaki", een vaalbruine stof, die het voordeel had, met de kleur van verdroogd Afrikaansch gras overeen te komen, en dus den in Khaki gekleeden krijgsman schier onzichtbaar te maken.

Van de regeering ontvingen we allen een paard, een zadel en een geweer met een met kogels gevulden bandelier.

Wat waren we trotsch op dat alles. Als we zoo eens uitreden op een oefeningstocht, dan zetten we een hooge borst, en een gezicht, alsof we allen in den strijd geharde krijgers waren.

We hadden het druk! Verscheidenen van ons moesten nog leeren schieten; anderen nog leeren paardrijden enz. De jongens legden er zich op toe, al die ridderlijke kundigheden machtig te worden. „Waar een wil is, is ook een weg." Dit spreekwoord werd ook nu bewaarheid.

HOOFDSTUK II.

't Was een feest, toen we eindelijk opgekommandeerd werden, om 3 Oct. uit te rukken naar de grens.

We schaften ons een koffertje aan, vulden dat met kleinigheden, die we dachten noodig te hebben, als sporthemden, handdoeken, zeep, koffie, suiker, blikjes vleesch, cacao, mes, lepel, vork, naaigereedschap, knoopen enz. Een koffieketel en blikken pan hingen wij aan den zadel. Droefheid was er bij ons niet; wij verlangden voorwaarts te gaan. De moeders zagen hunne zoons, de vrouwen hunne echtgenooten, die al of niet direct tot het Hollander Corps behoorden, met tranen in de oogen vertrekken. Is het wonder, dat zij, hoewel nog geen schot was gelost, beangst waren om het lot der hunnen, en dat menig gebed opsteeg uit het hart, om behoud van man, kroost en niet het minst om dat van 't Vaderland?

Eindelijk was de 3de Oct. aangebroken: de gewichtige dag van vertrek. Een groote menigte gewapenden,

vrouwen en kinderen vulde het stationsplein en het perron van den straks vertrekkenden trein. Menschen, paarden en goederen werden spoedig door de ijverige zorg der spoorwegbeambten opgeladen. Gelach en vreugde overstemden de droefheid, en onder het zingen van het Transvaalsche Volkslied, zette de lange trein zich in beweging naar het zuiden.

Twee dagen moesten we sporen voor we op onze bestemming te Zandspruit waren; anders deed de trein er niet langer over dan een uur of 10; maar de lijn was „opgeblokt" met kommandotreinen, vol ruiters en paarden. De wagens van de kommando's reden „over land", d. w. z. ze reden naar het zuiden, zonder van den spoorweg gebruik te maken.

Wat een' belangwekkenden aanblik gaven de legers bij Volksrust en Zandspruit te zien. Honderden witte tenten stonden daar in kleine groepen vereenigd. Elk groepje vormde een veldcornetschap (ongeveer 200—400 man). De tent van den veldcornet kon men kennen aan de vierkleur, die van den top wapperde. Wij hadden ook een vlag en aan de vierkleur hadden we voor deze gelegenheid een oranjewimpel bevestigd.

Wat een drukte! Elken namiddag tegen zonsondergang zagen we de verschillende „brandwachten" uitrijden. Wij, vreemdelingen, deden daar nog geen andere dan „laagerwacht", d. i. nachtwacht in het kamp.

Wij oefenden ons nog steeds, en de meesten waren tamelijk goed op de hoogte van de rijkunst gekomen. Met het gereedmaken van ons maal hadden we altijd pleizier. Hadden onze familieleden eens kunnen zien wat wij daar aten, ze zouden de handen in elkander geslagen hebben.

Wat was 't koud in de hoogvlakte bij Volksrust! De scherpe bergwind, die van de met sneeuw bedekte hooge toppen der Drakensbergen kwam, drong overal door. Ze woei dwars door de tenten heen. Als de zon vijf minuten onder was, moesten we reeds een overjas aantrekken. Bibberend stonden we dan onze paarden te voeren, en als er iemand aangewezen was voor lagerwacht, dan was het heel duidelijk aan hem te zien, dat zulk werk juist niet aangenaam was.

Was dat nu de oorlog, zooals wij ons die hadden voor-

gesteld? We hadden gedroomd van vechten en schieten, en we mochten niet eens een patroon voor ons pleizier gebruiken.

Enkelen van ons begonnen al op de regeering en Oom Paul af te geven. „Was dat nu manlijk," zoo zeiden ze: „Was dat nu manlijk, zoo lang te talmen. Sla er liever op."

Eindelijk kwam het bericht, dat Oom Paul het Ultimatum verzonden had. Met hoerageroep werd die tijding ontvangen.

De „Rooies" moesten van onze grenzen. Tot vervelens toe werd er over gesproken. Zouden ze gaan, of zouden ze weigeren. De meesten van ons hadden het niet aangenaam gevonden, als de Engelschen waren teruggetrokken. Ze leefden op hoop en vrees — „och, als die oorlog nu maar komt!"

De oorlog kwam. 't Was een schoone morgen. De zon scheen zoo helder en de hemel was zoo helder, als 't alleen maar op de Transvaalsche hoogvlakten zijn kan. De natuur was rustig; de bewoners van geheel Zuid-Afrika waren in spanning. De meesten waren verdrietig en angstig, en de natuur vertoonde zich in haar Zondags gewaad. In de laagers kwam in dien vroegen morgen leven en beweging onder de groepen Burgers. 't Kommando: „opzaal, opzaal!" werd overal gehoord. Ook bij ons was 't „opzaal". Wij pakten alles, wat ons noodig scheen op den tocht, op de zadels. Wat een drukte! De een wilde nog eer gereed zijn dan de ander. Allen waren zenuwachtig en opgewonden, en allen beproefden er erg onverschillig uit te zien.

We hadden zoo dikwijls in de geschiedboeken over oorlogen en hevige gevechten gelezen, en nu zouden we stof geven tot een nieuwe geschiedenis. We waren op weg historische mannen te worden, en dit bracht ons onder den indruk, te meer, daar het schier zeker was, dat eenigen, misschien velen, onzer òf dood òf gewond op het slagveld zouden liggen.

HOOFDSTUK III.

We waren allen gereed. 't Was een mooi gezicht, die 130 Hollandsche „jongens", allen te paard. 't Was een aanblik, die menig vaderlander thuis in enthousiasme gebracht zou hebben. De zadeltasschen waren zoo vol mogelijk gepakt met provisie voor 8 dagen. Aan den eenen kant

beschuit, aan den anderen vleesch, tot bilton gedroogd. Over den éénen schouder hing de patroonband met 50 patronen, die weldra een plaats zouden zoeken in de Engelsche gelederen. Achter ons kwam nog een kleine wagen, bespannen met 6 muilen, met onze bagage. Meer dan dat hadden we niet noodig. Al de geriefelijkheden van een Europeesch leger misten wij. In plaats van den veldkeuken in Europa hadden we een koffieketeltje en pan aan het zadel hangen.

Nu begon de krijg. Wij konden natuurlijk geheel niet wijs worden uit de troepenbeweging. 't Was een gekrioel en een door elkaar trekken als van mieren in een mierenkolonie. Muziek hadden we niet; maar één van ons blies nu en dan op een cornet, altijd hetzelfde deuntje, nu en dan wisselde dit met ons gezang. We zongen telkens nu dit dan dat vaderlandsch lied. „Het volk vol heldenmoed" werd het meest gehoord.

Eindelijk kwam er meer orde; we trokken recht op de Natalgrens aan. De Hollanders hadden de eer het eerst het tolhek tusschen Volksrust en Charlestown te openen.

Aan het gejuich kwam geen eind. We hadden de eerste stad genomen. 't Was nu juist geen groote zege, die zonder moeite was behaald. Alle Engelsche wachten waren geretireerd. Geen schot was gelost.

Alles vluchtte voor ons uit. Ver vooruit op den weg zagen we mannen loopen, beladen met allerlei dingen, die ze waarschijnlijk gestolen hadden uit de verlaten winkels. Onze kommandant gelastte ons voorwaarts te trekken, en wij namen niets anders mede dan een paar hoeden en dekens uit een koeliewinkel, die door Kaffers, voor ons uitvluchtend, was opengebroken.

Toen we Charlestown hadden verlaten, begonnen de onzen weer met hun liederen; de kommandant gebood echter stilte en zeide ons: dat we zingen en leven maken konden, als we onzen eersten slag gewonnen hadden. Wij trokken nu stil voort langs den Amajuba. Deze historische berg wekte veel gedachten bij ons op. Wij spraken over de dappere Boeren van '80 en '81, en wij zwoeren, dat we ook ons best zouden doen. Wij wilden niet achterstaan bij het voorgeslacht. Elkander opwindend, verbeeldden wij ons in onze dwaasheid, dat wij (het Hollander

Corps) in éénen zouden voortrukken tot Durban — tot Kaapstad desnoods — en zien of de bananen al rijp waren. De geestdrift bekoelde wel een weinig door den langen en vermoeienden tocht. We reden langs steile berghellingen, op en af, uren achtereen, en door het eindelooze van onze reis werden we neergedrukt. We voelden onze nietigheid, bij het gezicht van die trotsche berggevaarten, aan alle zijden van ons. Dat gevoel werd gaandeweg drukkender, en het verbeterde er zeker niet op, toen de mist, die maar al te dikwijls in dat gebergte voorkomt, ons het uitzicht benam. Aan alle zijden hadden we nevel, niets dan nevel, en het werd zoo koud en zoo nat.

Eten deden we veel, en dachten er niet aan in dit opzicht de spaarzaamheid te beoefenen. Was dat nu die oorlog, waarvan we ons zooveel hadden voorgesteld? Zouden dan die „Roodbaadjes" nooit stand houden?

De toestand verergerde nog, toen den volgenden dag de mist plaats maakte voor den regen. Brr. We schudden ons nu en dan als natte poedels. Tot op ons hemd toe waren we nat. 't Regende door onze regenmantels en khakikleederen heen, en we voelden ons in één woord, erg unheimisch. Eenige dagen later kwam er gelukkig eenige verandering. Wij zagen ver van ons af eene vlakte en weldra waren we de bergen uit! Hoezee! dat gaf vreugde, en we zwaaiden de hoeden, zoodat de druppels in het aangezicht onzer makkers spatten. 't Was maar goed ook, dat er verandering kwam. De meesten van ons leden honger, daar ze in de eerste dagen te dikwijls den niet grooten voorraad hadden aangesproken.

Velen van ons hadden nieuwe kleederen noodig, want de modder, waarin we elken nacht, met ons zadel als hoofdkussen en den hemel voor dak, sliepen, had erge sporen achtergelaten.

„Wij naderen New-Castle", zei onze kommandant. Laat ik u echter vooraf onzen kommandant voorstellen: 't Is „Oom" Jan Lombard, lid van den 1sten Volksraad. Een groote breedgeschouderde boer, die al meer oorlogen heeft medegemaakt, en die steeds bewijzen van onverschrokkenheid heeft gegeven. Hij heeft ons wel de eer willen aandoen, het Kommandantschap te aanvaarden. Hij leidt den tocht. Met den inwendigen dienst, zooals wachtverdeeling

enz., houdt hij zich niet op; dat is het werk van den kapitein en de vier luitenants, die wij zelf gekozen hebben. Verder heeft elk van de vier sectiën (Luitenantschappen) nog twee korporaals, die toezicht over de kleine groepen houden: groepen van 15 of 10 man.

New-Castle kenden we als een garnizoensplaats, daarom verwachtten we ook, dat we hier het eerst den vijand slag zouden leveren. Nu zou het er op aankomen.

Hoe klopten onze harten, toen we onder het bereik der Engelsche kanonnen kwamen! We maakten heel wat drukte. 't Was overal gelach en gescherts; maar de drukte was te levendig, om natuurlijk te zijn, want eenigen onzer, die gedurende den tocht liever met hunne paardjes gekeerd waren en zich mijlen ver wenschten, drukten nu hun blijdschap uit, dat ze zoo dicht bij de „Rooies" waren.

Hoe dichter we New-Castle naderden, hoe meer stilte er ontstond, en toen we eindelijk de vlakte inreden, was niet één in staat zijn spanning te verbergen. Dadelijk kon een Engelsche bom tusschen ons komen! We zien reeds de versterkingen. Nu gevoelen we, dat oorlog toch niet het werk van schooljongens is; de Engelschen zouden ons nu bij tientallen hebben kunnen dooden, als ze gewild hadden. Maar waarom deden ze het dan niet? De spanning nam toe bij elken stap van ons paard. Zouden ze ons in een hinderlaag willen lokken?

Rustig reden onze kommandant Lombard en kapitein Mr. de Wit Hamer voorop. Ik denk, dat ze de zaak ook bespraken.

We kwamen nu op een geweerschot afstand en nog schoten de Engelschen niet. Zouden ze ook van hier gevlucht zijn? Zouden ze deze nette stad ook aan haar lot overlaten, zooals ze met het kleine dorp Charlestown hadden gedaan?

Daar wordt bij een rivier halt gekommandeerd. Onze kapitein rijdt van één zijner mannen vergezeld de stad binnen, en eischt haar op van de verschrikte magistraat. Hij eischt haar op voor de Z.-A. R. en voor het Hollandercorps. Lang werd er niet over en weêr gepraat: want mocht het Bestuur der Stad ook al veel in te brengen hebben, onze kapitein was kort van stot.

HOOFDSTUK IV.

Weldra kwam hij terug en bracht ons de boodschap, dat de stad was overgegeven. Wat een gejuich! 't Was of ons een zware last van den schouder was afgewenteld.

Ver, zoo ver, dat we het bijna niet meer zien kunnen, hangen kleine roode stofwolkjes in het zuiden, veroorzaakt door de Engelschen, die uit N.-C. zijn gevlucht, toen ze die onmenschelijke, gevreesde „Boers" hadden zien komen. Een gansche stad voor ons! Wij rekenden ons heer en meester van alles wat er zich in bevond. Wij wezen elkaar op de mooiste huizen en zeiden: „kijk, dat groote, mooie huis dáár is voor mij!"

Onze kommandant verbood ons de stad binnen te gaan, om onze goedkoop verkregen huizen in bezit te nemen en te beschouwen. Toen we ons over het verbod beklaagden, zei hij: „Neen, jullie Hollanders zijn goeie kerels, maar ik vertrouw je daarom niet in de stad nie; want daar is te veel drank, en as jullie dronk wordt naderhand, kan ik met jullie niks maak nie". En gelijk had onze Lombard.

We moesten dus voor de stad liggen blijven. Wij verzoenden ons met ons lot, toen we karren vol allerlei lekkernijen, zooals versch brood, boter en allerlei kleederen uit de stad gezonden kregen.

Toen we ons nu als gehoorzame krijgers in de modder, in plaats van in de bedden der huizen hadden neergevleid, kwamen tegen den avond andere troepen Boeren, die, ziende, dat de stad reeds genomen was, regelrecht door en erin trokken. Dat was te veel voor ons.

Wij — Hollander Corps — namen de stad en anderen trokken er in. Neen, zoo kon het niet, en wij bestormden onzen kommandant met verzoeken, de een al dringender dan de ander. De kommandant, willende zijn prestige niet verliezen, gaf eindelijk zijne toestemming, en wij gingen stadwaarts. Wat een heerlijke paar dagen wachtten ons nu!

We traden wel gewapend de stad in. Alles was van ons, zoo meenden we. De kleinere huizen keken we niet eens aan, maar zochten de mooiste op en traden ze binnen. Als we zagen, dat het huis bewoond was, deden we den menschen geen overlast aan en vertrokken direkt weer. Veel inwoners waren niet gebleven; misschien negen of

tien huisgezinnen. Velen waren gevlucht, toen ze onze nadering vernamen.

Waren de deuren op slot, dan waren ze spoedig opengebroken; we deden dat heel handig met de kolf van het geweer.

Recht gemakkelijk maakten we 't ons. Natuurlijk gingen we naar de salon, en daar zaten we dan zoo huiselijk mogelijk met onze niet zindelijke kleederen op de fijne stoelen. Sommigen met de beenen op de prachtige salontafel, anderen hadden weer positie genomen op de mooie kanapé in den hoek. De arme vluchtelingen hadden geen tijd gehad om iets meer dan hun geld en de meest noodige dingen mede te nemen. Alles lag door elkaar. Zelfs ben ik op een kantoor gekomen: de schrijftafel stond open, een brief lag half afgeschreven daarop, en de pas gebruikte pen was er met een smak op neergeworpen, zoodat de inktvlek zichtbaar was. De man had zeker zitten werken, en op eenmaal gehoord: „Daar zijn de Boeren".

En hij was gevlucht. De dwaas — geen haar van zijn hoofd hadden die gevreesde, ruwe, barbaarsche Boeren hem gekrenkt, als hij te huis gebleven was en nu — we namen zijn boeltje in bezit; beschouwende hem natuurlijk als onzen vijand. In eene andere kamer zag ik een opengerukte lade, waaruit eene moeder met haastige hand het noodigste kindergoed had bijeengepakt, en daarna was gevlucht.

Wij treurden evenwel niet om al die ellende van die menschen; maar we vermaakten ons met de wetenschap, dat wij erfgenamen der gevluchten waren.

Als we eenigen tijd gepraat hadden, gingen we op ons gemak de inventaris eens opnemen. Allerlei zaken, ons nuttig en bruikbaar toeschijnend, pakten we in.

De begeerte was bij sommigen zoo groot, dat heele vrachten op de schouders werden weggedragen. Dwaas was dit. Hoe zouden ze alles kunnen vervoeren?

In de enkele café's ging het ook lustig toe. De eigenaar van één ervan had al zijn bier uit den kelder gehaald en trakteerde de lui op zooveel ze maar wilden; evenzoo deed hij met sigaren en geen penny wilde hij er voor ontvangen. Toch had hij niet veel schade, de slimmert, want spiritualiën liet hij zich betalen. De lui vonden hem zeer joviaal.

Geheel anders ging het bij een zijner concurrenten, die zich heel „parmantig” aanstelde. Alles werd bij hem weggenomen zonder betaling en hij mocht niet eens zich het genoegen gunnen, een zuur gezicht te zetten.

De enkele winkels, die er waren, werden bezocht. De winkeliers, die zich een weinig meegaand toonden, kwamen er goed af en verdienden zelfs nog, terwijl bij die menschen, die vijandig tegen de Burgers waren, alles zonder eenige vergoeding werd weggenomen.

Wat een leven was dat voor ons.

We hadden het zóó goed, dat we zeiden: „Nou, hoor! als dit oorlog moet heeten, zoo willen we er wel voor teekenen tot hoogen ouderdom.” — We leefden zonder zorg. Als we honger hadden, traden we een huis binnen, zochten de keuken op, kommandeerden een paar Kaffers om vuur te maken, gebruikten uit de tamelijk gevulde provisiekasten, wat we noodig hadden, gingen naar den winkel om wat er niet was, te halen ('t kostte ons niets, want de winkels stonden meestal wijd open, omdat de deuren er dikwijls met geweld uitgelicht waren) en lieten de Kaffers, die gewoonlijk goed koken en braden kunnen, hun gang gaan, en 't maal werd uitstekend. Steeds aten wij in die dagen gevogelte. 't Scheen, of de goede Engelschen de vele kalkoenen, die er waren, voor ons hadden bewaard en in voorraad gehouden. De kippenloopen waren goed gevuld, en de hoenders, die we machtig konden worden, werden geslacht: alleen lieten we de moederhen met de kuikens ongemoeid gaan.

Soms hadden we drie, vier soorten vleesch — runder-, schapen-, kalkoenen-, kippenvleesch. — Elken dag werd ons een heerlijk versch brood verschaft, heel dikwijls met een krentenbroodje bovendien.

De bakker van N.-C. was heel haastig gevlucht, en had alles in de beste orde achtergelaten. Eenigen onzer, die goed met het bakkersbedrijf bekend waren, deden nu daar dienst. Ze hadden, wat noodig was, maar voor 't grijpen. Alles stond klaar: meel, vele zakken vol, suiker, boter, krenten enz. Ze sliepen ook in het heerlijke bed van den bakker, en hadden 't zich zoo huiselijk mogelijk gemaakt.

't Ging er ruw toe in het arme New-Castle, en we beseffen iets van het verschrikkelijke van den krijg, nu er

reeds vele maanden zijn verloopen. Eenigen onzer kommando's gingen zóóver in hunne brooddronkenheid, dat ze de stad in brand wilden steken. Men begon reeds met een koeliewinkel, maar gelukkig bleef het hierbij, aangezien de generaal, die intusschen bij de kommando's gekomen was, order gaf, de daders streng te straffen.

Politie werd aangesteld: rust en orde keerden weer en weinige maanden later was er schier geen spoor meer te zien van verwoesting.

HOOFDSTUK V.

We konden niet altijd in N.-C. blijven. Tot onzen spijt werden we op een goeden morgen gekommandeerd om voorwaarts te gaan.

Een krijgsplan was door onze generaals vastgesteld, en aan de uitlandercorpsen en eenige boerenkommando's, samen ongeveer 850 man sterk, opgedragen één van de moeilijkste en gevaarlijkste gedeelten van dat plan te volvoeren.

We wisten, dat in Dundee — een groote voorraadschuur der Engelschen — de „Rooies" zouden stand houden. Bevreesd zijnde, dat de vele Engelschen uit Ladysmith hunne vrienden te hulp zouden komen, werd besloten, de verbinding tusschen beide genoemde plaatsen te verbreken, en wel door het „opblazen" (met dynamiet doen springen) van den spoorlijn.

't Was onze taak, met het klein kommando ons tusschen die twee centra's te begeven en de lijn op te breken.

Het kommando trok op en we maakten een tocht, die den vorigen nog overtrof, wat ellende betreft. Het deed niets dan regenen. Natuurlijk raakte onze kost op en leden we weer honger. 't Ging ook moeilijk te gaan fourageeren in dit voor ons onbekende land en als we het een enkele maal lieten doen, dan verdwaalden de lui meestal. Zoo ging het ook den nacht van 19 op 20 October. Zes man stuurden we uit om schapen te gaan „kommandeeren". Eén man keerde terug, en de anderen waren, onder voorwendsel van force-majeur, bij den Boer in een heerlijk warm bed gekropen, na een stevigen maaltijd, terwijl wij overigen hongerig een half voet diep in den grond en in een stortregen probeerden te slapen.

Vreeselijke nachten brachten we soms door in het noorden van Natal.

In den vroegen morgen van 20 Oct. — zóó vroeg, dat het daglicht zelfs nog niet te zien was, werden we opgeroepen, en klonk het tergende: „opzaâl, opzaâl!" ons in de ooren.

Voorwaarts maar weer; zoo snel mogelijk. Onze tocht was eigenlijk een wedstrijd geweest. Misschien is 't wel aan onzen naijver te wijten, dat we in het verderf liepen op 't laatst. Ik geloof, dat we veel te snel trokken, en daardoor onze communicatie verbraken met de hoofdarmée, die ver achter ons was.

Voorwaarts dus. De Hollanders waren vroeger altijd vóóraan geweest en wilden nu ook vooraan blijven; de Duitschers trachtten steeds ons vooruit te komen, en tot onzen spijt gelukte ze dat wel eens en de Johannesburgsche Boeren reden ons ook wel eens voorbij, als we een korte rust namen. De „dapperen" keken ons dan met onverholen minachting aan en telkens werd het woord: „kaaskop" of „platvoet" vernomen. Later is ons gebleken van welk gehalte die „Boeren" waren. 't Waren geen eigenlijke Boeren, maar, met uitzondering van enkelen, lafhartige lui.

Eindelijk was Elandslaagte bereikt en o, vreugde! de voorste patrouilles hadden reeds een trein genomen, beladen met allerlei voorraad: kleederen, kost, private eigendommen van officieren — een wagon met whisky (Engelsche brandewijn). Wat grabbelden wij rond in dien voorraad.

De bruikbare kleederen werden aangepast en we deelden uit den voorraad aan andere kameraden uit, alsof alles ons partikulier eigendom was.

De huizen in den omtrek van het station werden in bezit genomen en dáár werd gebraden en gekookt, dat het een lust was.

De trage geest, die reeds zoo zachtjes aan bij ons begon te heerschen, verdween heelemaal. Wij lachten met elkaar en deden, terwijl wij tusschen twee groote Engelsche legers in waren, alsof er geen vijand bestond. De mooie Engelsche uniformjassen en petten gaven we aan onze Kaffers en we werden dan bediend door een Kaffer, gekleed in een uniformjas en pet, maar zonder broek.

We hadden erg veel pleizier. Maar nu rust op mij nog

de plicht te vertellen, wat met de flesschen sterkedrank gedaan werd. Toen generaal Kock het gevaarlijke goedje zag, gaf hij order, om ze allen stuk te slaan en het „erger dan de cholera" (Hildebr.) over den grond te laten loopen. Liever rakelde ik deze historie niet meer op. Het was min, vooral tegenover de menschen, die hun leven op het slagveld van Elandslaagte hebben gelaten, te verkondigen, dat het grootste gedeelte van het Hollander Corps, geïnspireerd door het overmatig gebruik der genomen alcoholische dranken, daardoor zulk een groote dapperheid heeft getoond bij het gevecht. Niets is minder waar dan dat.

De flesschen zijn voor onze oogen door twee Hollanders vernield. Wat anderen, die vroeger bij het station waren, gedaan hebben, weten we niet; maar de Hollanders hebben zich loffelijk gedragen in deze zaak. Misschien hebben enkele vlugvingerigen wel een fleschje gesmokkeld; maar dan is er zóó gedronken, dat na den vreeslijk regenachtigen en ruwen nacht, dien een gedeelte van het Hollander Corps doorbracht op wacht, niet één meer de gevolgen ervan kon gevoelen. De Hollanders hebben derhalve niet zoo dapper gevochten, omdat ze beschonken waren; maar ze hebben zulks gedaan met volle bewustheid, omdat onze Boerenkommandant als een dapper held, niet vluchten wilde en ons flink aanvoerde in den strijd.

Juist, toen we ons avondeten wilden gereed maken, werd onze afdeeling, die van luitenant C. G. de Jonge, last gegeven, om den ganschen nacht op een klein, tamelijk ver afgelegen randje de wacht te betrekken. Wij gingen gansch niet verblijd weg, wel voorziende, dat we een slechten nacht tegemoet gingen, terwijl de anderen, ten minste „op een manier" een goeden zouden hebben.

Hongerig kwamen we daar en hadden niets te doen, dan onze gordels eenige gaatjes nauwer te maken. Rooken mochten we niet en dat is een groote opoffering voor den soldaat gedurende een lange nachtwacht.

Wat een triestige, onaangename nacht brachten we door. Al worden we zoo oud, zoo oud als Methusalem, zegt men wel eens, we zullen dien nimmer vergeten.

Men kan zich voorstellen hoe verheugd wij waren, toen bij het aanbreken van den morgen onze wachtpost naar onze legerplaats terug keerde. Zelfs de paarden toonden

hunne blijdschap en gaven zulks door hinneken en vlugheid ten duidelijkste te kennen.

HOOFDSTUK VI.

Toen we dicht bij het station waren, bemerkten we, dat onze menschen zich hadden teruggetrokken naar een kleinen bergrand, die vlak tegenover het station lag en toen wij ze eindelijk bereikten, dat vermoedelijk de vijand in aantocht was, en dat daarom de kommandant gelast had, nabij de „positie" een legerplaats te zoeken.

Maar wat zouden we eten? Onze rijdieren waren reeds bezig aan het malsche gras; wij hadden ze direct afgezadeld en in de gelegenheid gesteld zich te goed te doen. Maar wij? Kost was er niet, ook niet in de Kafferkraal, niet ver van ons; wel een groote ijzeren pot.

Gelukkig was een onzer makkers zoo wijs geweest uit den trein een groot pak H. O. (havermout) mede te nemen en te bewaren, en nu werd besloten, spoedig pap te koken.

Heel deftig ging het niet. De vuile roestige pot werd met een bosje gras en wat water „schoon" gemaakt; vervolgens half gevuld met water, terwijl enkelen onzer hout sprokkelden. Toen het hout vuur vatte (dat ging niet gemakkelijk) werd de pot opgezet. 't Was een tooneeltje, een Jan Steen waardig, toen we daar zoo om onzen pot zaten, de jassen uit, de mouwen tot over den elleboog opgestroopt, met een heel ernstig gezicht overwegende, of de havermout in den ketel moest gelijk met het water of eerst als het water kookte. Er werd gestemd, en de menschen, die beiden tegelijk wilden koken, werden overstemd door hen, die eerst het water wilden koken.

Het water kookte. De havermout er in gedaan, niet precies volgens den „gebruiksaanwijzer", maar het halve pak werd leeggeschud. „Liever te dik, dan te dun", zeiden we.

Nu moest nog beredeneerd worden, wànneer de pap gaar was. Een onzer vertelde, dat zijn moeder hem, toen hij vroeger voor haar moest roeren, gezegd had: „kijk, mijn jongen, als er flink blaasjes op komen; als ze goed pruttelt, zie je, dan is de pap gaar."

In orde — dus wachten op de blaasjes. Niemand behoefde gekommandeerd te worden voor het roeren. Met een stok, aan ééne zijde plat gesneden, en dien we lepel noemden, waren eenigen ijverig bezig, en — hoera! een blaasje — nog één — nog één. — „De pap is gaar", werd geroepen en we maakten ons gereed om de groote pot van het vuur te nemen.

Daar komt onze kapitein, met een gezicht, waarop driftige haast te lezen staat. „Vlug, kerels, vlug! zaâl op je paarden; de „Rooies" zijn dadelijk hier. Dáár (en hij wees over het station heen naar een anderen bergrug) daar zijn ze achter!"

't Was of ons iets ontstolen werd — zoo boos waren we op de Rooibaadjes — op den kapitein (natuurlijk zeer ten onrechte), op — op alles en iedereen, daar men ons nu onze heerlijke pap niet scheen te gunnen.

We keken eerst naar den kapitein, die ons om onze traagheid verwonderd aanstaarde; daarna zagen we met belangstelling naar den aangewezen rand; en toen we nog geen Engelschen zagen, zei één van ons, de brutaalste: „Ja kaptein — alles goed en wel; maar eerst pap, hoor!" en allen stemden wij in: „Eerst pap, kaptein!"

Wat werd de man boos, zeer begrijpelijk. Zonder iets te zeggen, ging hij zelf onze paarden bijeen jagen. Terwijl hij daarmee bezig was — hoorden we op eens een vreeselijken dreun, daarna een onheilspellend gehuil, alsof een zwaar voorwerp door de lucht vloog, en snel daarop ontplofte een bom vlak bij ons groepje in den weeken grond. Stukken klei, ijzer en allerlei andere harde voorwerpen vlogen ons om de ooren.

Nu waren de Hollandertjes vlug! Weer kwam een bom, weer een — en nog veel meer. Telkens barstte er een vlak bij ons en gelukkig smoorden ook enkelen in den zachten grond. De „Rooies" schoten maar àl op onze paarden, maar niet één van ons of onze dieren werd geraakt.

Zoo verschrikt en zoo haastig waren wij aan het zoeken van een schuilplaats, dat we de paarden niet eens voldoende opzadelden, om te kunnen rijden. We trokken ze den teugel over den kop en droegen de zadels zelf maar over den arm en de verschrikte dieren achter ons aan.

In een oogwenk was de oude legerplaats verlaten en we waren door een „nekje" achter den rand gekomen. Daar verzamelden we ons en zadelden de paarden iets meer op ons gemak.

Enkele bommen vlogen ver over onze hoofden heen, andere barstten tegen den berg; nu, die kon wel tegen een stootje; niet één ontplofte bij ons.

Toen we allen bijeen waren, kregen we last, den bergrug te beklimmen en boven positie in te nemen achter de vele „klippen" (groote steenen en rotsblokken). Hoewel het nu juist niet begeerlijk was, weer naar een gevaarlijk plekje te gaan, deden wij het toch, hielden ons goed en waren aan het kommando gehoorzaam.

De paarden werden bij groepjes van 10 à 12 aan elkander gebonden, en bij elk lieten we een oppasser achter met de opdracht, steeds gereed te zijn, om elken man, als 't noodig was, zijn paard terug te geven. Ook mocht de wacht niet vluchten, voor de laatste man zijn paard had opgevraagd.

't Is wel een tamelijk gevaarloos werk, dat paarden oppassen, maar aangenaam is 't niet. Niets te zien van het gevecht, dat vlak in de nabijheid geleverd wordt, en niet eens mede te kunnen schieten; niet eens te kunnen beproeven, den vijand afbreuk te doen, is waarlijk geen benijdenswaardige positie voor een flink jongmensch. Gewoonlijk werd dan ook de taak van oppasser toegewezen aan onze slechtste schutters en minder dappere makkers.

Met gespannen aandacht zagen wij van af den bergrand op de vlakte voor ons, verwachtend de dingen, die komen zouden. Onze kanonnen (we hadden twee „Creuzot"-kanonnen bij ons) werkten uitstekend. Telkens en telkens barstten onze bommen en granaten boven de vijandelijke artillerie en als we onder den vijand eenige beweging zagen, konden we er op rekenen, dat er enkelen geraakt waren. Dan ging een hoera! op.

Toen we daar zoo lagen, dachten we aan onze kleine geschillen en voelden er spijt over. Alle twist werd bijgelegd en zij, die getwist hadden, gaven elkander de hand. In de ure des gevaars waren we één. 't Was de ernst van het oogenblik. Zouden we over een uur wel in staat

zijn, elkaar de broederhand te reiken? Wie zou het ons kunnen verzekeren; 't kon dan wel eens te laat zijn.

Het schieten ging voort. Eén van onze kanonnen schoot en vernielde een Engelsch stuk en werkelijk gingen de Roodbaadjes aan den haal. 't Was in eens Hoezee! bij ons, en eensklaps zag men de Boeren overal met een blij gelaat, de hoeden zwaaiend, van achter hunne klippen opspringen.

Denkend, dat de „slag van Elandslaagte" door dat gelukkige schot was gewonnen, wachtten we met ongeduld het bevel, om de Engelschen te vervolgen.

Eindelijk, nadat onze kommandanten overtuigd waren, dat het geen krijgslist was van den vijand, om ons in een hinderlaag te lokken, werd order gegeven om na te gaan, wat de vijand nu eigenlijk in het schild voerde. Wij bewogen ons, steeds beschut door de randjes, (zoodat we niet onder 't schot van het vijandelijk schroot konden komen), langs den spoorlijn. Heel in de verte zagen wij de Engelschen met hun geblindeerde treinen werken.

Van aanvallen was geen sprake, omdat een vlakte zich vóór ons uitstrekte; en de afstand was zoo ver, dat wij met onze geweren en karabijnen niets konden uitvoeren. Trouwens, laatstgenoemden hebben slechts een vizier tot 1400 yards. Ze schieten veel verder, maar men kan dan niet met zekerheid mikken.

De Engelschen waren nu bezig om de lijn op de plaats, waar eene kleine afdeeling van het Hollander Corps den vorigen dag de lijn onbruikbaar had gemaakt, weer in orde te brengen.

Wij waren wel gezind er eens heen te rijden, maar onze kommandant verzekerde ons, dat zulks „menschen vermorsen" zou zijn en hield ons terug van dit voornemen.

Wij kregen order, om terug te gaan en maar positie te gaan innemen; want zooals onze kommandant (en die wist 't wel) zeide: Daar zal vandaag banjà te doen kom, ons zal nog zwaar krij.

HOOFDSTUK VII.

En ons hèt zwaar gekrij.

We reden op onze vermoeide dieren voort, terug naar de oude legerplaats. Daar gekomen, kregen we onze ba-

gagewagens in het oog en dat gaf weer vreugde in de gelederen. Al den verloopen tijd waren wij ze steeds vóór geweest. We hadden het zonder ze moeten stellen en nu zouden we al het goede uit onze kistjes en koffertjes zooveel beter waardeeren. De wagens waren des ochtends reeds aangekomen en de drijvers hadden het „hotachter" (*) gehad; want de Engelsche artillerie had er nog op geschoten, meenende, dat het ammunitiewagens waren.

We vielen op onze eigendommen aan en nu zag men een aardig tooneeltje. Allen waren we aan het uitpakken, gaven elkander van de heerlijke koek, van de chocolade enz., en waren recht kinderlijk blij. We haalden onze schoone onderkleeren voor den dag en besloten om te gaan zwemmen en ons dan tegelijk te verschoonen; want dat was wel noodig voor ons.

Nu moet ik bij het verdere verhaal der gebeurtenissen wat persoonlijk worden en zal beproeven juist weer te geven, hoe ik me onder alle verschrikkingen van den eersten veldslag in mijn leven gevoelde.

Ik geloof echter, dat de anderen ook zoo iets moeten ervaren hebben, als ik zelf. Door later gehoudene gesprekken kon ik zulks wel merken.

Daar mijn kistje niet veel eetwaren bevatte, dacht ik, dat het verstandig zou wezen, als ik het geheel kon vullen met eetwaren uit den trein, dien we te Elandslaagte aan het station hadden staan. Dit zou dan altijd nog een heerlijk appeltje voor den dorst zijn en daarom vroeg ik dan ook aan den kapitein verlof om even naar het station te mogen rijden, om kost te halen. 'k Mocht gaan, maar niet te paard. Het rijdier moest rusten. Omdat het niet anders kon, stapte ik dan maar te voet weg met de grootste roode zakdoek, dien ik in mijn kistje vinden kon. Dien zakdoek wilde ik geheel gevuld meebrengen. Enkele makkers gaven me nog hunne drinkkannetjes mede en zoo stapte ik heen, geheel behangen met houten en blikken veldflesschen en met mijn geweer en patronen. Natuurlijk

(*) Dit woord is ontleend aan het drijven der ossen voor den wagen, — *hot* bestaat ook in onze taal, en beteekent: „rechts". De „hotachter" os is het best met de zweep te bereiken en krijgt dientengevolge het meeste slaag.

stapte ik tamelijk haastig en hoewel ik, toen mijne makkers mij nariepen: „Laat je niet pakken" — een erg dappere houding had aangenomen, gevoelde ik mij, toen ik zoo alleen in de vlakte voortstapte, niet erg op mijn gemak.

Bij den trein gekomen, vulde ik den zakdoek met een aantal blikken vleesch, die maar voor 't grijpen over het perron verspreid lagen, vulde de kannen enz. met het heerlijke water en stapte, belast en beladen, zoo spoedig mogelijk voort.

Nauwelijks had ik 10 minuten al fluitend en zingend afgelegd, of ik hoorde een Boer achter mij aan galoppeeren. De haast, waarmee hij kwam aansnellen, kwam mij erg verdacht voor en verontrustte mij ook wel een weinig. Dat beetje onrust werd zeer versterkt, toen de goede man me op gejaagden toon toeriep: „Ou broer, wat maak jij nou nog hierzoo. Die Rooies is weer op die rand en hulle zal net nou gaan schiet, dat het zoo barst. Hard loop, anderster haal jij die mensche niet meer!"

Dat was aan geen doove gezegd.

De Boer vloog weer voort en ik — och, arme — ik liep zoo hard ik kon met mijn last — zoo haastig, dat 't mij toescheen of 't hart me in de keel klopte. Toch behield ik het pakje en de watervaatjes, hoewel ze me erg hinderlijk waren.

Nu begon werkelijk, tot overmaat van ramp, het geschut. De Engelsche kanonnen vielen de onze aan en de onze betaalden met gelijken munt. De bommen vlogen met naar gehuil over het hoofd, en ik werd zóó bang, dat ik allerlei nonsensgedachten kreeg. Ik herinner mij nog, dat ik dacht: „O wee, wat komt er van je terecht, als de Boeren of de Engelschen eens „te kort" schieten, en hoe zou het met je afloopen, als er juist boven je hoofdje eens twee van die bommen elkander raakten?"

Hard loopen kon ik niet meer. Ik was zoo moe, dat ik wel gedwongen was, langzamer aan te stappen en dat werd door mijn maats voor dapperheid aangezien — ten minste, zoo hoorde ik later. Toen ik in de legerplaats kwam, was ze verlaten door de vrienden.

De Kaffers, die bij onze koffers de wacht hielden, wezen mij den weg, dien ik te gaan had, om in de positie te komen en ik werd met gejuich en blijdschap ontvangen.

Veel tijd tot praten was er niet. De paarden stonden weer aan den rand en de makkers hadden reeds elk een klip uitgezocht. Voor geen honderd gulden hadden ze hun plekje afgestaan of gedeeld met een ander, en ik moest maar zien, dat ik ergens een plaatsje veroverde.

Ik geloof, dat sommigen, als ze zoo'n voorwerp van weelde bij zich hadden gehad, er hun naamkaartje hadden opgeplakt.

Natuurlijk zocht ik een anderen klip en moest daarom een weinig van mijne makkers af naar links; want alle steenen waren bezet. Zoo kwam ik bij een troepje Vrijstaters terecht. Wat keek ik kieskeurig de daar aanwezige klippen aan. Niet een was er goed genoeg, want de een was te laag, de ander te smal. Telkens onderzocht ik een andere. Terwijl ik nog bezig was, nam de Engelsche artillerie ons onder het vuur. Naar huilend, gierden de bommen en granaat-kartetsen ons over het hoofd. Enkelen vielen te kort bij ons en anderen vlogen over ons heen.

Eindelijk barstte er een heel dicht in mijne nabijheid en die goede bom maakte een einde aan mijn twijfel, om eene goede stelling te zoeken.

Dadelijk liet ik mij vallen achter de eerste de beste klip in de nabijheid en had den moed niet het hoofd op te lichten om eens rond te zien.

Vreeselijk, wat een vuur richtten de Engelschen in eens op ons. Het hield niet op. Lood, ijzer en losgewoelde stukken steen vlogen in alle richtingen langs mij heen. 't Was of een monster uit de onderwereld dood en verderf over ons braakte. Ik werd bang, o, zoo bang in dit vuur van wel 20 kanonnen.

Als ik heel even met het ééne oog voorbij mijn klipje keek, dan zag ik heel in de verte kleine donkere stippen, waaruit nu en dan een kleine vuurstraal schoot. Dàt waren ze. Als ik de vuurstraal gezien had, trok ik het hoofd in angstige spanning terug en ik wist dat er weder zoo'n helsch vernielingswerktuig op ons aankwam. — Een halve seconde van spanning en ik hoor de bom barsten niet zoo vèr van mij.

Maar lag ik wel goed? Als ik nu eens even keek, merkte ik, dat, als er een bom langs mijn klip kwam, precies er langs, dan zou die zeker mij den schouder of

de heup wegnemen. Opzij dus naar links een weinig; dan merkte ik. dat ik aan den linkerkant minder gedekt was en ik draaide me om naar rechts. Zoo draaide en woelde ik maar altijd door en nimmer was ik met mijne houding tevreden. Mijn vrees nam toe, zoodat ik zelfs mijn geweer vergat en allerlei vreemde gedachten kreeg. „'t Zou wel aangenaam zijn." zoo dacht ik, „als ik een aardvarken (*) was!" Ik deed mijn best, op de manier van dat beest, een gat te graven met mijne nagels, al was het dan ook maar voor mijn hoofd alleen. Ik krabde in den grond, tot mij de nagels bloedden.

Ik kreeg het koud, hoewel de zon, de echte Afrikaansche, me op den rug stond te branden. Ik wist niet, hoe het kwam; maar terwijl ik lag te zweeten, begon ik te klappertanden van koude. De ziekte, die ik had, was bij de Boeren wel bekend onder den naam van kanonnenkoorts, zooals ik later vernam. Elk mensch heeft die in meerdere of mindere mate. Ik geloof, dat ik ze al heel erg had.

Terwijl ik nog zoo lag, zag ik niet ver van mij een van de Boeren opspringen, hoog in de lucht, en weer plomp neervallen, met de armen uitgespreid, als iemand, die hulp vraagt. 't Was een man die door een bom doodelijk gekwetst was en wiens lichaam nu nog eene poging deed, om met een sprong den dood te ontkomen.

Zulk een tooneel was nu juist niet geschikt om mij flinker te maken; maar 't gaf me bij mijn angst nog een gevoel van haat tegen de Engelschen, die ons bestookten.

Eindelijk zág ik iets, dat me opwond. De Johannesburgsche Boeren, die den linkervleugel onzer positie bezetten, kwamen in beweging. Zooals ik even zien kon, bestegen ze hunne paarden en vlogen allen zoo snel mogelijk voort. Ha, die dapperen! Zouden ze nu wezenlijk eens toonen, dat ze zoo onverschrokken waren, zooals ze zich altijd voordeden? Zouden ze den vijand aanvallen? Misschien

---

(*) Een aardvarken is een dier, dat groote gaten in den grond graaft. 't Is zoo groot, als een kleine hond en de Kaffers, die het beest wel eens uitgraven, vinden het vleesch erg lekker. De Vrijstaat is vol van die dieren. De gansche vlakte is overal daardoor voorzien van gaten, die dikwijls voor menschen en paarden als zoovele valkuilen worden en zeer gevaarlijk zijn.

maken ze eene omtrekkende beweging! De zucht, om dat schouwspel gade te slaan, deed me een weinig de voorzichtigheid vergeten en 'k hief het hoofd een weinig op. — Neen, ze vielen den vijand niet aan, de schelmen! maar ze vluchtten; en ik schreeuwde het luide uit in mijne opgewondenheid: „Ze vluchten, die slechtaards!"

Het had ook de opmerkzaamheid van onzen generaal getrokken, dat er iets aan de hand was en de oude man deed zijn uiterste best óm de vluchtenden te keeren. Wat een sombere gedachten kwamen mij toen in het hoofd. Ik dacht: „Als lui, die in het land geboren zijn; als echte Afrikaners aan den haal gaan, dan mogen wij ons leven niet geven voor hunne zaak — dan is het zonde, als er één Hollander of Uitlander er zich voor opoffert. Laat ons ook vluchten en niet mal zijn. Die Afrikaners zijn de vrijheid niet waard!"

Maar al deze gedachten werden in eens verdrongen door mijn gevoel van plicht, toen de kommandant ons toeriep: „Kaerels, hier leg jullie nou, tot jullie dood is!"

De kommandant stond recht op. Zijne oogen vlamden en met de hand wees hij de linie aan, waarin wij waren.

Dat was ook een Boer. Dat was een echte! De anderen waren de onwillige honden, waarmee de jager toch geen hazen kan vangen. „Laat ze maar gaan, die lafaards; wij zullen onzen plicht doen," zoo dacht ik, en hoewel ik weer sidderend ineenkromp achter mijn klip bij elke bom — geen enkele maal kwam weer de gedachte aan vluchten bij mij op. Ik dacht: „Je bent Hollander; een zoon van eene dappere natie — houd de eer van Holland hoog!"

En we hebben Hollands eer hoog gehouden op het slagveld van Elandslaagte.

Toen ik zoo, weer angstig na een oogenblik van opgewondenheid, achter de klip lag te beven, hoorde ik een knal als van een zweep — toen weer één en nog één. Wat zou dat zijn? Even het hoofd opgelicht, om te zien, wat er nu gebeurt. Daar schiet onze kommandant zijn geweer af: dat was dus het knallen. Onze menschen beginnen te schieten. Toen dacht ik eerst aan mijn geweer, waar ik dwars overheen lag, zonder er aan te denken. Nu haalde ik het te voorschijn en bevend legde ik het over den klip vóór mij. Werktuigelijk trok ik af en ik

schrikte van den slag van mijn eigen geweer. Ik zag niets. Ik wist niet waarop ik geschoten had, want ik had de oogen van angst toegeknepen. Ik ben er van overtuigd, dat mijn eerste schot minstens 1000 M. uit de richting geweest is, en mijn tweede en derde niet veel minder.

Nu werd ik brutaler. Even het hoofd gelicht en wat beter uit de oogen gekeken. Is dat niet een „Rooinek" — daar vèr, die juist van achter een boschje wegspringt, het hooge gras in? Zou er nog niet een komen? Probeeren!

Ik richtte mijn geweer zoo goed als 't ging op den kant van 't boschje, en spoedig verschijnt een vijand en tegelijk valt ook mijn schot.

De soldaat maakte een sprong, die wel iets van een luchtsprong had, en ik barstte los in een zenuwachtig gelach, zoodat ik er zelf van schrikte.

Ik had een mensch gedood. O, ellendige oorlog. Van nu af aan ging het beter. Ik schoot maar steeds op elken Engelschman, dien ik in het oog kreeg — en dacht niet meer aan de bommen, die ons boven het hoofd barstten. Een hagelbui van kogels zwermde telkens over ons heen — 't was een gekraak en geknetter. Als men in de verte de geluiden op de scheepstimmerwerven in de Noord (Z.-Holland) hoort, heeft 't wel iets van het geraas van een slagveld.

De Engelschen schoten nu hunne bommen meestal te hoog, zeker om hunne soldaten niet te treffen, en daardoor kwam het, dat zooveel van onze paarden werden gedood.

Ik had er nu pleizier in om Engelschen te raken. Beven deed ik niet meer; de angst was verdwenen. Eensklaps geeft één mijner kameraden een schreeuw. Hij is zwaar gewond, misschien wel doodelijk. Eenigen brengen hem weg! O, die verwenschte Engelschen! Kon ik er maar veel, zeer veel dooden! De liggende houding is me niet meer gemakkelijk genoeg, staande zal het beter gaan, en ik, die zoo gebeefd, zoo rondgekropen had, stond recht op — en meer met mij. De wraaklust verbande het laatste overblijfsel van vrees. Ik zie ons nog staan en mijn hand beeft nog, als ik er aan denk, hoe vreeselijk we waren in onzen toorn.

Sommigen van ons stonden te vuren met van woede vertrokken gezichten. Als toen de kommandant ons had bevolen, om aan te vallen met ons klein hoopje, we waren

zeker den overmachtigen vijand tegemoet gevlogen, zonder aan ons leven te denken.

De kommandant was wijzer en telkens schietend riep hij: „Leg, kaerels! leg! zeg ik voor jullie!" maar we hoorden het niet en als we het hoorden, begrepen wij hem niet.

De strijd werd hoe langer hoe heviger. Als we een bataillon Engelschen hadden neergeschoten, kwam een nieuw in het veld. Steeds meer aanvallen op de onzen, 450 man sterk. We werden vermoeid. De woede en 't wraakgevoel verminderden. We dachten niet meer aan wraak en werden dof. Doof werden we van het geweldige schieten.

Eén onzer kanonnen was van 't affuit geschoten, 't andere loste nu en dan een schot; door de groote warmte konden de kannonniers niet spoediger laden. Wij vuurden onze mausers nog even snel af, maar niet meer met de woede van zooeven. Wij waren machines geworden! Schietmachines, waarvan er zoo nu en dan een neerviel. Onze makkers brachten ons altijd maar nieuwe voorraad patronen.

Het hout van mijn geweer begon te zweeten, en naderhand zag ik, dat het van binnen geschroeid was. 't Is me onmogelijk te zeggen, hoeveel patronen ik ongeveer verschoot.

De Engelschen drongen steeds meer op. Reeds waren de voorsten zoo nabij, dat we ze in 't gezicht konden zien. Hunne geweren waren voorzien van de gevreesde bajonnet en we konden het den mannen aanzien, dat ze niet aarzelen zouden, ons eraan te rijgen. De toestand was onhoudbaar. Uren lang hadden we gestreden, en nu, op 't oogenblik, dat de zon onderging scheen het, of we 't onderspit zouden delven. Maar, moed gehouden; misschien kunnen we het nog uithouden tot de duisternis invalt en dan wegvluchten, onder bedekking van het nachtelijk donker.

Nu begonnen evenwel de Engelschen, die zonder tegenstand de linkervleugel van onze positie genomen hadden, de onzen met maxim en kleingeweervuur zoo te bestoken, dat de toestand onhoudbaar werd.

HOOFDSTUK VIII.

De kommandant schreeuwt, „vluch, kaerels! vluch; ons kan nou niet langer staan, nie!” en hij snelt heen. De een schreeuwt het den ander toe en daar ging het in wilde vlucht.

Toen ik den bergrand was uitgeklommen, had ik alle scherpe rotspunten vermeden, en nu — ik sprong van den éénen op den anderen steen, als ik viel, rekende ik de pijn niet eens en al mijn denken en hoop was op mijn paard. O! als ik maar eenmaal op den rug van mijn schimmel zit — dan is alles over — dan vlieg ik voort den schemer in.

De Engelschen, die nu niet meer beschoten werden, klommen heel gemakkelijk tot onze positie en daar hadden ze niets te doen dan de enkele zwaar gewonden af te maken. Enkelen vroegen zelfs geen lijfsbehoud, maar vochten half liggend tot ze den genadestoot ontvingen.

Ze stonden nu boven aan den rand, die „Rooies”, op onze plaatsen en ze beschoten ons als een troep jagers een zwerm springbokken. Maar mijn witte paardje! Ha! daar zie ik het. Nog een 50 meter. Allerlei projectielen vliegen mij om de ooren, en ’t is alsof mijn hoofd te midden van een bijennest is, zoo’n geluid maken de fluitende kogels. De panden van mijn regenjas moeten ’t nu ontgelden.

Gelukkig, zoo dadelijk heb ik mijn paard. Met één sprong er op en dan voort. Waarheen? O, daaraan denk ik niet, als ik slechts deze ellendige plaats kan ontvlieden, waar dood en verderf rondwaren. Nog twee, drie sprongen en ik heb mijn doel bereikt. Reeds heb ik den arm uitgestrekt en grijp naar den teugel. In eens weer dat onheilspellende gehuil. De Engelschen schieten nog met hunne kartetsen en bommen; maar nu hooger dan zoo straks, en schieten op de vluchtelingen in de vlakte. De bom barst nu boven het hoofd. Ik val van schrik neer en tot mijne verwondering voel ik mij niet getroffen. Mijn arm paardje echter ligt op de zijde met de pooten te slaan. Een scherf heeft hem den kop stuk geslagen en nu sterft het. Wat nu te doen?

In minder tijd, dan ik noodig heb dit te schrijven, had ik mijn plan reeds klaar. Voort, voort, met een angstig

gemoed; niet te paard, dan maar te voet; altijd voort, zonder ophouden het vlakke veld door, in de richting van de groote bergketen daar in het noorden. Weer barst een bom en o, jammer, een groote scherf treft den man, die vóór mij uitvliegt. Deze, die een goede kennis van mij was, viel neer en wentelde zich een paar malen om en bleef daarna bewusteloos liggen. Groot medelijden gevoelde ik voor mijn armen krijgsmakker.

Hoe groot het gevaar ook was, even hield ik stand en ik walgde van het gezicht mijns stervenden wapenbroeders. De bom had hem in de heup getroffen en er een vreeselijk gat in gemaakt. De buikholte was opengescheurd en de ingewanden hingen er buiten en gleden naast het lichaam in het gras.

Nooit vergeet ik den blik, dien de man op mij sloeg, toen ik weer voortijlde. En die blik wekte in mij zulk een haat tegen de Engelschen, zooals ik vroeger nooit gekend had.

Nu ben ik bij de spoorlijn. In mijn angst voorthollend, niet lettend op de draadversperring, die den spoorweg scheidt van het vlakke veld, moet ik door overklimming mijn vlucht voortzetten, want ik ben niet op de plek aangekomen, waar de versperring stuk gesneden is, maar wel een 200 meter van daar.

Ik was erg vermoeid en liet me maar neervallen achter de spoorlijn, die ongeveer een voet boven den beganen grond zich verhief.

Eenige oogenblikken bleef ik hijgend, over alle leden bevend, liggen. De moed ontzonk mij en 'k verloor het weinige, dat ik nog bezeten had. Over het hek klimmen durfde ik niet – neen, hier niet; want als ik even mijn hoofd optilde, hoorde ik het fluiten der vijandelijke kogels weer. Ik kroop wat verder en waagde het over de lijn naar onze oude positie te zien. Wat een ontzettend gezicht! Overal Engelschen, juichend en schreeuwend en schietend, alsof ze dronken waren van blijdschap over deze overwinning. De officieren stonden boven op onze stukken, zwaaiende met de sabels en zingende: „God save the Queen!" Wat een zegepraal voor hen. Den geheelen dag hadden ze met circa 6000 man gestreden tegen ons hoopje van 450. Ze mochten er wel trotsch op zijn.

Blijven liggen kon ik natuurlijk niet; maar ik wachtte op de duisternis. Ik dacht te kunnen wachten, tot de duisternis volkomen zou zijn. Maar neen, dat kon ook niet, want de Engelschen kwamen weer nader en o, als ik aan de punt hunner bajonetten dacht, dan sidderde ik over alle leden. Vooruit dus.

Ik rees half op, om over het hek te klimmen — neen, dat ging niet — dan vervolgen die vijanden me weer. Liggen dus en weer lag ik. Mezelf moed insprekend — mezelf uitscheldend en eindelijk — nog eens geprobeerd. Misschien kan ik er wel onder door! Hoe ik echter wrong: ik scheurde wel de kleeren aan de puntjes en haakjes van den ondersten draad, maar er door kon ik niet.

Nu sprak ik mezelf zoo lang moed in, tot ik 't weer probeerde. Mijn geweer schoof ik onder den draad door, de bandelier eveneens en — één, twee, drie, telde ik — en met één sprong was ik er over. Ik nam mijn geweer en patronen op en voort ging het, de duisternis in. Wel vielen nog eenige schoten achter mij, maar de Engelschen konden me blijkbaar niet goed meer onderscheiden.

Eén van de vreeselijkste nachten mijns levens was aangebroken. Aan alle kanten hoorde ik nog geschiet, het gedraaf van vele ruiters en het geroep van de Engelsche lanciers, die tusschen ons ingestuurd waren om de vluchtenden te vermoorden.

Als in den oorlog iemand gedood wordt op „'n eerlijke manier," dan mag zoo iets geen haat verwekken, maar als men hoort en ziet, dat vrienden worden vermoord, dan wordt men woedend: dan voelt men een haat in zich wakker worden, die nooit weer geheel verdwijnt, maar steeds heviger wordt.

Ik zag daar, terwijl ik me snel verborgen had, een troep lanciers op een man afvliegen. De man struikelde en één der lanciers stak hem aan den grond vast, zooals een kind een vlinder aan den wand steekt.

Nog wat verder zit een gewond man. Ach! hoe smeekt hij om zijn leven! Het geweer heeft hij van zich geworpen. Maar neen: — medelijden kennen die moordenaars niet. — „Sterf, hond!" schreeuwen ze en een steekt de lans met zulk een geweld in de borst van den man, dat de punt afbreekt en in de wonde blijft zitten.

„Mij komt de wrake toe”, zegt de Heere. Wij moeten dus trachten den wraak onzerzijds uit te bannen en vergiffenis daarvoor in de plaats te stellen, maar vergeten kunnen en zullen wij ’t niet. God zal al dat onschuldig vergoten bloed eischen van hen, die het deden vloeien; dat weten we; en onze begeerte is het, dat Hij ons als zijne werktuigen moge gebruiken, om de moordenaars te straffen.

Schieten durfde ik niet op de onverlaten — ik had dan mijne positie verraden. Stil toezien en stil verder kruipen als een slang door het hooge gras, dat was ’t eenige, wat mij te doen stond.

Af en toe regende het. Zwaar hing de lucht boven de velden. ’t Werd allengs zoo donker, dat ik weer loopen durfde, steeds in dezelfde richting tot de rivier. Hoe droevig voelde ik mij alleen en toch was ik blij alleen te zijn met mezelf en mijne gedachten.

Daar hoor ik de lanciers weer. Ik hoor ze schreeuwen en roepen als een troep dronken lieden. Nog even kan ik me achter een „mierhoop” vallen laten en in gelid rennen ze mij voorbij: ongeveer een vijftigtal.

Wat bonsde me het hart in de keel. Ik maakte me werkelijk een oogenblik bang, dat ze dàt hooren zouden. Ze trokken me voorbij en ik was gered; want een oogenblik later bereikte ik de rivier: „de Zondagsrivier”. Direct trok ik ze over. ’t Water reikte me tot aan de borst; maar wat gaf ik om een nat pak, als ik er maar door kwam. In mijn haast om verder te komen nam ik een verkeerde richting. Geen ster was te zien, om den weg te bepalen en ik kwam voor de tweede maal voor water. Weer trok ik er over en bevond, dat ik nu net zoo ver was, als toen ik begon. Ik stond nog steeds aan den zuidelijken oever der rivier. Ik durfde nu niet verder gaan en wachtte, in elkaar gedoken in het oevergras, den morgen af. Wat duurde de nacht lang. Elke minuut scheen mij wel een uur toe en ik was recht dankbaar, toen ik de lucht in het oosten zag ophelderen.

Voor de derde maal trok ik nu door de rivier, en wandelde vermoeid en hongerig langs een voetpad verder. Op eens zag ik een oud vriend voor me. Ongewapend met een bleek gezicht zat hij daar moedeloos op een groote klip langs het pad. Ik wenschte hem goeden morgen en

dacht verder te gaan, maar de man smeekte mij dringend, toch even bij hem te komen. Ik ging terug en vroeg kort, wat er van zijn dienst was. Verstoord zijnde, dat de man ongewapend was, zonder geweer, wilde ik met hem zoo weinig mogelijk te doen hebben. Hij vertelde mij, hoe hij was ontvlucht. Zijne geschiedenis luidde als volgt:

„Ik vluchtte op 't laatste oogenblik weg op mijn mooi, bruin, sterk paard. Toen ik eenigen tijd gereden had, kwam vriend B. en deze vroeg mij, of hij mee kon rijden, daar zijn paard doodgeschoten was, en ik nam hem bij mij. Zoo reden we saâm tot een troep ons aanviel. De officier reed met getrokken sabel vooruit en deed vloekend een houw naar ons. Wij bogen ons naar rechts over om den slag te ontwijken, en vielen daardoor beiden van 't paard. Waar mijn vriend bleef, weet ik niet. Ik zelf bleef met den voet in den stijgbeugel hangen en werd een eind meegesleurd, tot groot genoegen der lanciers, die mij volgden. Eindelijk raakte de stijgriem los en daar lag ik zonder geweer, dit was ik door den val verloren. Ik zag, dat ik mij niet verdedigen kon en maakte „handsup". De Engelschen maakten een kring om mij heen en lachten mij uit. Ze scholden me uit voor alles, wat hen in de gedachte kwam, en eindelijk reed er één op mij toe, om me, voor de grap en om zijne bedrevenheid in het hanteeren der lans te bewijzen, in het linkerdijbeen een vreeselijk diepe steek te geven. Op deze volgde een ander, die 't ook deed, bijna op dezelfde plek en toen ze lang genoeg met me gespot hadden, besloten ze me maar af te maken.

„Eén van hun reed op mij toe, en deed een stoot naar mijn borst, welke ik met de linkerhand afweerde. Nu zag ik, dat ik sterven moest, en deed in mijn doodsangst wat ik kon, om weg te komen. Ik vloog op en met gesloten oogen holde ik voort. Pijn voelde ik niet. Ik rende voort, zelf niet wetend waarheen! Ik snelde maar voort, met de joelende en schreeuwende lanciers achter mij. 't Was een loop op leven en dood.

„Eensklaps was 't of de aarde zich onder mij opende. Ik viel, maar niet diep en kwam terecht in de rivier. Ik was, zonder het te weten, in de goede richting geloopen, en toen ik in het water kwam, kreeg ik in zooverre mijne

bezinning weer, dat ik in eenige slagen naar den oever zwom. Ik verborg me in het oevergras. Het geheele lichaam onder water, alleen het hoofd boven. De lanciers waren afgestegen en zochten naar me met hunne lansen, peilend het water; ze vonden me echter niet en trokken weg, terwijl de een zei: „Die Boerenhond is bepaald verdronken." Zoo ontkwam ik en nu ben ik hier. Help me verder, om Gods wil!"

Wat te doen? Ik sleepte mijn vriend mee. Letterlijk sleepen was 't, twee dagen en een nacht lang, en eindelijk bereikten we na vele gevaren het hoofdleger van generaal Joubert, waar de gewonde in de ambulance en ik te bed gebracht werd.

Na eene goede rust en een gezond maal eten was ik spoedig weer de oude. Mijn vriend Otto genas gelukkig van zijne niet gevaarlijke wonden.

Ik geloof, dat er bij dit verhaal geen commentaar noodig is. De geachte lezer voelt wel, hoe we ons gevoelen moeten tegenover een volk, dat zulke moordenaars op ons afzond: Want moordenaars waren de Engelschen in Elandslaagte.

Nog een laatste bewijs.

Onze oude generaal, een man van den leeftijd van onzen geachten President, generaal Kock was gewond. Wat was de plicht der Engelschen geweest? Ze hadden hem opnemen en naar de ambulance moeten voeren. Zij deden 't niet, maar lieten toe, dat roovers den ouden man mishandelden, bestalen en de kleederen van het lijf rukten.

Zoo lieten ze hem twaalf uren lang liggen, half naakt, in den kouden regen. En nadat hij was opgenomen, kon onze generaal niet eens eene behoorlijke kamer krijgen in Ladysmith, maar moest tusschen de anderen in de kerk liggen op één van de slechtste matrassen.

Brood was er niet voor hem en melk — o, geen kwestie van. Melk voor zoo'n boer? Wie dacht er aan? Een Engelschman niet.

Onze generaal stierf op zijn bed in Ladysmith. *Wij* zeggen: hij werd vermoord — want zulk eene ziekenoppassing is moorden.

Nog eens: Wij mogen niet roepen om wraak, maar wij

vertrouwen op den Almachtigen. Hij zal zeker op Zijn tijd de schuldigen straffen. De God van het recht zal eenmaal de gerechtigheid doen zegevieren en wij weten het: Hij zal ons niet overgeven in de handen dezer moordenaars.

TWEEDE AFDEELING.

Ladysmith.

HOOFDSTUK I.

Na den slag bij Elandslaagte, werd niet dadelijk weer een Hollander Corps gevormd.

De oude President weigerde de Hollanders en andere vreemdelingen uit te zenden als op zichzelf staande corpsen, omdat hij bevreesd was, dat ze weer zoo „dom" zijn zouden, om zich geheel te laten verslaan. De Boeren hielden staande, dat wij dom geweest waren en werden wij er eerst boos om, later moesten we de menschen in ons hart wel gelijk geven.

„Wat heb je er aan", zoo vroeg me een oude Boer. „Wat heb je er aan, je zoo moedig te laten doodschieten? Wat kan een doode Hollander nog doen? Wij, Boeren, vluchten, als 't ons te erg lijkt; want we denken dan, dat het beter is te vluchten, dan ons te laten doodschieten."

Als we nu zien, dat de Boeren dikwijls vluchten, moeten we dit niet altijd lafheid noemen: want heel dikwijls is het „tactiek".

’t Is waar en dat blijkt nu: Als alle Boeren zoo doldriftig gevochten hadden als de Hollanders en andere vreemdelingen, dan waren er maar weinig meer overgebleven, en dan was de vijand bepaald al meester van Zuid-Afrika, terwijl we nu nog duizenden Boeren in het veld zien.

Enkele Hollanders gingen naar Pretoria terug; anderen daarentegen namen dienst onder de verschillende Boerenveldcornetten. Zoo kwam ik ook bij een kommando Boeren en wel onder dat van den veldcornet M. G. Pretorius, van wijk Aapiesrivier, distr. Pretoria.

Op 30 Oct. hadden de Boeren gelegenheid om de nederlaag van Elandslaagte met het bloed der vijanden uit te wisschen. Alles hielp daar mede om ’t den armen generaal Withe moeilijk te maken. Zelfs de eigen muilezels spanden samen en liepen naar de Boerenzijde over. Tengevolge van al die treurige verrassingen moest natuurlijk „Oom Tommie” den slag wel verliezen. Meer dan twee duizend man maakten de Boeren in dien slag bij Modderspruit gevangen. De „Rooies” gingen totaal verslagen aan den haal.

Over den slag bij Modderspruit wil ik niet langer stilstaan, omdat die reeds uitvoerig beschreven is.

We hadden dus den vijand teruggedreven in de stad Ladysmith.

Van den tijd, dien de Engelschman kreeg om zijne dooden te begraven en gewonden te verzorgen, maakte hij op schelmsche manier gebruik om de wallen en forten zooveel mogelijk te versterken. ’t Was eene heel ongewone zaak voor de Boeren, om eene stad te belegeren. Nog nooit hadden ze zoo iets bij de hand gehad. Ze sloten de plaats evenwel zoo in, dat geen levend wezen kon in- of uitgaan. Van elk kopje en van elken rand werd gebruik gemaakt. Op de hoogste en beste punten werden kanonnen geplaatst en in den eersten tijd werd onafgebroken op de stad geschoten en uit de stad werd ons vuur steeds hartelijk beantwoord. Geen oogenblik was men veilig tegen het schroot van den vijand. ’t Leek ons toe, of geheel Ladysmith een voorraadschuur van ammunitie was.

Erg verdrietig en vervelend was het, als wij een voor-

werp uit de veste der Engelschen zagen opstijgen, dat wij, helaas! alleen maar scheldnamen konden toewerpen. Als ons de oogen opengingen, dan zagen wij het vóór ons. Hoog in de lucht zweefde dan in het schemerlicht een groote ballon. Als de stralen der morgenzon den ballon beschenen, dan kon men duidelijk de mand, met een man er in, waarnemen.

Zoo'n dwarskijker te kunnen zien en hem niets te kunnen doen, is een ware kwelling. 't Was hard voor ons, en nu en dan beproefden onze kanonniers, of zij ten minste niet de plek, waar deze levenlooze spion gevuld werd, konden stuk schieten.

Op den ballon zelf schoten we maar niet. 't Was ons onmogelijk den afstand te schatten op iets, dat zoo maar in de lucht zweefde. Meestal werden de eerste schoten gelost als de zon opging en de eer, van het spel te beginnen, werd dikwijls overgelaten aan Long-Tom.

O, Long-Tom! Waar zijt gij? — Helaas! de Boeren hebben hun langen vriend na veel omzwervingen moeten laten barsten. Hoe ongelukkig! Nu hebben de Engelschen niet meer te sidderen als ze uw gevreesden naam hooren, zooals ze dat vroeger deden. Hoe beefden ze, als gij met uwe machtige stem hen tegenbulderdet!

Het was zeker niet geheel zonder reden, dat de vijand vreesde, als Long-Tom boos was; want als hij zijne „kindertjes" uitzond, braakten ze dood en verderf. Dat de belegerden onzen geachten vriend haatten, bewijzen de talrijke pogingen, die ze aanwendden, om hem te bemachtigen en te vernielen. Eenmaal gelukte dit laatste bijna; maar de reus ging naar het Hollandsch kanonnen-ziekenhuis in Pretoria en eenige weken later stond hij weer op de oude plaats, tot groote ergernis van zijne vijanden, die te vroeg: „Hoera!" geroepen hadden.

Long-Tom was ons eene goede hulp. Geen wonder, dat we allen met ontzag tegen hem opzagen. Terwijl andere stukken bespannen waren met paarden en muilen, werd hij voortgetrokken door ossen — en was de weg voor die te zwaar, dan sloegen we zelf de hand aan het werk en kwamen een paar honderd sterke Boerenarmen den geliefden held te hulp. Dan werd hij in minder dan geen tijd op de hoogste punten gebracht en tegen de steilste berg-

wanden opgesleept. Eenmaal hadden we een grap met de Engelschen.

Long-Tom moest om de een of andere oorzaak uit de positie en toen dit 's nachts heel behoedzaam volbracht was, kwamen enkelen op het denkbeeld, in zijne plaats een flinken boomstam achter de positie zóó op te stellen, dat het precies op de dreigende monding van onzen vriend geleek.

Wat waren die „Rooies" blij, dat die domme Boeren ze nu eens een goede kans gegeven hadden, om Long-Tom onschadelijk te maken. Ze schoten den geheelen dag op den stam en schoten zoo mooi, dat, met uitzondering van enkele stukken bast, de stam steeds liggen bleef.

We zaten in onze schuilplaats de Engelschen, onder het genot van een pijpje „Maggaliesberger", lekker uit te lachen en wij dachten er over, dat de oudijzerkooplui bij zoo'n oorlog wel in hun knollentuin zijn zouden!

De Engelschen vermorsten dien dag heel wat kruit op den pseudo-Long-Tom.

Onze kanonniers waren betere schutters. 't Goed schieten is een Boer aangeboren. Geef hem een geweer, hij is er meester op en evenzoo gaat het met alle vuurwapenen.

Zet een Boer bij een kanon en wijs hem eenmaal de behandeling en in korten tijd kan hij er even goed mee omgaan als de beste artillerist.

We hadden bij het begin van den oorlog een schoon artillerie-corps. Geen kosten waren na den Jameson-inval gespaard, om dat corps op de hoogte van den tijd te brengen. Alles was goed in orde. Jammer maar, dat we geen geschut genoeg hadden in vergelijking met de Engelschen. Zetten wij in een slag één kanon op, dan brachten de Engelschen tegenover dat ééne kanon spoedig een heele batterij van de hunne. We hadden weinig artillerie — 't Was ons geheele „staande" leger —; maar, wat er was, was uitstekend ingericht. De luidjes waren zoo geoefend, als een militair maar zijn kan.

Bij het corps dienden ook eenige Hollanders als officier en de twee majoors hadden beiden in Nederland de militaire wetenschappen bestudeerd. In dat corps ging alles op Europeesche manier. Er was ook veel meer discipline dan bij de gewone kommando's. Deden de lui hun plicht

niet geheel, dan werden ze gestraft. Sommige van die straffen zijn wel eigenaardig en, naar ik vermoed, niet Europeesch. Eene der geringste straffen is „pakzaâl”. De schuldige moet dan met zijn zadel op het hoofd, het kamp, onder toezicht van zijn korporaal, eenige uren lang rondloopen. Het zadel is dan bezwaard met zijn geweer, zijn patronen, zijn toom enz.

't Is te begrijpen, dat het zadel op den duur erg zwaar begint te worden en dan komt daarbij nog de schande. Iedereen plaagt den ongelukkige en lacht hem uit.

Een andere straf is: „kanonrijden”. Deze straf is veel zwaarder dan het zaâldragen”.

De man, die daartoe veroordeeld is, moet, na zijn pantalon te hebben uitgetrokken, plaats nemen schrijlings over het kanon. In die houding wordt hij dan vastgebonden. De toestand van zoo'n veroordeelde wordt eerst recht onhoudbaar, als het kanon nog een paar malen afgeschoten wordt en daardoor erg verwarmd.....

In de vorige Kafferoorlogen gebruikten de Boeren zelf ook nog een heel eigenaardig soort straf onder elkaar. Zij veroordeelden dan iemand om „gejonast” te worden en wel in het vel van een pas geslachten os.

't Was vreeselijk, om door een tiental mannen uit het slappe ossenvel opgegooid en daarna te worden opgevangen op het horizontaal strakgehouden vel. Dikwijls gebeurden daardoor ongelukken. Er viel b.v. wel eens iemand niet precies op de gewenschte plaats; maar in plaats daarvan op één der anderen. Een enkele maal kostte dit wreede ruwe spelletje wel eens een menschenleven en daarom heeft de generaal het verboden. In dezen oorlog heb ik deze strafoefening nog niet gezien. De generaal heeft zeker bij zichzelf gedacht — en met recht — dat er al genoeg menschenlevens op het spel staan in den strijd en dat dit aantal niet behoeft te worden vermeerderd.

't Ziet er vaak treurig uit in een slag, als telkens en telkens de kogels van den vijand een vriend of een kennis dooden of verminken. De laatsten, de verminkten, worden door hunne vrienden zoo spoedig mogelijk naar achteren gebracht en daar zijn dan altijd mannen gereed om hen te helpen en zoo mogelijk het lijden te verzachten. Ook dames trokken daartoe met onze kommando's mede.

Ook bij Ladysmith stond niet ver achter de Boerenpositie's een hulphospitaal van het Roode Kruis. Daar waren dames, als zoovele gedienstige geesten, bezig, alles wat zij doen konden, aan te wenden, om het lijden van vele gekwetsten en zieken te verminderen. Dag en nacht gingen deze liefdezusters tusschen de kribben door, om te letten op de minste beweging der lijders. Klonk hier smeekend eene bede om water, dadelijk werd de dorstige tevreden gesteld en van daar snelde de gedienstige engel weer naar een andere, die altijd koude natte doeken op het hoofd hebben moest, omdat het daarbinnen zoo bonsde en klopte, tengevolge van de koorts, die er rondwoelde. Ze deden veel voor ons, arme krijgers! die zusters en broeders van het Roode Kruis. „God zal ze er voor betaal," zei me een oude Boer, die eenige weken in het hospitaal had doorgebracht. Eigenlijk was hij met tegenzin er heen gegaan, want in het eerst keken de Boeren die „dames" uit den vreemde erg achterdochtig aan. Ik heb zelfs eens een jonge Boer gehoord, die durfde zeggen: „Ja, 't zal wel niet veel goeds wees, dat zoo uit Europa kom, om ons hier op te pas. 't Kan niet van zoo'n goed soort wees, nie — hulle mot bepaald slech wees, dat hulle zoo van hul ouwers en huis weggegaan is." Dat bedoelde jonge man eenige dagen later daarom een flink pak slaag van een jongen Hollander ontving, bewijst genoeg voor den geest, hoe de Hollandsche jongens de liefderijkheid van de Zusters opnamen. Later — en ik verblijd mij, dat ik het melden kan — sprak niet één Boer meer op deze wijze; want nu hadden ze zelf de onbaatzuchtigheid van de zusters gezien, en roemen ze als om strijd de goedheid van hen, die kwamen om ons op die manier te helpen. Ja, waarlijk, „God zal ze er voor betaal." Ik geloof het met den ouden Boer. De menschen kunnen zulks niet betalen. 't Deed den zieken goed, als ze in kalme rust waren (en ook ons) wanneer zij en wij een kwartiertje praten konden met hen; en 't scheen, dat ze gevoelden, dat wij er behoefte aan hadden; want zij hadden steeds een vriendelijk woord voor ons. Ja — en dan was 't feest — 't gebeurde wel eens een enkele maal, dat we onthaald werden op een heerlijken kop cacao, of op een sneedje brood met — boter (iets, dat we in geen weken zagen) en vleesch (door Hol-

landsche vrouwenhanden bereid). Zoo'n dag was een feestdag en daarvoor reden we wel uren te paard ver.

Het hospitaal bij Ladysmith lag bij den weg, die naar Elandslaagte voerde. Een boerenwoning, die door den eigenaar was verlaten, was daartoe ingericht. Van het dak wapperden de Hollandsche en Roode Kruis-vlaggen. Dit huis lag nu juist niet in het schoonste gedeelte. Behalve de enkele boomen, die door den Boer zorgvuldig in gelid geplant waren, zag men geen boom of struik. Een modderig riviertje liep langs het huis en de geheele vlakte tusschen Elandslaagte en Ladysmith, dus het noorden, was kaal.

Tusschen het huis en de Boerenpositie's stonden massa's wilde doornstruiken, die het nu juist niet fraaier maakten.

Aan de zuidzijde der stad was het ook bijna een geheel kale vlakte, maar langs de Kliprivier en de daarbij behoorende spruiten was de natuur prachtig. Daar waren dichte bosschen, waarin men geen tien passen ver zien kon. Alleen voetpaadjes slingerden zich er door heen en hier en daar vond men een weg, door de Boeren zelf aangelegd. De stad is gelegen aan de Kliprivier in een dal, waar genoemde rivier bijna van alle zijden was ingesloten door randen — aan de zuidelijke zijde „de Platrand" en aan den noordkant „de roode Randjes".

Deze randen waren bezet door de Engelschen en goed versterkt met zandzakken en allerlei andere hulpmiddelen, zooals klippen, die in groote hoeveelheden daar aanwezig zijn. De Platrand is een breed bergvlak, waarop de aanvaller bijna of geen schuilplaats vindt, terwijl de verdedigers zoo veilig mogelijk in hunne versterkingen zijn. Aan de noordzijde is eene groote vlakte. Tusschen de randen door de Boeren en die door de Engelschen bezet, kwamen de Engelschen de stad uit, de vlakte in; dan waren de Boeren in het voordeel — omgekeerd waren de Engelschen de baas.

De spoorlijn, die Ladysmith met Harrysmith verbindt, loopt vlak langs de z.g. Roode Randjes. Langs de spoorlijn loopt een doorndraad, die hier en daar stukgesneden was. Een enkele maal gebeurde het wel eens, dat een paard of muil uit de Engelsche kampen verdwaalde en per ongeluk door de draad kwam in onze richting. 's Avonds dan in

schemerdonker trachtten de voorposten zulke dieren op te vangen en buit te maken. Bij daglicht kon dat natuurlijk niet: want dan was het gevaarlijk in de vlakte rond te kuieren èn voor ons èn voor de Engelschen.

Op een heerlijken Zondagmorgen was ik, met het geweer op den rug, goed voorzien van ammunitie, eene kleine wandeling gaan doen, om de posities eens in oogenschouw te nemen. Gevaar leverde deze kleine tocht niet op. Op Zondag, 't was of beide partijen het hadden afgesproken, werd er nooit gevochten. Een enkel kanonschot bulderde wel eens door de vlakte; maar wat gaven wij daarom? Wat kon ons een enkele bom of kartets schelen?

Ik kuierde dus naar onze posities. Aan den bovenrand gekomen, juist daar, waar onze positie eindigde en afdaalde naar de groote tusschenvlakte, nam ik eenige oogenblikken rust onder een heerlijken boom! Hoe prachtig en schoon was alles! Over het landschap lag een rust, die men alleen maar 's Zondagsmorgens opmerkt. Waart ge wel eens op Zondagmorgen buiten? Hebt ge dan wel eens opgemerkt, dat het dan zoo wonderlijk rustig zijn kan, zóó rustig, dat men er door wordt aangegrepen en dat men van zelf van het gewoel der wereld wordt afgetrokken en heengeleid naar eene betere wereld dan deze? Zoo was het dien Zondagmorgen ook dáár. Niets bewoog zich in de groote vlakte. Alleen vloog nu en dan een vogeltje op van zijn nestje. Men kon de luchtlagen, die het dichtstbij den grond waren, zien trillen van de warmte. Niets was er, dat de stilte verstoorde en ik kwam geheel onder den indruk van de Zondagsstilte der grootsche natuur.

Op den rug liggend, met het hoofd tegen een begroeiden stam, keek ik de vlakte rond. Geheel doelloos staarde ik in de richting der „Roode Randjes" en zag daar vlak voor mij een halfvernielde locomotief staan, met den tender er nog achter. Vóór en achter den ijzeren reus had men de ijzeren regels laten springen, zoodat hij niet voor- of achteruit kon gaan. Verder volgde mijn oog droomerig den hier en daar doorgeknipten draad, tot het eindelijk viel op een groepje dieren, dat rustig grazend de afsluiting was doorgekomen en nu, door niemand opgemerkt, langzaam koers vatte naar onze positie.

Dadelijk was de droomerij voorbij. Zondagsideeën had

ik heelemaal niet meer. Ik dacht nu nergens meer aan, dan aan de kans, die mij misschien te wachten stond, de „Rooies" nadeel te kunnen toebrengen. Nu stonden mijne oogen niet meer naar droomerij, als zooeven, maar staarden strak op dat ééne punt. Vier telde ik er; en hoewel ik niet zien kon of het paarden, muilen of ezels waren — toch leek me het aantal groot genoeg, om er iets voor te wagen.

Hoe kreeg ik ze echter dichter bij mij? Ze waren niet verder dan 200 M. van de Engelsche forten af. Ik verborg me zóó, dat de Engelschen me zeker niet konden zien en beproefde, of ik niet zóó kon schieten, dat de kogel vlak achter de dieren in den grond terecht kwam of voorbij vloog. Ik legde aan, mikte lang, trok eindelijk af en de kogel kwam niet al te ver van de dieren in den grond terecht. De kogel verschrikte de vreedzaam grazende dieren en met een paar sprongen verwijderden zij zich verder van de Engelsche posities. Daarom was 't mij juist te doen. Nog een paar schoten en weer waren de dieren eenige honderden schreden genaderd. Eindelijk kwamen ze zoo dichtbij, dat ik zien kon of het al of niet paarden waren en ik merkte, dat er één paard en drie muilen waren. 't Viel niet mee — maar 't was toch wat, als ik ze buit maakte. Nog een honderd schreden en dan ga ik ze halen! Ze waren nu vlak bij de Boerenpositie, maar nog altijd in de vlakte. — Snel besloten!

Voorwaarts, den „kop" af. Toen ik nog aan het afklimmen was, riep mij eene bekende stem toe: „Kerel, waar ga jij heen!" Ik wenkte den man om ook maar mee te gaan, als hij dat weten wilde. Nog een paar anderen stapten ons achterna; en wij liepen zoo vlug we konden, om den „buit" te vatten.

We moesten nu den berg uit in het gezicht en onder het vuur van de Engelschen zóóver de vlakte ingaan, dat we tusschen de dieren en de Engelsche posities in waren, omdat genen anders, als wij ze erg verschrikten, natuurlijk weer terug zouden loopen.

Ik voelde me heelemaal niet veilig, toen ik in de vlakte met mijn gezel voortkroop om een boog om de dieren te beschrijven; maar de hoop op een goed rijpaard deed me alle voorzichtigheid weldra uit het oog verliezen.

We maakten ook al twist om den buit en één onzer makkers, die met ons de dieren vervolgde, riep maar altijd door: „Dat rijpaard wil ik!" Wij haastten ons nog meer.

Daar krijgt de Engelschman ons in de gaten. Telkens hooren we hun getok-tok en de kogels fluiten ons langs de ooren. 't Was nu zeer gevaarlijk voor ons en alleen snel handelen kon ons van een wissen dood redden. Wij vlogen op om vlugger te kunnen voortgaan.

Paard en muilen, verschrikt door het geweervuur, vluchtten naar de zijde van het Engelsche kamp. Nu wij echter zooveel moeite gedaan hadden, de dieren te vangen, wilden we ze niet aan hun lot overlaten en draafden daarom met de dieren mee tot dicht bij de Engelsche forten. Wat werd er toen op ons geschoten; maar in onze opgewondenheid merkten wij er niet veel van. Eindelijk hadden we de dieren „voorgekeerd" en nu begonnen we ze terug te jagen. Hoe langer hoe meer schutters vertoonden zich op den wal van de fortjes. Wij waren in onzen hebzuchtigen ijver tot op 200 meter van het fort af geweest en nu liepen we zoo hard onze beenen ons dragen konden eene groote, effen, boomlooze vlakte in. Zoover een geweer draagt, bleven we onder schot en we moesten beproeven de drooge rivierbedding te bereiken, dan waren wij zoo goed als veilig.

We waren zeer vermoeid. De heete lucht, die wij inademden met lange gulzige teugen, schroeide als het ware de borst en de keel toe, zoodat de ademhaling moeilijk werd.

Eindelijk liet ik mij, overmand door vermoeienis, languit in de grasvlakte vallen. De Engelschen schoten nu alleen op den vriend, die met den hoed in de hand den Engelschen geen vriendelijke woorden toeschreeuwde, die ze — het geluid draagt ver door de ijle drooge lucht — zeker verstaan hebben. Hij werd echter niet gekwetst.

De dieren liepen wat bedaarder in de goede richting. De Boeren, die op het geschiet waren afgekomen, schoten zoo juist in de Engelsche schansen, dat de Engelschen één voor één zich verscholen, en toen ik weer kracht had en wegvluchtte, kwam me maar een enkele kogel na.

We brachten onzen buit binnen en waren er wat trotsch op. De meeste Boeren ontvingen ons met afkeurend gebrom en verweten ons, niet ten onrechte, dat we voor

een mager paard en eenige muilen, twee menschenlevens hadden in de waagschaal gesteld. „Jullie kan niet zoo met jullie leve spot nie — dat mag niet. Jullie Hollanders is te wild — as die oorlog nog lang vat, zal daar maar min Hollanders oôr wees!”

De „voetganger” die meegegaan was en geroepen had om het „rijpaerd” kwam nu ook bij ons met een gaatje in de broek ter hoogte van de knie. — „Een kogel was hem daar door de kleeren gegaan,” vertelde hij.

Eén der Boeren bekeek het, werd erg boos en waarschuwde zijn jongen wapenbroeder „toch niet den Heere zoo te verzoek; want dan zou Hij hem straf.” De anderen waren het met den „Oubaas” eens. De jonge boer had een gaatje in de broek gemaakt, om ook zijn deel van den buit te kunnen eischen.

Was het toeval, toen hij een week later werkelijk, op dezelfde plek bijna, werd gekwetst, zoodat hij toen niet alleen een gaatje in de broek, maar ook door het been had? De oude Boer zei van niet, maar noemde het eene welverdiende straf.

HOOFDSTUK II.

Een van de hoofdpersonen in het lager is „de korporaal van de kost”. Dat is werkelijk een groot man. Als de kostkorporaal de wenkbrauwen fronst, beeft alles en iedereen. Als hij uit zijn tent stapt naar de voorraadschuur van het veldcornetschap, dan zet hij de borst uit, want ieder doet zijn best om het eerst bij hem te zijn en hem door een vriendelijk goeden morgen — of avond, gunstig te stemmen. Is de korporaal boos, dan kan men dat gemakkelijk gewaar worden aan de geringe hoeveelheid aardappelen — dan is er geen zout, geen peper — dan is er niets van al hetgeen zoo noodig is, om het eten smakelijk te maken. Is de korporaal niet in zijn nopjes, dan zijn de maten voor het paardenvoer klein — dan is de garf haver verbazend dun — dan is er geen nummer schoenen, dat past — dan zijn er juist kleederen in alle grootte, behalve de uwe: — dan kan hij de leest niet vinden — dan heeft hij juist de laatste tabak uitgedeeld, als gij er om komt vragen: — dan vindt hij, dat ge den hoed, dien ge

al maanden in weêr en wind gedragen en al wel tienmaal genaaid hebt, nog wel eenige maanden dragen kunt. Is de korporaal boos dan — dan is hij een tiran — dan kunt gij niets van hem gedaan krijgen en dan is het nog het verstandigst steeds een vriendelijk gezicht te zetten, want anders wordt hij nog boozer en dan staat zijn boosheid in omgekeerde evenredigheid tot zijne mildheid. Is hij echter goed gehumeurd, wat een geluk — dan kan men alles krijgen: dan heeft hij juist ontvangen, waarnaar ge reeds weken lang te vergeefs hebt gevraagd: dan heeft hij kleeren, die u passen, in soorten, dan heeft hij tien paar schoenen van uw nommer — zoodat je kunt kiezen of je rijglaarzen, bottines of iets anders hebben wilt: dan heeft hij altijd een ruimer voorraad kerry, peper enz.; dan heeft hij toevallig nog een kist uien gevonden onder een stapel zakken meel! dan — dan is hij de goedheid zelf. Daarom kijken we allen onderzoekend naar onzen korporaal, hoe hem de hoed staat: daarom vraagt ieder hem zoo hartelijk mogelijk: „Goeden morgen, korporaal! goed geslapen?”

’t Is anders geen wonder, als onze korporaal al eens een booze bui heeft. Zoo warm kan het niet zijn, of hij wordt uit zijn tent geroepen; nu eens voor een handvol zout, dan weer voor ’n beker vol peper — of een busje kerry. Voor allerlei kleinigheden moet hij opstaan en meeloopen op het midden van den dag onder de brandende zonnestralen, om een en ander te verschaffen. Wie verwondert het dan, dat de man wel eens korzelig is en de vriendelijkheid op zijn thermometer onder 0 staat?

Wat een ongeluk, als de goede man, door de drukte vermoeid en door de warmte overmand, een half uurtje in slaap gevallen is. Hoe dan? Er staan soms wel tien of twintig koks aan den ingang van de tent, om de ééne of andere hoognoodige kleinigheid. Van den een koken de aardappelen reeds en er is nog geen zout in: de ander moet bepaald nog een ui hebben — en het vleesch sist in het oude roestige pannetje! Wie zal den grooten man wakker maken? Wie zal zich vermeten den toorn des mans te trotseeren? Als hij boos wakker wordt, is er geen zout en geen uien, al is er voorraad genoeg. In angstige spanning wordt het ontwaken afgewacht. Hoe gaarne zouden de wachtenden het oogenblik van wakker

worden vervroegen! De een hoest eens, de ander loopt bij ongeluk tegen een kist — niets helpt. Alleen het gesnork van den slapende verbreekt voor een oogenblik de stilte. Zou er een het wagen, hem wakker te maken? Neen, hoor! want die vermetele krijgt zeker den geheelen dag niets meer. Maar, hoe dan? Ha! een uitkomst. In eene naburige tent heeft een der burgers een Concertina (een soort harmonica) voor den dag gehaald en speelt met veel gevoel een vroolijke wijs. De korporaal wordt wakker en rekt zich welbehagelijk uit. Hij schijnt goed gehumeurd, want op het algemeen: „Middag, korporaal!" volgt als antwoord: „Middag kaerels! wat wil je, hè?"

Gewillig stapt hij, omstuwd van de blijde koks, naar het eldorado — en ieder krijgt, wat hij verlangt, zegt zijn: „Banjo dankje" en verdwijnt. Natuurlijk is dan het vleesch aangebrand of zijn de aardappelen verkookt, maar dat is minder: zonder uien of zout was er heelemaal geen smaak aan geweest!

De korporaal is de man, die zorgen moet, dat alles wat in een kamp noodig is, aanwezig is. Hij doet de aanvragen, de veldcornet teekent ze en dan wordt het benoodigde verstrekt door den krijgscommissaris van het district. Die krijgscommissaris is dus een nog veel grooter heer — de baas van onzen korporaal. Wie eens toegelaten was in een der groote krijgscommissariaten, heeft verwonderd gestaan over den voorraad, die daar aanwezig was.

Ons groote krijgscommissariaat was te Modderspruit, een station juist ten Noorden van Ladysmith.

Groote hoeveelheden lagen daar opgestapeld! Duizenden zakken meel, uien, suiker, zout, tabak, schoenen, laarzen, kleederen, enz. enz., lagen daar als in een chaos bijeen. Iemand, die 't niet met eigen oogen heeft aanschouwd, kan zich onmogelijk eene voorstelling maken van die verbazende massa's. En dan al die drukte. Hooren en zien vergaat een mensch, die daar toevallig eens komt kijken. Tientallen trolleys — bespannen met honderden muilen. — Verscheidene ossenwagens, elk met circa 8 of 15 ossen bespannen, staan daar te wachten op de vrachten, die ze naar de verschillende veldcornetschappen moeten vervoeren. De kaffers schreeuwen en razen tegen de gewillige ossen en de koppige muilen.

De blanken loopen driftig heen en weer en geven nu en dan een Kaffer eene lieflijke vermaning. Alles krioelt dooreen. Niemand heeft voor iets anders oog dan voor zijn wagen en zijn voorraad, en in zulk eene omgeving is dit laatste niet geheel overbodig, omdat juist daar zooveel lieden ronddwalen, die soms erg vlug met de vingers zijn en er niet tegen opzien, het één of ander „buit te maken."

Een enkele maal stapte wel eens een vrouw rond en dan was ieders oog op haar gevestigd. Soms was het ééne der zusters van het Roode Kruis uit één der ambulancetreinen; een enkele maal eene bloedverwante van een gewonde. Zij kon het te huis niet uithouden en kwam in het leger om den man of den broeder te zien en zich met eigen oog te overtuigen of het wel waar was, dat hij zoo goed verpleegd werd en of hij wel in beterschap toenam. Deze vrouwen behoeven niet bevreesd te zijn, dat ze ruw behandeld zullen worden, die „vrouwmenschen". Ieder kijkt ze met eerbied aan en de grootste geweldmaker houdt den grooten mond als ze voorbij gaat; de ruwste man maakt voor hen plaats en is net; de domste „baarkaffer"(*) houdt zijn wagen in en past er op, dat hij die „nooi" niet overrijdt.

Van deze groote verzamelplaats krijgt onze korporaal telkens zijn voorraad aangevuld. Soms verwaardigt hij zich in hoogst eigen persoon er heen te gaan en dan wordt hij door de geheele kampbevolking in spanning gewacht, want ieder is nieuwsgierig naar hetgeen hij meebrengt.

't Is geen wonder, dat de man soms het hoofd verliest bij de drukte, die zijn baantje hem veroorzaakt; en het moet niemand bevreemden, dat hij barsch wordt en soms menschen beleedigt, die 't niet verdienen.

Komt hij thuis met eene hoeveelheid nieuwe kleederen, dan wordt hij dag aan dag bestormd door lui, die het niet noodig hebben en gewoonlijk knap voor den dag komen. Juist bij eene uitdeeling van nieuwe kleeding zijn er, die met oude en verscheurde kleederen bij den uitdeeler komen, om een nieuw pak te vragen en werken daardoor op zijn medelijdend hart.

(*) Een baarkaffer is een halfwilde, die nog weinig met blanken in aanraking is geweest.

Zoo maken velen misbruik van de goedheid van het gouvernement en daarvoor trachtte de korporaal — en met volle recht — te waken.

Kwam er eens eene bezending nieuwe schoenen, dan kon men er van verzekerd zijn, dat er waren, die de oudste schoenen hadden aangetrokken en zich daarmede bij den korporaal lieten zien. Ongelukkig was de man, als de korporaal zich herinnerde, dat de nauwelijks geschoeide, voor eenige weken nog goed voorzien was. In vele weken kon hij niet bekomen, wat hij noodig had.

Van boekhouden over de uitgaven kwam ook niet veel. De „klerk" deed meestal liever iets anders dan schrijven en zoo komt het dat alles dreef op het geheugen van dezen gewichtigen man. Hij kon het niet helpen, dat sommige inhalige menschen groote kisten vol ontvangen kleederen hadden en toch weer vroegen met de anderen, die niets hadden dan de gescheurde, die zij droegen. Het was een moeilijk baantje, dat van „kostkorporaal", en het eenige gemak, dat hij had, was „vrij van dienst". Hij behoefde nimmer op wacht te gaan en kon altijd in zijn tent slapen, als wij in de modder onder een hevigen plasregen moesten blijven. Hij mocht echter ook wat hebben en niemand misgunde hem dat voorrecht. We waren allen blij, als we een korporaal hadden, die zonder aanzien des persoons een mensch gaf, wat hem toekwam. We kregen dan allen, wat noodig was en wat gegeven kon worden.

Eén ding misten we evenwel. De heerlijke groenten, die we in Pretoria konden krijgen werden in zijne tent niet gevonden, omdat ze niet vervoerd konden worden zóó ver, zonder te bederven. Wat verlangden we soms naar versche kost!

Niet ver van de plek waar we kampeerden — tusschen één onzer positie's en de Engelsche Roode Randjes — stond een flinke boerenplaats. Men kon aan alles zien, dat de man, die er gewoond had, een aanzienlijke Boer was. Aan de boeken in zijn bibliotheek merkten we, dat de bezitter een Engelschman moest zijn. De geheele boerderij was in orde. De verschillende gebouwen zagen er goed uit. Flinke stallen en schuren waren vlak in de nabijheid, terwijl groote veekralen, thans ledig, toonden, dat de eigenaar een rijke veeboer moest zijn. Zijne dochters — we vonden dames-

kleederen en daaruit maakten we op, dat er dochters geweest waren — hielden zeker veel van bloemen; de bloementuin was keurig netjes in orde. Een keur van allerlei „kinderen der natuur" bloeiden daar. Die plaats was juist geschikt voor ons en als wij 's middags gingen wandelen, dan stapten wij meestal daarheen. Het huis zelf was niet verder dan 400 M. van de Engelsche forten af; maar daarover bekommerden we ons niet veel. De Engelschman durfde op den dag toch niet de kale vlakte tusschen het huis en de forten over te steken en we hielden goed wacht, als we er kwamen. We voelden ons in ons buitenverblijf heelemaal thuis. Dikwijls zaten we onder de veranda uren lang te lezen in de fraaie Illustraties, die er maar voor het grijpen waren. Eenmaal hebben we er zelfs een pic-nic gehouden en de arme hoenders, die er nog waren, moesten het ontgelden. Bij het huis was ook een flinken moestuin. Rondom dien tuin waren kleine perzikenboomen, die beschutting genoeg gaven, om er heen te loopen, zonder gezien te worden. Meermalen werd dan ook onze tuin in oogenschouw genomen, maar er in gaan was een gevaarlijk werk, dewijl men dan geheel onder schot was en geen boom in den tuin was te vinden. Met belangstelling werd het oog gericht op den groei van wortelen en boontjes en plannen gemaakt om een goeden voorraad te plukken en te verorberen.

De lang verwachte tijd brak eindelijk aan en op een goeden dag trokken wij uit met een flinke zak bij ons, om die, kon het zijn, goed gevuld met boontjes naar het kamp terug te brengen. Niet een van ons had zeker gedacht, dat we ons leven zouden wagen voor een maal boontjes en nu waren we daarmede druk bezig; het was levensgevaarlijk zonder bedekking in den moestuin te gaan. Na kort beraad sprongen we van achter de perzikenboompjes te voorschijn en het plukken begon. Alles, rijp en groen, werd genomen en in den zak gestopt. Eén der Engelsche wachten krijgt ons in het oog en daar begint het lieve leventje. Hij schiet op ons, maar volgens oud-Engelsch gebruik schiet hij mis, nog een schot, weer mis — nog een en nog een. — Meer Engelschen steken de hoofden op en beproeven, of ze niet een paar van die Boerenboontjes-liefhebbers het licht kunnen uitblazen; maar het

gelukt ze niet en met een half gevulden zak sprongen we achter de beschermende boompjes. De Engelschen wierpen nog een hagelbui kogels in de groene haag, die ons voor hun oog verborg, maar hoewel ze soms gevaarlijk dicht ons langs de ooren floten, geen enkele der kogels trof doel. Wat smaakten ons dien avond de boontjes lekker. We maakten een heerlijk „door-elkaar-potje" ervan. Ik weet niet of die naam goed is; maar het was onze technische term voor aardappelen, vleesch, uien en boontjes door elkander gekookt.

Toen onze arbeid met gunstigen uitslag was bekroond, beproefden wij het meermalen; maar ook de Engelschman was op zijn hoede en zoodra één van ons zich in de boontjes vertoonde, wilde hij hem, zeker als toegift, nog een blauwe boon medegeven. Eindelijk deed een vijand een goed schot en een van ons kwam kermend uit den tuin terug met een gaatje te veel in de huid — een kogel was hem, terwijl hij plukte, door den linker bovenarm gevlogen en nu kwam hij naar ons toe, om zich te laten verbinden; maar de halve zak boontjes bracht hij mede — die had hij niet vergeten, al was hij nog zoo verschrikt. — Hoewel we niet veel medelijden met hem hadden, beloofden wij hem toch het leeuwendeel uit den pot van dien avond. De gekwetste liet zich verbinden in de naastbijgelegen ambulance en werd tot zijn spijt daar als logée opgenomen. Ofschoon dit voorval ons niet afschrikte, werden we toch wat voorzichtiger. Nu moesten we niet alleen voor den vijand, maar ook voor onzen veldcornet vreezen, want na het laatste voorval, dat natuurlijk niet verborgen kon blijven, hadden we voor onze roekeloosheid een flink standje gekregen, met de boodschap, dat er eene zware straf voor ons opzat, als we weer in den tuin kwamen. Er werd evenwel naar goeden raad niet geluisterd. Als we weer boontjes gingen plukken, deden we het wel een weinig ruwer dan eerst. We lieten ons in de stengels vallen en grepen met de handen rond ons heen, trokken de planten met wortel en al uit den grond en zochten dan een veilig plekje, om de boontjes te plukken. 't Ging de eerste dagen goed op die manier. Een enkele maal zagen de Engelschen ons niets eens, maar op een kwaden dag trof een kogel één van onze beste maats in de borst, en wel zóó, dat onze vriend op de plaats doodbleef.

Hoe ellendig voelden we ons.

We trokken ons van alle Engelsche kogels niets aan en sleepten den gesneuvelde uit den tuin weg naar het huis. Niet één van ons kon zijne oogen gelooven. Voor eenige oogenblikken was onze vriend lachend van ons weggegaan en nu lag hij daar beweginloos — bleek — uit eene doodelijke wonde bloedend. We vervoerden hem naar het laager en we treurden lang over onze roekeloosheid en ongehoorzaamheid. De veldcornet strafte ons niet: we waren genoeg gestraft en nu lieten we de boontjes groeien en vergenoegden ons met de uien, die ons werden verstrekt.

Waarlijk: de boontjes waren te duur gekocht. In geen veertien dagen dachten wij er aan, weer naar den tuin of zelfs naar het huis te gaan. Wij verweten ons zelf schuldig te zijn aan den dood van onzen makker; want we waagden ons kostbaar leven voor een paar maaltjes groenten en we waren roekeloos genoeg niet op te houden voor één onzer door die roekelooze onvoorzichtigheid was omgekomen. Toen we niet meer naar den tuin konden gaan, om iets voor ons middagmaal buit te maken, bedachten we allerlei andere plannen en ten laatste wist één van ons een goede, voordeelige afleiding te vinden.

Hij stelde ons op een dag, waarop het zeer warm was, voor met hem mede te gaan naar de rivier, die goed van visch voorzien was, om te trachten eenige van hare bewoners te vangen. We hadden geen vischtuig of iets, dat er op leek; maar hij wist wel raad, vertelde hij, we moesten maar meegaan en alles aan hem overlaten.

We waren erg nieuwsgierig, hoe hij het zou aanleggen, om zoo maar de visch aan den oever te krijgen en we besloten, hoewel we aan de waarheid van zijn belofte twijfelden, mede te gaan en te wachten op de dingen, die gebeuren zouden.

De deugniet had niet op een eerlijke manier — (hoe weinig werd de strikte eerlijkheid in dien tijd beoefend) — eenige dynamietpatronen in handen gekregen en daarmede wilde hij de visschen dooden.

Bij de rivier gekomen, beval hij ons, ons klaar te maken om de visschen, die boven zouden komen, zwemmende te

vatten. We voldeden gaarne aan dat bevel — want een frisch bad kon in geen geval kwaad, visch of geen visch.

Toen we gereed waren, maakte hij zijn gevaarlijk vischtuig in orde. Hij brak een dynamietpatroon half door, stak in het éene einde een lontje, maakte alles weer dicht en stak de lont aan. Sissend brandde het eindje lont en toen we ruim baan maakten, uit vrees dat de patroon springen mocht, wierp hij het midden in de rivier, waar het met een dof geraas ontplofte. Bijna dadelijk kwamen allerlei visschen naar boven, sommige bedwelmd, andere gedood door den druk van het water na de ontploffing. We deden ons best, ze allen op den kant te krijgen. Na drie- of viermaal dit spelletje herhaald te hebben, hadden we een mooien voorraad visschen van allerlei soort en in triomf brachten wij ze naar het laager. De aangename baklucht verspreidde zich rondom onze tent en deed een deel der kampbewoners naar ons komen. Op hun herhaalde vraag, waar we onze visch toch haalden, gaven we ten antwoord: „Wel, van de vischmarkt natuurlijk," en daarmede moesten ze zich tevreden stellen. We wachtten ons er wel voor, om ze iets van dynamietpatronen te vertellen. De visch smaakte uitmuntend en de veldcornet genoot met ons, als hij de grootste gebakken visch van ons ontving.

Het geschenk aan den veldcornet had ook ten doel, ons te vrijwaren, „want," zoo redeneerden wij, „indien onze overste verneemt, op welke manier de visch gevangen wordt, zal hij niets zeggen, omdat hij er van meegegeten heeft."

Na eenige weken besloten wij, hoewel aarzelend, onze „villa" te bezoeken. De boontjes — o neen! — daarvan wilden we niets meer weten, maar we waren nieuwsgierig of onze oude vriend, het varken, nog leefde. De nieuwsgierigheid werd zoo sterk, dat we op een morgen tersluiks met eenige vrienden goed gewapend op marsch gingen. Een goede voorraad patronen was aanwezig, om daarmede, na het bezoek aan onzen knorrenden dikbuik, te beproeven, onzen vijand nadeel toe te brengen.

Zoo gedacht, zoo gedaan.

Ons varken konden we niet vinden. Alleen liep hier en daar een kleintje, die blijkbaar naar zijn moeder zocht.

We vingen een paar en brachten ze naar het huis, om ze, vóór den terugtocht, zoolang in eene kamer op te sluiten. Ze zagen er uit, of hun vleesch goed smaken zou, en jong varkensvleesch zou, dacht ons, eene aangename afwisseling zijn voor gedroogd ossenvleesch.

In het huis gekomen, merkten we, dat er eene groote verandering had plaats gehad. Andere menschen hadden onze woning doorsnuffeld. Misschien wel Engelschen. Wie weet? We hielden, toen we verschillende vertrekken doorzochten, de geweren gereed om elk oogenblik, zoo noodig, den vijand te woord te staan. We voelden ons erg beleedigd. 't Was, of ons huis ontheiligd was door het bezoek van anderen.

We kwamen eindelijk bij de salon, en toen de deur geopend was, stapten we verschrikt eenige schreden terug; want de afschuwelijke lucht, die ons daaruit te gemoet kwam, was niet te verdragen. 't Was, of er een lijk in de kamer lag. Eenigen van ons waagden het, over den drempel te gaan en ontdekten werkelijk een zwaar verminkt lijk te midden van een bloedplas, terwijl al het huisraad schier was vernield. De kasten en andere meubelen waren omgeworpen — de tafel lag stukkend bij de deur. 't Bleek, door de ondragelijke lijklucht, dat de gedoode reeds een paar dagen zoo moest gelegen hebben. Toen we het lijk, nadat we eerst de vensters met onze geweren hadden stuk geslagen, teneinde versche lucht te bekomen, eens nader bekeken, herkenden we een vriend. 't Was het oude varken; *ons* varken; en de beste stukken waren er afgesneden. Die onverlaten! Zoo dachten wij. We hadden zeker de daders, indien ze bij ons waren geweest, zeker eene gevoelige les gegeven en onze wenschen voor de slachters waren alles behalve vredelievend. We waren te laat gekomen en onze voorgangers hadden, om onopgemerkt te blijven, het dier naar de salon gesleept en het daar op het prachtige, dure tapijt, dat we als het onze beschouwden, geslacht. We waren boos!

Hadden Engelschen of Boeren dit gedaan? Wie zou het zeggen? Stilzwijgend namen we aan, dat onze vijanden het hadden gedaan. We besloten revanche te nemen en kropen naar de kraal om te zien, of we ook één van dat „slechte goed" onder schot konden krijgen.

Weldra kregen we een kans en wij hielden vol met schieten, totdat de Engelschman een paar bommen in onze kraal wierp. Vluchten was nu de boodschap, met achterlating van moeder zeug en met hare biggetjes als buit. We kregen straf toen we terug kwamen en onze biggetjes werden ons door onzen officier ontnomen, om dienst te doen bij zijn eigen maaltijd, waarop hij den veldcornet van het naburig laager noodigde, terwijl wij mochten toezien en den volgenden nacht op wacht zitten zonder een oogenblik rust.

HOOFDSTUK III.

Nadat de „paardenruiters" eenige weken lang den dienst bij Ladysmith hadden verricht, kwamen er gelukkig heele troepen voetgangers als hulp voor de verschillende diensten. „De voetgangers deden meestal over dag dienst, dan konden ze den vijand zien aankomen en ons, paardenruiters, de eigenlijke mannen, waarschuwen. 's Nachts konden we ze niet gebruiken, want dan zouden ze in tijd van nood op hun voetjes niet gauw genoeg kunnen wegkomen," — zoo redeneerden de ruiters, met eene zekere trotsche geringachting over de voetgangers. Er was dikwijls tweedracht tusschen ons. De voetgangers beweerden altijd, dat zij het veel „zwaarder" hadden dan wij — en wij omgekeerd.

Omdat ze dus ons 's nachts van geen nut waren, sprak het van zelf, dat ze den geheelen dag dienst deden. Wij luierden dan in het laager, dat heelemaal veilig en buiten gevaar was — wel een half uur loopens van de linie af. Die dagen brachten wij door met allerlei spelen, om den tijd te korten. Ook het eten klaarmaken nam een heelen tijd in beslag en we zouden het werkelijk goed naar onzen zin hebben gehad, indien de vliegenplaag ons niet had geteisterd.

Hier in Holland kan men zich geen denkbeeld vormen van de ontelbare vliegen die ons op allerlei manieren plaagden. Brieven schrijven kon men niet; want ze wandelden brutaal over het papier bij de pen en namen plaats op de hand en op de pen. Neus en voorhoofd waren hunne lievelingsplekken, terwijl ze er een groot genoegen in vonden de gevoeligste plekjes pijnlijk te wonden. Als men de vuil-

aanbrengende roovers een weinig verjaagd had door middel van een ontzaglijke tabakswalm, dan hadden weer enkelen van de gelegenheid gemaakt, zelfmoord te plegen in den inkt en men haalde de pen over het papier met een vliegenlijk er aan, dat gaf zeer schoone letters natuurlijk. Hadden we om 11 uur versch vleesch ontvangen en het niet direkt in doeken gewikkeld, dan waren om 1 uur vele honderden maden present — zoodat men het stuk geheel kon wegwerpen.

Bij het eten had men wel drie handen kunnen gebruiken — één om de vliegen weg te jagen. — Met al ons zwaaien konden we 't niet verhelpen, dat er menig vliegje in onze keel zijn graf vond en later verdween. Ze waren ook hinderlijk bij het gereedmaken van den pot en menige vlieg is gekookt opgedischt. Gelukkig waren we toen niet bijzonder kieskeurig. We leefden met 5 à 6 man in één tent en om de beurt moest een voor kok fungeeren. De Kaffer van de tent moest hout zoeken, vuur aanmaken enz. Koken deden we zelf — dat lieten we niet aan onzen zwarten vriend over.

Wat hadden onze moeders en zusters de handen van verbazing ineengeslagen, indien ze gezien hadden, hoe we kookten en wat we aten.

We kregen van onzen korporaal 's morgens vroeg zooveel beschuit, als we allen in de tent noodig hadden voor den geheelen dag. Soms was die beschuit zoo hard, dat we met de kolf van het geweer den boel stuk slaan moesten — maar daarover bekommerden wij ons niet; we hadden immers koffie in overvloed en daarin konden we ze weeken! Koffie zetten was het werk van een oogenblik. We kookten een flinken ketel water en wierpen er maar eene goede hoeveelheid zoogenaamde koffie in. Ik denk, dat het meestal gebrande gemalen erwten en boonen of maïskorrels waren, maar het smaakte toch een weinig naar koffie.

Na het koffiedrinken ging de kok van den dag aan den arbeid. Eerst moesten de aardappelen geschild worden; daarna het vleesch in stukjes gesneden en gewasschen en eindelijk de uien schoongemaakt. 't Was een werkje, dat menig zweetdroppel kostte. We hadden waarlijk wel een kudde varkens kunnen onderhouden van de aardappelschillen en afval, die werden weggeworpen. We deden alles

met den Franschen slag. Als eene zuinige Hollandsche huismoeder zoo iets gezien had, zou ze zeer verontwaardigd zijn geweest over de verkwisting van een en ander.

Als alles schoongemaakt was, begon de eigenlijke kokerij. De jas werd uitgetrokken, de hemdsmouwen opgestroopt, de ijzeren pot, dien we ergens bij Kaffers „gekaaid" hadden, werd half gevuld met helder water en alle schatten daarin geworpen. Eerst de uien, daarna de aardappelen en vervolgens het vleesch. Alles zoover in orde zijnde, werd het deksel op den pot gedaan en het vuur zoo flink mogelijk opgestookt. De helft van den tijd werd het zout vergeten en de andere helft werd er te veel in gedaan.

Nu was de beurt aan den Kaffer. Wilde hij ten genoegen van zijn meester handelen, dan moest hij zorgen, dat een goed uur lang een flink vuur onder den pot brandde. Met een heel geleerd gezicht liepen we dan rond, op een verschrikkelijke manier transpireerend, zoo dikwijls wij ons onderzoek bij den pot wat te langwijlig maakten. Na een half uur werden we al ongeduldig en begonnen onderzoek te doen naar het kokende mengsel. Het deksel werd afgelicht en beproefd met de vork of de „affaire" al zacht was. Alles moest zacht zijn en dan was de heele zaak in orde. Als het vleesch goed gaar was, dan waren de aardappelen en uien het zeker. Meestal had de kok ook nog den last, voor een voldoend aantal vorken te zorgen. We maakten die dingen maar zelf. Als we paardenvoer kregen, waren de pakken altijd vastgenaaid met een dun soort ijzerdraad en daarvan draaiden we deze stukjes zóó in elkander, dat we een net vorkje met drie tanden kregen. De tanden werden geslepen op een klip en klaar waren we.

Met die vork voelden we dus of de kost klaar was. Was het zoo, dan riepen we onze vrienden bijeen, om aan den maaltijd deel te nemen. We brachten den pot naar een beschaduwd plekje, rolden elk een steen aan en namen er rondom plaats. Het deksel werd afgelicht en nu was het: Val aan! — Die het vlugst is heeft het meest. Als soms de eigengemaakte vork iets niet kon opdiepen, wat de baas hebben wilde, dan werden de vingers maar als hulpvorken aangesteld. Met onze zakmessen sneden we stukjes van het vleesch af en aten dan, dat het vet ons langs de kin droop. „Hè, hoe vies!" hoor ik eene

mijner lezeressen uitroepen, en — ik ben het met haar eens. In dien tijd dachten wij daar evenwel niet aan en de maaltijden smaakten ons beter en we hadden meer eetlust, dan menige rijke, die voor zijne met lekkere spijzen beladen tafel zit.

Als de pot leeg was, was de maaltijd geëindigd. Tegen den avond moest de „kok" nog wat half gedroogd vleesch braden voor het avondeten, dat even vóór zonsondergang genuttigd werd. Heel keurig waren we daar ook niet op. De half droge stukken biltong werden eenvoudig aan een tak of aan den laadstok van het geweer gestoken en zoolang over den gloed van het vuur gehouden tot het ons goed toescheen. 't Smaakte ons uitstekend, dat biefstukje met beschuit en we hapten er met graagte in.

Een enkele maal, als er geen aardappelen waren, werd ons vet en meel gegeven. Dan maakten we roosterkoeken of ook wel stormjagers. Het meel en vet werden door elkander gekneed, van het deeg stukjes ter grootte van een tweecents broodje afgeknepen en 't op een rooster gelegd tot beide zijden hard waren. Ze smaakten ons als versch brood.

Stormjagers lijken op de aloude Hollandsche oliekoeken. Men noemt ze stormjagers, omdat men ze, indien noodig, heel vlug kan gereed maken. Men kan ze klaar maken, als er te weinig tijd is om andere kost te bereiden; ze smaken heerlijk, als men door een langen rit vermoeid is. Als de Boeren zich haastig moeten klaar maken voor een verren tocht, dan worden spoedig stormjagers bereid.

De lui, die geen werk hebben, brengen den tijd door met allerlei spelen. In 't vèr springen zijn de jongelui onder de Boeren soms heele bazen. Ze werpen ook met ringen naar een paal. De ringen wegen 4 of 5 pond en de paal is soms 20 of 25 schreden van de standplaats verwijderd. Wie 't dichtst bij den paal komt of hem raakt is overwinnaar. 't Is een spelletje, dat heel wat oefening en kracht vereischt. Enkelen hadden hunne fietsen uit Pretoria laten komen en reden rond.

Midden op den dag was het geheele kamp meestal in rust. De meesten lagen dan hier of daar onder een boom een middagslaapje te houden. Heel dikwijls werden in den namiddag ook bokspartijen gehouden, meestal onder de

menschen uit hetzelfde kamp. Soms werden ook de beste boksers uit één der dichtstbijgelegen kampen uitgenoodigd en wedstrijden gehouden, die altijd uitliepen op een bebloeden neus of een blauw oog. Nooit echter werd de geslagene kwaad en de mededingers scheidden steeds in vrede.

Een enkele maal gebeurde het ook wel eens, dat een bok in den naastbijzijnden dicht begroeiden berg werd gezien. Een jachtpartij werd dan georganiseerd. De menschen mochten hun geweer niet meenemen en trachtten den bok te omsingelen en met de handen te vangen. Dit ging niet gemakkelijk. Als de bok in den kring der mannen zich bevond, werd de cirkel al nauwer en nauwer, totdat eindelijk het dier, radeloos van angst, zich dwars door de jagers een uitweg zocht. Dan is er een gejuich, vooral, als de bok doorgebroken is, en aan de achterpooten een paar van de lui meesleept.

Altijd was er iets te doen en de veldcornets moedigden die spelen aan: ze wisten wel, als de burgers niets te doen hadden, ze dan ontevreden werden en het beste hun dan nog niet goed genoeg was. Zoolang de officier de burgers maar kon bezig houden, bleven ze rustig en tevreden.

Des Zondags was het gansche kamp in rust. Soms kwam een predikant om „kerk" te houden en dan kon men alle burgers onder zijn gehoor zien, met aandacht naar de preek luisterend. Als de preek een eindweegs van het laager af gehouden werd, om twee of drie laagers kans te geven Gods Woord te hooren, moesten we allen gewapend gaan. Onze predikanten deden, wat zij konden. Zij verlieten hun gemakkelijk te huis, om ons burgers geestelijk voedsel te brengen.

Eene voorname bezigheid was ook „het slachten". Bijna elken dag werden voor ons laager twee of drie ossen geslacht. Vleesch was ons hoofdvoedsel — we aten veel vleesch, en, in spijt van de bewering der vegetariërs, bleven wij er gezond bij. De korporaals hadden nooit moeite ons aan het werk te krijgen bij het slachten. Al het werk werd beloond. Een boer schiet altijd den os dood, voor hij het dier den keel afsnijdt. „Dan lijdt het dier minder," zegt de teergevoelige man. De man, die het geluk heeft den os te mogen neerschieten, verdient daarmede de tong.

De anderen, die het moeten afslachten (villen en in stukken hakken) verdienen met dien arbeid het vet en daarop waren we allen gesteld. Met dat vet konden we stormjagers verkrijgen.

Zoodra de slachterij was afgeloopen, kwam de korporaal op de slachtplaats, waar al het vleesch netjes op het vel lag uitgespreid. Hij deed niets, dan het toezicht houden op de verdeeling. De „klerk" komt ook nader met de naamlijst van alle burgers in de hand en begint de namen af te lezen. Hij mag evenwel niets van het vleesch zien en moet den heelen stapel den rug toekeeren. Telkens moet hij op eene andere plaats beginnen en de namen door elkaar aflezen. De veldcornet wordt eerst geholpen en de korporaal zoekt dan eigenhandig het lekkerste stuk uit voor dien officier. Nu komt de eigenlijke vleeschuitdeeling. De man bij den hoop neemt er een stuk af en vraagt met luider stem: „Voor wien is dit?" De klerk leest een naam en de eigenaar daarvan moet ermee tevreden zijn, of er veel of weinig is. Soms treft men een stuk van een pond of zes — soms ook een been met weinig vleesch er aan — omdat er altijd eenigen samen doen, zoo is er gewoonlijk voor ieder vleesch genoeg, al treft ook één der vrienden een kleine hoeveelheid vleesch.

Dadelijk na de vleeschuitdeeling ziet men den kok van den dag, soms ook wel door hulpvaardige handen bijgestaan, het vleesch in reepen snijden en uitzoeken. Eerst wordt het „soepvleesch" in den pot gedaan en van het overblijvende biltong gemaakt. Aan lijntjes, buiten de tent, bij wijze van drooglijnen gespannen, worden lange reepen, goed gezout en gepeperd — dit laatste voor de vliegen — in de zon opgehangen. Na een paar dagen is dat vleesch zoo hard en taai als leêr en de biltong, dat welbekende Boerengerecht, is klaar.

'tIs altijd goed, biltong in voorraad te hebben. 'tIs de gemakkelijkst vervoerbare kost. Men neemt, als men plotseling op marsch moet, een zadeltasch vol mee en dan kan men er lang op teren. Rauw smaakt het uitstekend, maar gekookt of in de asch gebraden is voor den hongerigen krijgsman godenspijs.

Misschien denken velen wel, dat het leven in zoo'n laager wel erg vervelend zijn moet, maar zoo erg is 't niet. Ieder

heeft, als luiheid niet heerscht, wel wat te doen. Er moeten b.v. schoenen gelapt worden en dat moet de soldaat zelf maar doen. Als hij daarvan geen verstand heeft, moet hij dat werk maar eens gaan afzien bij hen, die de kunst verstaan. 't Kleermakerswerk wordt ook druk door ons beoefend. En dat moet ook wel. De dorenboomen en de puntige klippen zorgen wel ervoor, dat kleeren en schoenen niet lang in orde blijven.

Voor de schoenlappers heeft de korporaal een ijzeren leest, een hamer, spijkertjes en een stuk leder. Kleermakersgereedschappen moeten we zelf bezitten of leenen bij anderen.

Ik heb op commando menig jongmensch, die thuis niet eens zijne schoenen gepoetst zou hebben, omdat zoo iets beneden zijne waardigheid was, dikwijls zien zweeten bij het schoenlappen. En waarlijk — 't is me een werkje voor den beginner. De meeste spijkertjes slaan krom en moeten worden verwijderd. Menige droppel zweet valt op het werk neder en menige zachte hand zit na den arbeid vol groote pijnlijke blâren.

Het kleermakersvak is niet zoo bijzonder zwaar; maar 't is een kruis voor een driftig jongmensch, als de knoop niet wil, zooals hij — en als de lap op het allernoodzakelijkste kleedingstuk niet behoorlijk wil passen. Telkens steekt de onervaren werkman zich in den vinger en even zoo vele malen wordt het kleedingstuk weggeslingerd en weer opgenomen.

Anderen zijn weer bezig hun mauser op te poetsen. Waar we ook achteloos op zijn; de mauser wordt altijd met zorg behandeld. De loop moet van binnen zoo schoon zijn, dat er geen roestvlekje, zoo groot als een speldenknop, te zien is. Ieder moge slordig zijn, zooveel hij wil; maar de loop en het slot van zijn geweer moeten in orde zijn, anders wordt hij met verachting aangezien. „Nee", zegt de Boer, „as een mensch, en vooral een jongmensch, niet zijn geweer in orde kan hou nie — dan beteeken hij in zijn latere leven en in zijn heele doen en late ook niet veul nie!"

Een jonge Boer mag veel doen, wat hem goeddunkt, maar zijn wapen en zijn paard met al wat daarbij behoort, moeten in orde zijn. Het paard vereischt ook veel zorg.

's Morgens, als de Boer van de wacht komt, voedert hij het dier, als er voedsel is. In ieder geval onderzoekt hij het zorgvuldig. Men zou bijna zeggen: een Boer moet eerst zijn paard goedenmorgen wenschen, anders heeft hij het niet naar den zin.

Op den dag loopen de paarden, als alles rustig is, rond de legerplaats, onder toezicht van enkele Kaffers. 's Avonds worden ze allen weer aangejaagd en de Baas moet, voor hij de wacht gaat betrekken, eerst voor zijn paard gezorgd hebben, anders slaapt hij den geheelen nacht niet.

Met paarden kunnen de Boeren goed omgaan; ze weten, wat zoo'n dier toekomt en hoe onmisbaar het hun is. „Eerst het paard bezorgd en dan de mensch zelf." Als er maar een weinig tijd is, moet het kans krijgen „kost te zoek." Zoo komt het ook, dat een Boer zooveel meer van zijn rijdier kan gedaan krijgen dan een Engelsch soldaat, die het niet als zijn eigendom beschouwt, maar die bij zich zelf denkt: als 't paard „gedaan" is, krijg ik weer een ander.

De Boer behoudt liever een mager paard, dat hij kent en waarmede hij bevriend is, dan dat hij het zou omruilen voor een vetter en beter, dat hij niet kent. De zorg van den Boer voor zijn paard is één van de oorzaken, die hem onoverwinnelijk maken. Hij verzorgt het rijdier als een kind, maar in tijd van nood haalt hij er uit, wat er uit te halen is.

Als alle werkzaamheden zoowat zijn afgeloopen, wandelt men wat rond, — doet mee aan een spelletje, of kijkt er naar — of gaat naar de veldsmederij, waar altijd een troepje bijeen zit en waar de nieuwstijdingen het eerst komen. Dat onder de nieuwtjes wel eens groote leugens voorkomen, behoeft geen betoog. De smederij heeft dan ook den naam van „leugenbron". Daar wordt onder het geraas van den smidshamer heel wat gepolitizeerd. De bekwaamste generaals worden daar geprezen of gelaakt, al naar dat er een bewonderaar of kwaadspreker het woord heeft. Daar lijkt het soms op een krijgsraad, die oppermachtig de beste en verstandigste officieren veroordeelt of prijst. Wat in de tent van den bevelvoerenden generaal is gefluisterd vóór één of twee dagen, wordt daar geheel verdraaid oververteld aan het goedgeloovige publiek. Zoo'n veld-

smederij heeft wel iets van de dorpsmederijen op een langen zomeravond.

Een enkele maal vragen eenigen van de burgers een paar uren verlof van den veldcornet, om wat te mogen rondrijden. Als er niet te veel met zoo'n verzoek voor den dag komen, staat hij het gewoonlijk toe.

Dicht bij onze legerplaats, op ongeveer twee uur afstand, stond eene flinke boerderij. De bewoners waren echte Afrikaners van Hollandsche afkomst. De vader en de zoons waren op kommando; de vrouw en de dochters hielden de boerderij in orde. We noemden die boerderij de „Karnemelksplaats", omdat we, als we er een bezoek aflegden, door de goede tante overvloedig op karnemelk onthaald werden. 't Was heerlijk voor ons in een huis te komen, al was het dan ook maar kort. Het deed ons vooral goed iets te eten of te drinken te krijgen, dat door een vrouwenhand was bereid. We hadden nooit heerlijker koffie gedronken, zoo dachten we, als die, welke ons door de vriendelijke hand van èene der dochters werd toegereikt. Als we het vroegen, kregen we altijd verlof in den tuin te gaan zien, of de perziken en andere vruchten al rijp waren en we aten dan daarvan zooveel als we lustten.

Zoo'n dag was voor ons een feestdag, vooral als de tante en de nichtjes hunne goedheid bekroonden, door ons elk een snede brood met kostelijke eigengemaakte boter te presenteeren. Wat smaakte dat brood anders dan onze beschuit en de boter beviel ons vrij wat beter dan het beetje Amerikaansche reuzel, dat we nu en dan in het laager kregen. Opgewekt kwamen de bezoekers 's avonds in 't laager terug en deden 's nachts wel eens zoo goed wacht. De veldcornet wist het wel en daarom gaf hij dan ook graag verlof, als we 't maar niet te bont maakten.

HOOFDSTUK IV.

In de verte rolde de donder. Nu en dan flitste een lichtstraal door de lucht. Telkens hoorde men het geluid van het naderend onweer beter. 't Scheen soms, of de donder bleef aanhouden en of het bliksemvuur niet van de lucht was. Op één gelid, in de velddeken (kombaars) gewikkeld, ligt daar een troepje Boeren van ongeveer 30 man. Slapen kunnen ze niet: 't is te warm. Geen woord wordt echter gesproken. Hier en daar heeft nog een de pijp aan en bij elk trekje ziet men een klein onbeduidend vuurschijntje, een kleine omtrek verlichtend. Als het helle hemelvuur door de lucht schiet, is alles prachtig verlicht en zoo sterk, dat men de oogen moet sluiten en als men dan even later de oogen weer opent, ziet men niets.

Verwonderlijk is de indruk en men gevoelt dan eerst recht de kleinheid van den mensch. Stil, half droomerig liggen ze daar, de Boerenkrijgslieden. Eergisteren regen, gisteren onweer en van nacht? Geen twijfel meer.

Als de blauwe lichtschijn den omtrek verheldert, zien ze reeds den naderenden regen. 't Is nu zoo stil in de natuur, dat men bijna zou zeggen: „Ik hoor den regen komen!"

Snel nadert weder het onweer! Onverwacht nog schiet op eens een allen verblindende lichtstraal door den naasten omtrek en de liggende mannen sidderen bij het geluid van den rollenden donder. Alle krachten der natuur schijnen ontketend. Alles beeft. 't Is of de grond, waarop ze liggen, siddert bij dien slag. De moedigste man voelt vreeze in zulk een nacht in de open lucht. Menig gebed stijgt op uit de benauwde borst. Een onweder is als een bewijs voor de onmeetbare kracht van den Schepper des hemels en der aarde. Bliksemstraal op bliksemstraal schiet voort uit het luchtruim naar de aarde, van den eenen bergtop naar den anderen. In eens is 't ook, of de stormwind zijne boeien verbreekt en op de menschen losvliegt. Menigeen wikkelt zich vaster in de dunne deken. Als een puntje ervan los is, klappert straks de geheele deken weg. Het is een gekraak en gebulder, of alles wordt onderstboven gezet. 't Is of de hemel daarboven gebarsten is. Eensklaps valt de bui op de arme lieden, wier kleederen nog niet

eens gedroogd zijn van het weder van den vorigen nacht. Door de geringste opening in het dekkleed stroomt het hemelwater met stralen naar binnen en rillend van angst en koude liggen ze daar met het geweer in den arm, de patroongordels onder het hoofd en voor kussen een hoopje doornat gedroogd gras (hooi) dat ze met veel moeite bijeen gezocht hebben op den dorren „kop".

Wie kan slapen in zulk een nacht? Weldra stroomt het water onder langs de menschen heen. Door en door nat zijn ze nu. Hier en daar rijst er een half op een natten steen, half zitten — half hangen. Ze zijn zoo vermoeid en hebben zoo'n slaap. Reeds drie nachten aaneen was 't hetzelfde weer en zal het morgennacht niet zoo zijn? Geen drogen draad hebben ze meer aan het lijf. Schoone droge kleederen hebben ze niet. Morgen moeten die kleederen maar aan het lichaam drogen — en toch houden de mannen vol — toch gaan ze nacht op nacht weer voort naar de wacht. Niemand doet den mond open om te klagen. „Hulle lij voor hulle land." 't Is alles uit Gods hand, wat komt en daarom zullen ze er tevreden mee zijn.

Veel hoorde ik in Holland spreken over het gebrek aan discipline in het Boerenleger; maar is dat een bewijs van gebrek aan discipline, als elken avond maar weer de Burgers, zonder er bepaald toe gekommandeerd te worden, naar zoo'n wacht trekken, in plaats van te blijven in de betrekkelijk aangename tent?

't Is waar, de Boeren laten zich niet drillen. Ze gaan niet op wacht op de maat en in de pas. De toestanden en verhoudingen zijn in het Boerenleger geheel anders dan in een Europeesch.

Laat ons even opmerken, hoe de Republikeinsche Boerenarmee er eigenlijk uitziet.

Reeds vóór den oorlog was het land verdeeld in veldkornet- en kommandantschappen. In districten verdeeld, welke in tijd van oorlog een kommandant hebben, die echter in vredestijd gewoon burger is en geen salaris geniet, besturen de veldkornetten de wijken, onderafdeelingen en districten. Een veldkornet is het hoofd van het militair zoowel als van het burgerlijk bestuur in de wijk. In tijd van oorlog regelt hij de kleine Kafferzaken en de verschillende kleine kwesties van de Boeren; tevens is hij het

hoofd van de politie. Hij is een gouverneur in 't klein. In oorlogstijd is die man ook de officier van alle Burgers uit zijn wijk, soms een 3- à 400. De veldkornet is dus met den kommandant-generaal de eenige vaste officier in functie.

Alle regeeringspersonen, dus ook die officieren, worden door het volk gekozen. Zij zijn dus altijd lieden, die veel invloed uitoefenen bij die menschen, over wie ze voor eenigen tijd het bestuur hebben. Ze moeten rechtvaardig en zonder aanzien des persoons regeeren, ook om de wille van hun toekomst, want als het volk merkt, dat ze hun plicht verzaken en den persoon aanzien, dan worden ze een volgende maal niet herkozen en keeren in de rij der gewone burgers terug.

't Is te begrijpen, dat een Burger gaarne den man, dien hij als bewijs van vertrouwen medegekozen heeft, volgt en gehoorzaamt, en 't is eveneens gemakkelijk te verstaan, dat een officier, die zoo eenigszins afhankelijk is van zijn menschen, niet zoo beveelt en niet zoo'n hoogen toon kan aanslaan als een officier in een Europeesch leger. Laatstgenoemde is en blijft, al zouden ook al zijne minderen hem gaarne den rug toekeeren, als hij maar buiten conflict blijft bij zijne superieuren.

Meerderen heeft een Burger eigenlijk niet. Hij en zijne medeburgers hebben alleen menschen „aangesteld", omdat zij gevoelen, dat er orde en regel moet heerschen; omdat hij goed weet, waar allen een hoogen toon voeren, dat daar een chaos ontstaat. Zoo komt het, dat een Boerenofficier maar zelden kommandeert. Meestal draagt hij zijn kommando voor in den vorm van een voorstel. „Kerels! ons zal daar die positie moet bezet, want...." — Hij is een man, die eenige meerderheid over de Burgers bezit, anders was hij geen veldkornet en daarom wordt zijn bevel dan ook meestal opgevolgd. Maar als er een Boer is, die iets beters denkt te weten dan het „voorstel" van den veldkornet, dan is gene ook steeds gewoon, dat onomwonden mede te deelen en niet zelden gebeurt het, dat de officier zich naar zoo'n raad regelt.

„Ons is die bazen van die land", zeggen de Boeren, en met recht. Wel is waar, zijn er enkelen geweest, die deze gedachte te ver doordreven, zooals bijv. de Boer, die niet

op kommando wilde gaan in een tweede klasse coupé der N.-Z.-A. S.-M., maar wel in die van de 1e klasse, — maar de gedachte, zooeven gemeld, is goed. Zoo komt het dan ook, al zijn er generaals in overvloed, dat elk veldkornetschap bijna een geheel op zich zelf staande troep is en dat is wel één van de slechtste zijden van dit systeem, dat een plan in den krijgsraad niet volvoerd worden kon, doordat één veldkornet zich er beslist tegen verklaarde. De veldkornet wilde niet en de leden van den krijgsraad konden bij hun plan het heele veldkornetschap van den tegenstemmer buiten rekening laten.

Zoo iets gebeurt echter maar zelden; want meestal wordt in den krijgsraad zóó lang geredeneerd, dat allen zich vóór het plan verklaren. 't Is daarom juist van zulk een groot belang, dat de verschillende generaals mannen van grooten invloed zijn, menschen, die prestige hebben. 't Is dientengevolge voor de regeering uiterst moeilijk generaals aan te stellen en hen bij het voor hen meest geschikte corps te plaatsen.

Generaal A. zal bijv. een flink gesteund generaal zijn in de zuidelijke districten, terwijl dezelfde man door de veldkornetschappen van de noordelijke helft niet zou worden geholpen bij zijn zware taak, maar integendeel tegengewerkt.

De vechtgeneraals en de adsistent-kommandantgeneraal werden in den laatsten oorlog door de regeering aangesteld en zij had de groote moeilijkheid de rechte man op de rechte plaats te benoemen.

Dit alles in aanmerking genomen, is het dan wel wonder, dat, wat men in de geregelde Europeesche troepen discipline noemt, het in Afrika met dit laatste soms schijnbaar treurig gesteld was? Ik durf beweren, dat de discipline bij de Boeren beter was. In Europa is het in den regel een gehoorzamen uit vrees; bij de Afrikaners uit respect voor de intelligentie der aanvoerders.

Is 't ook geen discipline, die de vrije Burgers, geheel vrijwillig, opgekommandeerd, als één man deed optrekken naar het oorlogsveld?

Er werd alleen gepubliceerd: „Mannen, de vijand ligt aan de grenzen, die moeten bewaakt worden!” en daar kwamen de Burgers, gewapend met hunne beste getuigde paarden, om hunne grenzen te verdedigen tegen ieder, die

den onbeschaamden moed had, ze te overschrijden. Respect moet men hebben voor zulke mannen, die geheel vrijwillig den strijd streden, omdat ze een onafhankelijkheidsgevoel en een vrijheidszin hebben, schier eenig in de geschiedrollen van de gansche wereld.

We hebben straks even aangestipt, hoe de Burgers soms op de wacht leden — en zoo ging het steeds door bijna, den eenen nacht vóór den anderen na. Geen nacht was er iemand haast vrij. Soms wilde er wel eens een achterblijven, maar uit schaamte voor de makkers, ging elke man mee, uitgezonderd in geval van ziekte. Bij gedwongen afwezigheid van één, werd voor ieder der overigen de dienst zwaarder.

Geregeld 's avonds juist vóór zonsondergang kon men de mannen zien gaan. Men riep elkaar toe: „Kom kerels, 't is nou tijd." Ze liepen alleen of bij kleine groepjes langs de bergpaadjes, die ze zelf „uitgeloopen" hadden, naar de steile koppen, allen gebukt onder een vracht van kooigoed, het geweer en de patronen (circa 300). Ouden van dagen naast knapen van 16 à 17 jaar.

Hier zag men een grootvader voortstappen, trotsch op den kleinzoon, die naast hem liep, trotsch op de zoons, die volgden. Dáár een troepje zingende jongelui, met ietwat vreemd lijkende gezichten; misschien wel een clubje Hollanders, die voor hun nieuw vaderland de wapens hadden opgevat en nu even trouw, met evenveel plichtsbetrachting den zwaren dienst vervullen als de „landskinderen". De veldkornetten hadden ze gaarne, die „kazen", zooals ze dikwijls gekscherend werden genoemd. Ze deden goed hun dienst en waren overal voor te kommandeeren. Voor ietwat gevaarlijke zaken boden ze zich gaarne aan. Allen loopen dus naar hunne verschillende positie's (wachtplekken). Bij het daglicht mag niemand in de positie komen, omdat die anders den vijand zou worden verraden.

Aan den voet of halfweg op de helling van den laatsten kop wordt halt gehouden. In groote groepen zitten ze dan bijeen om de schemering af te wachten; en wat kunnen ze dan beter doen dan hunnen God een zegen afvragen over het werk van dien nacht? De veldkornet of een der oudsten leest een gedeelte voor uit een zakbijbeltje en doet daarna een gebed.

O, zie die groep eens aan, die groote kinderen, zoo vol vertrouwen in de vaderlijke zorg van hun Schepper. Zie het tooneel aan en verberg uwe ontroering niet, maar kniel neder bij deze helden. Ze bidden — indrukwekkend in zulk een stonde. Onvergetelijk voor wie het eens zag en bijwoonde. De meesten liggen geknield in het zachte gras voorover met het hoofd op de gevouwen handen. Anderen staan recht met ontdekten hoofde; de wind speelt door de lokken, die onordelijk door elkander liggen. Ze hebben het oog gesloten voor alles wat hen omgeeft. Zij zien het niet, welk eene schoone groep ze vormen. Men zou zeggen: ze hooren bij het schoone landschap, dat tintelt van licht in de laatste stralen der ondergaande zon. Zij vragen hun Hemelschen Vader om kracht en sterkte voor alles, wat hun wacht. Daar klinkt hun psalmgezang over de stille velden. Hoe krachtig — hoe schoon — hoe verheven.

De Engelschman in zijn fort — de schildwacht op zijn nachtplek — ze moeten het dikwijls gehoord hebben, hoe plechtig de Boeren hun avondzang zongen, voor ze hun wacht betrokken.

Zouden ze niet ontroerd zijn, de hoorders, als ze een lofzang hoorden uit den mond van hen, die vreeselijk leden en dapper stand hielden? De overheid in Engeland, de predikanten zelfs hadden het volk wijs gemaakt, dat dat halve barbarenras in Afrika's velden daar maar ruw heenleefde zonder God, zonder geweten. Zelfs die goede Engelsche zendelingen, die „beste brave onzelfzuchtige" menschen werden door den Boer slecht behandeld en soms verjaagd. De Boer behoorde tot een ras, dat niet waard was langer te bestaan.

Zouden de Engelschen, hoorende het lied der Boeren, niet eens gedacht hebben aan de verspreide leugens, als ze nu het tegendeel bemerkten en zouden ze nooit eens eenige bitterheid gevoeld hebben tegen de Engelsche moordenaars — hunne meesters? — We hopen het voor ze en gelooven het ook wel — want het waren soldaten, de verdedigers van Ladysmith en geen boeven, zooals de lieden, waaruit nu het Engelsche leger grootendeels bestaat.

Na afloop van de korte godsdienstoefening is 't meestal

zoo duister, dat de menschen de posities kunnen gaan innemen. In klubjes van 30 man ongeveer, verdeelen ze zich en 't zijn de verschillende korporaalschappen, die elk een afzonderlijken wachtpost hebben.

In het begin van het beleg was er veel werk, de Burgers moesten arbeiden aan de verschansing en liepen als nijvere mieren af en aan, elk met een grooten steen op den schouder voor den muur van klippen, dien ze als versterking bouwden. Deze muur werd ongeveer een meter hoog en van 40 tot 80 c.M. breed, geheel vast gebouwd van groote en kleine losse steen en van afstand tot afstand van „schietplekken" voorzien.

Ons korporaalschap had de wacht bij eenige kanonnen en wij versterkten onzen muur nog met een lange rij zandzakken aan de binnenzijde. De bom, door den vijand afgeschoten, kon onmogelijk, nadat hij zijn kracht verloren had op den muur, nog door de zandzakken heendringen. Als we achter onze schans lagen, voelden we ons zoo veilig als bij moeder thuis.

Menige bom is halfweg in den muur gebarsten, maar niet één had kracht genoeg er geheel door te dringen. Achter zoo'n klipmuur brachten we nacht op nacht door, altijd in de open lucht, blij als het helder, gedrukt als het regenachtig weer was.

We hadden allen onze vaste plaats en maakten dat plekje zoo comfortabel als maar mogelijk was. Telkens brachten we er versch hooi in, zoodat we zacht lagen. We hielden het op onze manier schoon en als we eens toevallig op een andere plek terecht kwamen, voelden we ons niet „'t huis", zoodat ik, als ik in het laager voor een nacht in de tent moest blijven, niet in slaap kon komen, maar mij nederleggen moest buiten de tent in de open lucht.

Na eenige regennachten leek ons bed meer een modderpoel dan een rustplaats. Alles was slijk en als wij opstonden, konden we geen vast standpunt vinden; onze voeten zonken in de weeke modder. Na zulke nachten gevoelden we ons altijd „ziekerig" en zaten 's ochtends doornat in de brandende zon, tot we dampten, als paarden, die in den winter hard geloopen hebben, en langzamerhand kwamen we eenigszins in normalen toestand.

Dat de zwakken door zulk eene levenswijze ziek werden en dat koorts en dergelijke ziekten geen zeldzaamheden waren, behoeft geen betoog. Zelfs de sterken hebben in hun lichaam na het beleg van Ladysmith nog alles behalve aangename herinneringen medegebracht, in den vorm van jicht en rheumatiek. Velen moesten, door zwakte overmand, buiten dienst worden gesteld.

Groote vermoeienis deed ons des nachts in slaap vallen. Rustig was die slaap schier nooit, want behalve de regenplaag hadden we meestal te veel gezelschap.

Bruine springers en gonzende muskieten verheugden zich in onzen slapenden toestand en deden hun best, om onze rust zoo onverkwikkelijk mogelijk te maken. Als het regende, wikkelden we ons goed in de dekens en dan namen die heeren hun kans waar en bij vier, vijf gelijk deden zij hun aanval en meestal op zulke plaatsen, dat het onmogelijk was ze te verdrijven. We werden soms heelemaal wanhopend onder hunne behandeling.

Als 't mooi droog weer was, was 't nog erger gesteld met ons, dan werden we door eene zwerm van muggen aangevallen, die ons eerst met hun eentonig gegons en daarna met hun steken het leven zuur maakten. We wierpen de dekens, de toevluchtsoorden van bruintjes, van ons af en waren dan geheel blootgesteld aan hun aanval. Verschrikkelijk pijnigden ze ons en we moesten soms midden in den nacht opstaan, om onze „vrienden” door middel van tabaksrook te verdrijven.

Nooit zullen we de nachten, in de schans bij Ladysmith doorgebracht, vergeten. We zijn er door gehard tegen alle omstandigheden in het leven. Niet spoedig zal ons iets te „zwaar” voorkomen, want veel, wat een mensch overkomen kan, kan schier niet erger zijn, dan een nacht met stortbuien en onweder, met bruine en andere plaaggeesten doorgebracht op een hoop droog gras in de modder, die bij elke beweging onder hem wegglijdt en met een paar bandeliers, gevuld met 300 patronen, tot hoofdkussen.

HOOFDSTUK V.

We lagen heerlijk te slapen achter onze sterke schansen (niet alle nachten waren zoo, als de zoo even geschetste), zoo rustig als te huis. We dachten niet eens aan den vijand daar ginds, tegenover ons, aan de andere zijde van de breede en kale vlakte, „we waren al mak voor de Roodbaatjes” en ook al eenigermate zorgeloos geworden — gerustgesteld door de vele ongestoorde nachten, doorgebracht op onze ongemakkelijke slaapplaatsen.

De maan was reeds eenige uren ondergegaan. Er zat veel regen in de lucht. De wolken hingen als groote donkere dekkleeden boven ons. Nu en dan kwamen met een windvlaag een paar dikke druppels naar omlaag. Waarvoor zouden we ongerust zijn? Twee van onze makkers zitten immers op wacht, starend in de duisternis en met aandacht alle geluiden, die ze hooren, rangschikkend onder de gewone of verdachte.

Als de één misschien wakensmoede even de oogen sluit, stoot de ander hem aan, om hem te doen ontwaken en eene kleine boetpredikatie te houden. Ook die wachters zijn niet ongerust. Hoevele uren hebben ze zoo doorgebracht in den langen tijd, dien ze voor Ladysmith doorbrachten. Maar toch, eenige nachten terug was die rustige rust verbroken. De Engelschen hadden een nachtelijken uitval gedaan. Ze hadden op gindschen „kop” twee onzer kanonnen vernield en de half slapende Burgers, die op wacht waren, gedeeltelijk gedood, gedeeltelijk verjaagd. We waren toen opgeschrikt door eenige Engelsche „hoera's!”

We vonden het schande, dat zoo iets gebeuren kon en we hadden onze meening onomwonden aan die Burgers doen hooren. Algemeen werd gemompeld, dat er wellicht verraad in 't spel was. Bij ons zou echter geen verraad worden gepleegd. Onder ons waren niet zulke eervergeten menschen. Bij ons moesten de Engelschen maar eens probeeren, of ze ook verraders vinden zouden. „Neen,” hadden we gezegd, „bij ons zal zoo iets niet voorvallen.” En wij meenden het.

We waren rustig ingeslapen met de gedachte, dat onze makkers, die de wacht hadden, wel waarschuwen zouden, als er iets bijzonders gebeurde.

„Jan, hoor je dat?” fluisterde Paul, zijn maat een flinken ribbenstoot gevend, terwijl hij voorover bukte met de oogen wijd open, als wilde hij de duisternis doorboren. „Jan, hoor je niet, dat daar een klippie weg rol, nie!”

En Jan werd ook opmerkzaam op het vreemde geluid, dat telkens weer gehoord werd.

Nu eens kraakte een takje, daar ver onder aan den rand, waarop wij waren, dan weer rolde een kleine steen weg naar beneden.

Was 't misschien een haas of een verdwaalde bok? Ze wilden niet doen als vele maats — die jonge ferme kerels. Velen toch schieten op het minste geluid en maken dan valsch alarm — waardoor de vermoeide Burgers voor niets uit hun rustigen slaap worden opgeschrikt, om verhalen te hooren van een Engelsche sluippatrouille, die alleen bestaan had in de verbeelding van den vreesachtigen schildwacht.

Neen, liever hadden ze eerst zekerheid.

Maar wacht, is dat geen voetstap? Is dat niet het geluid van een geweer, dat tegen de klippen stampt? Ja zeker, de vijand is daar niet verder dan circa 150 treden; hij nadert slechts langzaam. Men moest een geoefend soldatenoor hebben, om hem te kunnen waarnemen.

Jan springt zenuwachtig, maar zoo stil en lenig als een kat, de verschansing over, om den korporaal van de wacht de nadering der vijanden te melden. Deze geeft order, de andere mannen heel bedaard wakker te maken en fluisterend deelt hij, nadat dit in een ommezien was gebeurd, hun de te volgen gedragslijn mede.

Langen tijd was daarvoor niet noodig. De een gaf den ander een flinke por in de zijde en als dan de ontwakende gapend de oogen uitwreef, werd hem in het oor gebeten: „Blij stil — daar is die Rooies!” En de man bleef dan stil — want ieder begreep, dat stilte noodig was, om zich niet te verraden.

Paul had al dien tijd nog uitgekeken en kwam eindelijk plotseling over de verschansing, den korporaal zenuwachtig in het oor fluisterend: „Oom Bastiaan, ik hèt een gehoor val. Hulle is nou vlak bij, daar mot een mooi klompje wees.” Oom Bastiaan lachte eens in zijn baard en fluisterde ons toe: „Kèrels, jullie mot nou vasttrap; ons het

mos gezè, dat zal bij onze kanon nie gebeur, nie. Jullie skiet nie een skoot nie, voor ik voor jullie zè: „skiet." Ons zal voor hulle nou laat denk, dat ons hier ook slaap en dan zal die verrassing voor hulle nog te grooter wees, as hulle onverwacht een bietje mauserpille te slikke krij."

Onze korporaal was op zijn manier een geestig man en hij was zoo gezien onder zijne burgers, dat we allen zonder bedenken gehoorzaamden en stil op den loer bleven liggen. We wachtten allen op de orders van onzen leidsman. Verschillende gedachten bestormden ons. Zou het getal des vijands groot zijn? Zouden ze ons niet overmannen, en hoe dan? Neen, die gedachten wierpen we zoo ver mogelijk van ons.

We luisterden allen scherp toe, de geweerloopen liggen voor ons over de zandzakken, de vinger drukt reeds met zachten druk aan den trekker. We hooren allen, dat de „Rooies" vlak bij ons zijn en dat een officier zijne manschappen toeroept: „Selence, boy's!" (Stilte, jongens!)

Onze korporaal heeft gedurende dien tijd bijna onbewegelijk met uitgestrekten hals over de zandzakken staan turen en nu geeft hij ons een teeken: „Nog niet, kèrels! wach nog zoo'n bietje!"

Daar knalt zijn mauser — met een korten scherpen slag de akelige, benauwende stilte verbrekend.

In eens is alles in rep en roer. Tientallen van stemmen hooren wij schreeuwen. Commando's worden gegeven en we zien eensklaps, daar vlak vóór ons, één straal vuur — één geknetter.

De Engelschen, ziende dat ze ontdekt waren, wilden nu beproeven, of hun ontembare moed niet kon verkrijgen, wat ze door hun gebrek aan voorzichtigheid bijna hadden verloren. Met een oorverdoovend geschreeuw sprongen ze op ons los.

Nog even hoorden we boven het geraas onzen korparaal schreeuwen: „Skiet, kerels! skiet!" en we schoten zoo snel en zoo goed mogelijk. Vlak bij ons vielen de Engelschen, maar spoedig raakten ze in verwarring. Hun geschreeuw werd minder, want de Boeren schoten goed, ook in den nacht. De Engelsche kogels vlogen ons ver boven het hoofd voorbij, maar de onze troffen doel. De Engelschen mikten recht op ons — maar wij wisten wel, dat, als we

's nachts op een ding schieten moesten, het geraden was, niet op dat voorwerp, maar een eind daaronder „korrel te vatten."

Als men in de duisternis schiet, kan men den „korrel" (het kleine knopje, waarover de lijn naar het doel van uit het oog over het vizier gaan moet) niet zien en dan moet men met den geheelen loop richten, zoodat het schot hooger valt. Deze fout kan natuurlijk hersteld worden door lager te mikken. Zoo kwam het, dat wij de Engelschen raakten door niet op ze aan te leggen en de Engelschen ons misten door op ons „korrel" te vatten.

Eén oogenblik, als op kommando, hield ons schieten op en we luisterden naar de geluiden daar voor ons. — „Voorwaarts, jongens!" riepen de Engelsche officieren. „Voorwaarts, hoera!" En weer schoten we één of twee minuten zoo snel mogelijk.

Daar hoorden we bij een korte pauze een officier schreeuwen: „De gewonden uitbrengen naar de linkerzijde!" Een gejubel brak onder ons los.

Nu schreeuwden wij: hoera! en beschoten de Engelschen, die aan het vluchten gingen, als met snelvuur. De korporaal vuurde ons aan en schreeuwde zoo hard, als een korporaal maar schreeuwen kan: „Toe maar, kèrels! toe maar! — takel hulle maar toe — wat maak hulle hier!" enz. We hadden vrucht van ons werk en toen de aanval was afgeslagen, zagen we tot onze groote blijdschap, dat niet één van ons zelfs een schrammetje had opgeloopen. Later merkten we, dat bij dit gevecht eenige kogels zelfs het laager, dat een goed half uur wandelens achter de linie lag, hadden bereikt. Eén er van had een Kaffer gedood. Zoo hoog hadden de Engelschen geschoten.

't Is te begrijpen, dat er in dien nacht van slapen niet veel kwam. We bleven wakker en „gezelsten" nog een beetje over het gebeurde. Toen we moe van opwinding een half uur later stil lagen of zaten, hoorden we daar voor ons gesteun en zacht gekerm en hoe smeekend riep er een van de gekwetsten om water.

Ach! wat voelden we medelijden met die arme Engelsche soldaten, die zich door gezagvoerders moesten laten gebruiken, om ons ten onder te brengen. Toen we de lijdenden hoorden, verlangden we nog harder naar het aanbreken

van den dag, dan zouden we ze kunnen helpen — dan konden we den moord van Elandslaagte gaan wreken, door die arme kerels — goed te doen.

Eindelijk brak de nieuwe dag aan en toen het even schemerde, gingen we zeer voorzichtig van onze positie af, om te zien waar hulp noodig was daaronder.

Wat een indrukwekkende tooneeltjes kon men daar aanschouwen! Een Boer knielde neer bij een armen stervende en hield met de groote trouwe hand het hoofd op van den man, om hem, die om water kermde, met den inhoud zijner veldflesch te laven. Dáár nam een andere Boer een soldaat op, die, aan het been gewond, niet meeloopen kon — hij droeg hem, gelijk een vader zijn kind. Ginds werd aan verschillende gekwetsten, tabak (een schat voor de Boeren in tijd van oorlog) en brood, zooveel als ze maar lustten, uitgereikt. Verder staat een groepje Boeren om een stervenden officier, die iets gezien heeft van de behandeling zijner gewonde soldaten. Hij vroeg ons in het aangezicht van den dood vergiffenis en vertelde ons, dat hij nu wist, in de Boeren geen barbaren te vinden. Hij was misleid door de vele slechte lieden in Engeland, die de Boeren hadden belasterd.

We namen daar een schitterende wraak op de Engelschen en hoopten ze kolen vuurs op het hoofd. Wie dat gezien had, zou eerst recht begrijpen hoe onmogelijk het is, wat de Engelschen nu vertellen (Juli 1901) over het vermoorden van Engelsche gewonden door de Boeren.

De vijand had niet veel succes van zijne groote menigte kanonnen. Een Engelschman stelt zich bepaald voor, dat elk schot minstens eenige Boeren het leven kost; maar niets is minder waar dan dat.

Het gebeurde bij Ladysmith dikwijls, dat er weken lang niet één werd gekwetst, en daardoor maakte het op ons zoo'n indruk, als er iemand sneuvelde. De oudejaarsnacht van 1899 op 1900 zal niet licht door de mannen van ons korporaalschap vergeten worden.

We waren gaan liggen, zonder er schier aan te denken, dat het een feestnacht was in den huiselijken kring. Misschien dacht een enkele van ons wel aan zijne ouders, broeders of zusters, die daar ver op vele mijlen afstands de wisseling des jaars herdachten. Wellicht hadden eenigen

onzer dat gevoel, dat juist in zulke oogenblikken onder zulke omstandigheden in ons opkomt en dat men heimwee noemt — maar de meesten waren blij met den helderen frisschen nacht, waarin zij eens heerlijk dachten te rusten.

De artilleristen hadden 'er wel aan gedacht, dat het oudejaarsnacht was. Ze hadden een bom voor den vijand gereedgemaakt en er heel netjes op gegraveerd: „Happy New-year" (gelukkig nieuwjaar). Ze waren van plan, deze gelukwensch precies om 12 uur af te zenden de stad in.

Precies om twaalf uur, toen onze korporaal de wacht afloste, schoten ze die bom weg. We schrokken hevig, want het was iets ongewoons voor ons in den nacht te hooren vuren.

In een oogwenk zaten allen gereed om een gevecht te beginnen, met het geweer over den schansmuur. We werden evenwel spoedig met de grap in kennis gesteld en ontevreden brommend over „die flauwe grap", gingen we weder op ons hooi liggen, nu geheel wakker. We dachten wel, dat de vijand zoo beleefd zou zijn, antwoord terug te zenden en werkelijk daar riep één van onze wachters, die vlammetjes had zien flikkeren van één der vijandelijke forten: „haai, spaai!" wat beteekent: „Berg je!" We drukken ons zoo vast mogelijk tegen den klipmuur aan en na een oogenblik, korter dan noodig is dit neer te schrijven, vloog een groote bom suizend door de lucht over ons heen, om met een vreeselijken knal ver voorbij ons te barsten in de klippen van den „kop".

Er zou nog wel een bom komen, dat wisten we wel. De Engelschman moge zoo slecht zijn, als hij wil, maar op dat punt bleef hij ons zelden iets schuldig. Allen zochten we eene goede schuilplaats — ook onze korporaal zocht zich eene goede bedekking. Hij had wel de mooiste plek, want zijn schuilplaats bestond uit twee groote klippen, ongeveer een halven meter hoog en een halven meter dik tevens. Die klippen stonden met omstreeks een halve voet tusschenruimte bij elkander. Nooit kon een man, die achter zoo'n steen verborgen lag — gekwetst worden, dachten wij."

Daar komt de tweede bom. We hoorden ze niet aankomen, want ze stoof vlak over ons heen, en nam zelfs een stuk van één der zandzakken, die boven op de positie lagen — mede.

Allen beefden; — en toen de stof wat opgetrokken was en geen stukken ijzer meer rondvlogen, vroegen we elkaar of niemand gekwetst wàs. Allen, behalve de korporaal, gaven antwoord. Wat zou er met hem gebeurd zijn? Hij had de beste plaats. Eén van ons, de moedigste, ging, op handen en voeten kruipend, naar de plek van onzen korporaal en daar riep hij den naam van onzen voorman. Geen antwoord. Hij voelde rond op de plek, waar de man gelegen had, en vond daar wel den hoed maar verder niets dan een glibberige, kleverige stof, dat bloed zijn moest. Hij kroop weer terug, en deelde ons zijne ondervindingen mede. We bleven allen stil en waren te verschrikt om veel over de zaak te praten, en toen de ochtend aanbrak, gingen we allen uit om het lichaam van onzen vriend te zoeken. We vonden weldra op eenige meters afstand van de klippen het bovenlijf van den korporaal. Een slager had het met zijn scherpste mes niet beter van het andere kunnen scheiden. Het stond rechtop. Het hart en de longen waren verdwenen, er uitgerukt door den vreeselijken schok. Het was vreeselijk om aan te zien en vooral het gelaat maakte een onuitwischbaren indruk op ons. De oogen stonden wijd open en kalm keek hij ons als 't ware aan. Waarheen we ook gingen, het was ons steeds, of de oogen van den man ons volgden.

Eenige schreden naar links vonden we het andere deel aan stukjes en brokjes — hier een schoen met een stuk voet er in — dáár een lap broek met een brok vleesch er aan.

Zoo begon voor ons het nieuwe jaar. We waren zoo ontroerd, dat ons de heerlijke versnaperingen, die de menschen uit Pretoria ons hadden toegezonden, in het geheel niet smaakten.

We hadden voor den geheelen feestdag genoeg, en nog lang na dien tijd kwam ons, als we ons 's avonds op de oude plaats te slapen legden, het gelaat van den ongelukkigen man voor den geest. We kropen dan wat dichter tegen onzen muur aan, uit vrees voor eene nieuwe verrassing der Engelsche kanonnen.

Eenmaal trof een granaatkartets van den vijand, toen we 's avonds naar de wacht gingen, één van onze menschen. De granaat barstte juist vlak vóór hem en wel 20 kogeltjes gingen door het hoofd en de borst — zoodat ze wel eene zeef geleken. De man was onmiddellijk dood.

Iemand, die op zulk eene wijze sneuvelt, wordt altijd netjes door de Boeren begraven, zoo goed, alsof ze thuis waren. Inderhaast wordt een kist gemaakt en daarin wordt het lijk ter aarde gebracht. Steeds trekt zoo'n begrafenis in het veld een groote menigte belangstellenden, die het lijk volgen en het de laatste eer bewijzen.

Er is natuurlijk op een slagveld niet altijd gelegenheid om zulks met al het gewone ceremoniëel te doen. Daar gaat het wat vlugger in zijn werk en daar kunnen niet dikwijls kisten gemaakt worden — vooral niet, als de Boeren het slagveld niet behouden. Maar zooals de Engelschman soms zijne lijken liet liggen, kwam bij ons nooit voor. Daaruit kan men het verschil opmaken tusschen den Boerensoldaat en dien der Engelschen. Deze wordt aangezien als een stuk kanonvleesch, het begraven onwaardig, terwijl gene wordt behandeld als mensch.

Omdat de Boerengeneraals heel anders over hunne soldaten dachten, waren ze ook zoo voorzichtig met de menschenlevens, die ze voor hun verantwoording hadden. Terwijl de Engelsche generaal, Buller b.v., dikwijls last gaf tot stormen, bleven de Boeren, ook al was stormen wel eens noodig, stil liggen —; want „stormen" — zoo redeneerden ze — was een ding, dat banje menschenlevens kostte; en daarom moest vóór een storm bijna met wiskunstige zekerheid gezegd kunnen worden, dat ze gelukken zou en dus al de gesneuvelden voor een verkregen voordeel waren opgeofferd.

Omdat zulks gewoonlijk niet geschieden kon, gaven de generaals van de Boeren dan ook zelden die order. Vrijwillig gaan de Boeren nooit tot stormen over.

Toen eenmaal bij Ladysmith vrijwilligers gevraagd werden om de stad bij verrassing te nemen, konden er van de duizenden, die er rondom gelegerd waren, er niet meer dan twee à driehonderd verkregen worden. Van dat getal was nog de overgroote meerderheid: „Uitlanders."

Waren de Boeren dan laf? Neen, laf waren ze niet, dat bewezen ze later. Toen ik een Boer naar een en ander vroeg, zeide hij mij het volgende: „Ja, neef — jullie is banje dom, dat je nog niet begrijp nie dat vrijwillig storm, zonde is — en een groote zonde ok. Je verzoek het „Opperwezen" met zulke malle dingen te doen, zonder daartoe

georder te wees. Ons Boere zal storm als de officieren dat commedeer — maar ons zal nog nooit storm nie, als het niet ronduit georder wordt nie — want as ons officiere het georderd hebbe, dan is die verantwoording nie op ons hoof nie — als ons val. Voor die mensche, wat vrijwillig gaat storme, kan jij maar zè: „Hulle bloed is op hulle hoof!""

Dit is de opinie van een Boer over het vrijwillige stormloopen, en goed beschouwd moeten we die kalme menschen gelijk geven. Later gaf me een generaal (generaal Kolbe) ook nog een andere reden op. Hij lachte om die dwaze Hollanders, niet uit haat of iets dergelijks, want hij hield van zijn „klompie" Hollanders. Toch vond hij hunne dapperheid bespottelijk. Hij zei me eens: „Mijn beste vrind, jullie Hollanders is banje dapper — jullie is nie bang voor een vijand, al is hij nog zoo sterk nie — dat's mooi — maar waarom is jullie zoo dwaas — om, as je voor je eigen oogen zien kan, dat je mot verloor — toch nog te blij lè en skiet? Nou het jullie laas weer dapper gevech — jullie het banje mensche verloor. Wat kan nou die dooie vrinden nog maak? Niets. En as jullie een bietje gauwer gevlug was — dan had een partij van hulle nog geleef en wie weet hoe veul Engelschen die mensche nog had ken doodskiet."

De goede man had het grootste gelijk van de wereld — maar een Hollander is nu eenmaal niet zoo kalm als een Boer — en in een gevecht kan hij het maar niet met zijn eer overeenbrengen te vluchten vóór het werkelijk gebiedend noodzakelijk is.

Dat de Boer niet veel „stormt" spruit dus niet voort uit lafheid — maar uit kalm overleg en het gevoel van verantwoordelijkheid, dat de bevelhebbers hebben voor ieder leven, dat aan hun zorg is toevertrouwd.

6 Januari was een groote dag voor de Boeren. Toen gaven de generaals werkelijk voor het eerst bij het beleg het bevel tot stormloopen. De Boeren stormden dan ook en met leeuwenmoed. Met zulk eene onversaagdheid stormden ze op den vijand los, dat deze er zelf over verbaasd stond en op alle punten van den zoogenaamden Platrand moest retireeren. Alleen aan het gebrek van samenwerking is het toe te schrijven, dat de Boeren dien dag

onverrichter zake moesten terugkeeren met een voor hen groot verlies. Ook de roode fortjes, waarvan ik meermalen sprak, werden bestormd. De Boeren kwamen tot zelfs op de borstwering er van. Eén werd daar door den vijand gedood.

De Engelschen hadden respect voor de dapperheid, door de Boeren betoond en ze bewezen het lijk van den gesneuvelde eer en leverden het aan de onzen uit, terwijl ze er hun leedwezen over betuigden, dat ze zoo'n dapper man hadden moeten dooden.

Enkelen durfden de Boeren wel eens laf noemen: maar waar waren die luidjes toen? Ze waren toen en op andere tijden, waarin gevochten werd, zeker op één of ander kantoor in Johannesburg of Pretoria, kalm de verschillende bulletins lezend.

Iemand, die met de Boeren op kommando was, zal ze nooit laf noemen. Hoogstens kan van hen gezegd worden, dat ze veelal erg voorzichtig zijn — en dat is dan eene goede eigenschap te meer van de Boerenkrijgers.

HOOFSTUK VI.

TUGELA.

Tugela! — Nooit vergeet de wereld u met uwe vreeselijke geschiedenis. Nooit vergeten wij, Boeren, u, o afgrijselijke slachtplaats.

Lang, nadat deze oorlog voorbij is — tientallen van jaren verder — zullen de grootvaders rond de vuurpan uwen naam nog noemen en de luisteraars? ze zullen sidderen en nu en dan, bij het hooren van de grootsche overwinningen der Boeren, zullen de jongere hunne gespierde ledematen uitrekken en hunne „begeesterde" oogen zullen bewijzen, dat ze trotsch zijn op hunne voorouderen van '99, die hun land vrijvochten uit de hand van Dief Albion.

Bloedige slagen werden er geleverd aan uwe oevers. Soms waren zelfs uwe golven roodgekleurd en dan voer-

den ze mee de lijken der verslagene kinderen van een ras, dat kwam uit het ijzige noorden, om den vrijen Afrikaner te doen buigen onder hun juk.

Gij zult nooit de Tugela vergeten, o Engelschen! die — verblind door allerlei laster — moedig waart opgetrokken, om de barbaarsche Boeren te verjagen van hun voorvaderlijk erf. Gij dacht misschien wel, dat ge een goed werk deedt met het vervullen van uw plicht — en gij deedt uw plicht, dappere kinderen van John Bull, want ge gehoorzaamdet een kalfsvel, ge stormdet op bevel van uwe officieren.

Of 't een goed werk was? Neen, gij waart de werktuigen van de slechtsten der slechten: gij waart de handlangers van eene hooggeplaatste officiëele dievenbende.

Dapper waart ge — ge deedt de moedigste pogingen om de linies der Boeren te verbreken, maar ge hadt evengoed de dwaasheid kunnen hebben met uwe hoofden tegen de rotsblokken in te loopen. Eindelijk zijt ge er doorgekomen, na bijna tien dagen onophoudelijk vechten, door uwe overmacht en uwe standvastige dapperheid.

„Eindelijk!" hebt ge zeker toen wel gezucht. En ge mocht dit wel doen, want het kostte uwe Koningin veel soldaten en uw land was geheel in den rouw over hare kinderen, die vielen eer het zoover was.

Ook gij, groote Buller! Ook in uw geheugen zal de verschrikkelijke tijd, aan de Tugela doorgebracht, blijven tot gij de oogen voor de laatste maal sluit. Nimmer zult ge het vergeten, hoe gij — de bekwame Engelsche generaal — telkens en telkens werd geslagen door die „stupid Boers", die nimmer een boek over krijgskunst zagen: die zelfs niet eens wisten, dat er boeken over krijgskunst waren. Gij hebt een schoonen naam verloren en er een slechten voor ontvangen aan de Tulega.

De veerman noemde men u — en gij waart niet eens een goede: want telkens kwaamt gij terug met minder mannen, dan waarmede gij waart opgetrokken.

Wat 'n verschil — dat overtrekken ten aanval en dat teruggaan na een verloren slag.

Hoe ordelijk en net gingen uwe soldaten de rivier over, den vijand te gemoet; maar dan waren ze nog ver van de Boeren — dan hadden ze nog geen nadere kennis ge-

maakt, met de knallen der mausers — en hoe verward en onordelijk kwamen uwe troepen terug. De een wilde dan voor den ander door gaan en soms was de krijgstucht geheel vergeten — dan werd er gevochten om de eerste kans — dan zag men soldaten — blootshoofds, zonder ransel — soms zelfs zonder geweer.

Schoone overwinningen werden er door de Burgers behaald. We zouden kunnen spreken van de 10 kanonnen, die de Boeren in den slag bij Colenso veroverden en waarmee ze later den vijand veel afbreuk deden. We zouden de overwinning aan de Opper-Tugela kunnen beschrijven; maar velen deden het reeds, ieder op zijn manier; en die feiten zijn bekend genoeg. Ieder weet reeds, wat gebeurd is, soms beter dan de krijgslieden, die er zelf aan deelnamen.

Telkens, wanneer er een slag bij de Tugela op handen was en dat kon men altijd gewaar worden aan de bewegingen der Engelsche troepen, werd er geseind naar de belegeraars van Ladysmith en dan werden van daar zooveel ruiters, als er maar eenigszins gemist konden worden, gekommandeerd om naar het bedreigde punt te gaan. Zoo kwam het, dat honderden Burgers, die tot de belegeraars behoorden, de slagen van de Tugela medemaakten.

Zij gingen dan, voorzien van eenige dagen mondvoorraad en een behoorlijke hoeveelheid ammunitie — soms wel 400 patronen — naar de benarde broeders en meestal werden ze gezonden naar die plaatsen, waar men den zwaarsten aanval verwachtte. Zoo komt het, dat verscheidenen van de belegeraars van L. meer gevechten medemaakten, dan de Burgers, die altijd aan die rivier waren gestationeerd.

In eenige uren bereikte men de rivier en spoedig kreeg men er eene plaats, waar men zich weldra evengoed thuis gevoelde, als in de positie's bij Ladysmith. Dáár bleef evenwel het domicilie en als we aan de Tugela met elkaar spraken over het kamp te L., dan spraken we altijd van „thuis".

De uitstapjes naar Tugela waren voor ons „uitstapjes". Soms waren ze wel niet erg plezierig — maar de grond was er niet harder dan „thuis" en het vechten rekenden we niet meer mee; 't was ons dagelijksch werk geworden.

We waren daaraan al zoo gewoon, dat we „onder elkaar" zelfs niet meer over den oorlog spraken.

Als we in onze veilige positie zaten, dan bespraken we heel iets anders dan de voorbijgierende bommen en kartetsen. Alleen, als er een heel dichtbij barstte, dan werd de opmerking gemaakt, dat de „oudijzerjoden" eigenlijk het beste varen bij een oorlog. We waren „mak" geworden voor bommen en geweerkogels en het moest er al heel spaansch toegaan, als we bang werden door het geraas ervan.

Er zijn veel leelijke dingen gebeurd bij de Tugela, zeggen de Engelschen. De onbeschaafde Boeren beschoten de ambulance — ze schoten met dum-dums. En — de Engelschen spraken de waarheid, toen ze dat zeiden. We schoten op ambulances en we schoten met dum-dums. Hoe was dat mogelijk?

Bij de Tugela kwamen twee wagens van het Engelsche Roode Kruis eene vlakte in tusschen de gevechtslinies. De Engelsche kanonniers hielden op met vuren en eenige oogenblikken schepten we adem. We kropen uit onze benauwde schuilplekken te voorschijn en stonden geheel ongedekt op de schansen om eens te zien, wat de ambulances gingen uitvoeren op het veld, waar voor eenige dagen verscheidene Engelschen gevallen waren.

Gingen ze dooden begraven? Gingen ze zien, of er misschien ook nog gewonden waren? We wisten het niet, en hinderden ze ook niet in hun werk. We stonden, blij dat we eens een oogenblik ongestoord waren, de schoone golvende vlakte te bewonderen.

Daar dondert het Engelsche geschut weer. We lieten ons vallen — onverschillig voor 't bezeeren van arm of been. We gleden tusschen de klippen door als slangen, die achtervolgd werden en naar hun hol de vlucht nemen.

De Engelschman had, toen hij ons zoo rustig zag staan, van de gelegenheid gebruik gemaakt en verraderlijk gevuurd. Nu stelden we ons verdekt op en tuurden scherp naar de handelingen van de Engelsche Roode Kruisdragers in de vlakte. We schoten niet, hoewel ook wij lust hadden de Engelsche verraderlijkheid met dezelfde munt te betalen; maar toen één onzer door zijn verrekijker zag, dat de Engelschen, in plaats van dooden te begraven, geweren en

ammunitie van de gesneuvelde soldaten in hunne wagens borgen — toen konden onze officieren ons niet beletten even ons hart lucht te geven en — we schoten op de ambulance, die zoo snel mogelijk wegvluchtte naar eene veilige plek. Sommigen van ons schoten bepaald ook met dum-dums, bij die en bij andere gelegenheden; maar het waren dum-dums, die we op de Engelschen hadden buitgemaakt: dum-dums, die uit Engeland waren aangevoerd om de Boeren stuk te schieten. Was het wonder, dat wij ze, als eerlijke vinders, terug bezorgden aan de eigenaars en welke manier van verzending ging spoediger — dan die per geweerloop. Dat er bij dat transport enkele verloren gingen, konden we niet helpen. We hadden er wat spijt van, als ze doelloos verdwenen.

't Was voor ons niet altijd botertje tot den boôm bij de Tugela — zooals meestal bij Ladysmith. 't Gebeurde eenmaal, dat we in drie etmalen niets te eten hadden. Alleen 's nachts konden we gaan drinken uit een bron, die onder het Engelsche geweervuur lag.

't Was een vreeselijke tijd voor ons. De Engelschen hadden eene afdeeling van onze Burgers op een berg, dien ze bezet hielden, verrast.

Vier en twintig der onzen waren bij dien overval gesneuveld en de Engelschen bezetten nu de positie, die door hare gunstige ligging voor ons hoog noodig was.

We werden gekommandeerd de Engelschen te gaan verjagen en met een kleine driehonderd man rukten we in den donkeren nacht op, om tegen de morgenschemering ter plaatse te kunnen zijn en een aanval te wagen.

't Was zoo donker, dat zelfs onze beste „padvinders" den weg verloren en toen de dag aanbrak waren we nog ver van het doel van den tocht verwijderd. Nog wel een uur moesten we rijden, alvorens we die plek bereikten en in dien tijd kwam de dagvorstin te voorschijn, zoodat we, in plaats van bij verrassing te komen, al lang voor we „onder schot" waren, gezien werden.

Nu werd de arbeid, dien we ons maar licht hadden voorgesteld, bijna onmogelijk. Velen van ons werden moedeloos en wilden terugkeeren; alleen door het voortdurend aanhouden van onzen veldkornet zetten we de reis voort.

Van uit de streek, waarin wij ons bevonden, liep eene

droge rivierbedding met groote kronkelingen naar den „kop" waarop de vijand was. Verder liep het langs en achter den berg heen de Tugela in. Langs die „sloot" gingen we af naar den voet van de vijandelijke positie.

We naderden tot dichtbij. Telkens, als we gezien werden, floot een hagelbui van kogels ons rond de ooren. Eindelijk kwamen we bij een gedeelte, dat rechtuit naar den berg toeliep, ongeveer twee honderd meters ver. Zoolang we daarin reden, waren we onder het vuur van de Engelschen zonder bedekking. We moesten er door! Eén voor één vlogen we voort van achter den hoek, waar we ons verschuilden, tot aan een' nieuwen veiligen draai. Zoo'n ritje vergeet niemand! Men ziet den dood voor oogen, en men moet toch voorwaarts. Men sluit ze; men buigt het hoofd en geeft het arme paard geweldig de sporen. Zoo vliegt men dan voort het lot te gemoet. Komt men er door — dan komt men er door. God alleen weet, wat er op zoo'n oogenblik in iemands gedachten omgaat.

Verscheidene paarden vielen neer. Ze wierpen dan hunne berijders af, die dan òf kreunend bleven liggen, niet in staat op te staan, òf zoo vlug een mensch maar hollen kan, voortsnelden naar het doel van den stormloop. Hier en daar liggen eenige vrienden gevaarlijk gewond en met den besten wil kan er niet aan gedacht worden ze lafenis te brengen of te vervoeren. Ze zullen daar moeten blijven tot de duisternis de helpers onder haar dekmantel neemt bij hunne menschlievende taak.

We kwamen voor het grootste gedeelte aan in de veilige schuilplaats. 't Was een deel van de „spruit", die evenwijdig liep met den bergrug, waarop de vijand zich genesteld had. We waren geheel achter den steilen oever van de „sloot" verborgen. Op enkele plaatsen was de „wal" zoo laag, dat de paardenkoppen door den vijand konden worden gezien, en dan vielen de schoten, zoodat telkens op die plaatsen ons de splinters van granaten en kartetsen om de ooren vlogen. Een enkele maal troffen ze doel. Eénmaal zelfs werden drie paarden gedood door één bom, die barstte in den kop van een paard, terwijl de wegvliegende stukken nog een rijdier den hals afsneden en de heup vernielden. Een bom heeft eene verschrikkelijke uitwerking als ze barst in het lichaam. Twee der paarden

waren terstond dood, terwijl we het andere moesten afmaken, omdat het toch geheel onbruikbaar was en toch langzaam sterven zou.

Drie lange dagen en nachten zaten we daar tegen den wal aangedrukt om gevrijwaard te blijven voor het „oud ijzer", dat de Engelschman met kwistige hand uitstrooide. Drie lange brandend heete dagen zonder voedsel, zonder water. Alleen 's nachts konden we even gaan drinken en onze drinkflesschen vullen bij een kleine bron, waarvan de oppervlakte ons over dag tegenschitterde. De bron was dan echter onbereikbaar, want deze lag onder het geweervuur der Engelschen.

We klaagden en murmureerden tegen onze officieren, die 't zelf geen haar beter hadden dan wij.

Voorwaarts konden we niet — achterwaarts wilden we niet. Er werd heel wat gebrek geleden.

Sommigen van ons werden verdrietig en grimmig — anderen werden op 'n „manier" opgewekt van honger. De eersten zochten met iedereen twist en de anderen begonnen grappen te verkoopen over heerlijke lekkernijen. Ze vertelden, wat ze zooal bestellen zouden, als ze nu eens in een Europeesch eerste klasse hôtel waren.

Toen in den derden nacht nog geen versterkingen kwamen, werd het ons te benauwd en wij besloten tegen den morgen te vluchten. We waren bijna niet meer in staat de oogen open te houden en we voelden ons versuffen door de ontberingen der laatste dagen.

Brutaalweg werden de hoofden bijeen gestoken en zonder 't den officieren nogmaals te verzoeken, werd overeengekomen aan den haal te gaan éér het licht werd en de daad werd bij het woord gevoegd. De officieren zagen, dat ze, als ze achterbleven, slechts doode paarden en klippen te kommandeeren zouden krijgen en vluchtten met ons. Hoe zeer stonden we verbaasd over onze paardjes. Ze sprongen zelfs nog met ons op den rug. 't Was, alsof ze blijde waren eens goed de pooten te kunnen uitslaan. Natuurlijk maakte onze vlucht eenig geraas in den stillen nacht. De Engelschen daarboven hoorden het en begonnen op ons te vuren, hetgeen ons nog haastiger maakte en den paardjes menigen sjambokslag en spoorsteek verschafte.

Een zucht van verlichting slaakten we, toen de veilige bergrand was bereikt. Eten was er in een klein lager, dat zich daar bevond, in overvloed.

Onze rijdieren deden zich te goed aan het malsche gras en geen halfuur na onze aankomst sliepen we allen bij de kleine kampvuurtjes, die langzamerhand uitdoofden.

Niets verstoorde de stilte van den grijzen vroegen morgen, dan het geluid der slapers en het geknabbel der paarden. Alle leed was vergeten. Wij gevoelden ons voldaan na dien hartelijken maaltijd, bestaande uit een stuk beschuit gedoopt in het slechtste surrogaat van koffie, dat de wereld ooit gezien had, op ons heerlijk grasbed liggend onder den blooten hemel.

We droomden van huis, van de familie, en menig gelaat toonde een genoegelijken glimlach. Alles was vergeten. De ellende van den krijg was voor een oogenblik verborgen achter het voorhangsel van een gezonden verkwikkenden slaap. Vroeg reeds, den volgenden morgen, werden eenigen onzer gewekt, want men moest op verkenning uit, om te zien of 't niet te verhinderen was, dat de vijand te veel voordeel had bij het gebeurde.

Slechts langzaam en met vreeze naderden onze spionnen de vijandelijke linieën. Nu zijn ze al bij de positie, door ons verlaten, en nog schiet de Engelschman niet. Wat zou dat zijn? Voor 't naast, zoo dachten onze menschen, hebben de Rooies ons een hinderlaag gelegd. Zeer behoedzaam en om zoo te zeggen, met de paarden half dwars, om zoo spoedig mogelijk den aftocht te kunnen blazen, gaan ze stap voor stap voorwaarts tot op den berg, waar de vijand zoolang positie had genomen. Ze vonden hier en daar een lijk, het lijk van een Boer, dat verscheidene dagen daar gelegen had. Ze zagen ook de verschansingen der Engelschen, maar geen Engelschen waren te bespeuren. 't Was alsof ze met haast waren weggevlucht, zoo haastig, dat zelfs enkelen hunne geweren en weer anderen hunne bajonetten hadden laten liggen.

De Boeren daalden aan de andere zijde den berg weder af en hadden het geluk eenige Engelsche soldaten gevangen te nemen. Deze soldaten deden voor de tegenpartij hetzelfde als de Boeren, ze waren op verkenning.

Toen ze ondervraagd werden, bleek onzen menschen,

wat de oplossing was van het raadsel. De Engelschman vertelde, dat ze het 's nachts wel gehoord hadden, hoe de Boeren wilden „stormjagen" en uit vrees waren ze maar bij voorbaat weggeloopen. Ze hadden dus onze vlucht voor een storm aangezien en terwijl wij den eenen kant uitgaloppeerden, waren zij den anderen kant uitgehold. Natuurlijk kregen we heel spoedig bericht en heel triomfantelijk namen we de „veroverde" vijandelijke stelling in bezit. 't Was de kluchtigste verovering, die ik in den ganschen oorlog meemaakte.

Dikwijls hooren we hier verschillende opmerkingen over de gevechten aan de Tugela. Velen begrijpen niet, waarom na de gevechten de Boeren de verslagen Engelschen niet nazetten en zooveel mogelijk afbreuk deden. 't Komt, omdat die menschen zich geen gevecht als die aan de Tugela kunnen voorstellen. Het gebeurde meer dan eenmaal, dat zoo'n gevecht zeven dagen achtereen duurde — en dan moesten steeds dezelfde Burgers vechten tegen de Britsche troepen, die telkens ververscht werden. Dan moesten drie duizend Boeren den strijd volhouden tegen een dertig duizend Engelsche krijgers — soldaten van de beste soort — mannen in den krijg tegen Indische en andere barbarenstammen gehard — de dappersten van het geheele Engelsche leger. Het waren dapperen, de soldaten van Buller bij de Tugela. Ze vlogen soms, alsof het kinderspel ware, tegen den dichtsten kogelregen der Boeren in. We verbaasden ons wel eens over die dwaasdapperen. We vroegen ons wel eens af, of ze wel gewillig zoo dapper waren; want we konden ons, zelfs met den besten wil, niet voorstellen, dat die mannen, die eenvoudige zonen van Engeland, zoo bereid zouden zijn hun jonge leven te geven voor de zaak van hunne rijke, geldgierige en trotsche landgenooten. We konden 't ons niet begrijpen, hoe het mogelijk was, dat ze zich opofferden, alleen opdat mannen als Rhodes en Chamberlain in het rustig bezit zouden komen van de goudvelden in de Transvaal.

Later eerst hebben we uitgevonden hoe de Engelsche soldaten zoo dapper waren.

Het was dus niet dan met de grootste moeite, dat we de posities in de groote gevechten bij de Tugela behouden konden. We lagen allen geregeld in de posities — soms

natuurlijke sterkten (de wallen van eene droge rivier), soms door ons zelf gemaakte met houweel en schop.

In de posities aan de voorposten is het leven niet gemakkelijk of weelderig. Steeds moet ieder gereed zijn den altijd te verwachten aanval af te slaan. In enkele vrije oogenblikken mag men gaan slapen met de patroonbanden om het lijf en het geweer in den arm. Ongelukkigerwijze wordt de slaap zóó dikwijls afgebroken, dat ze geen rust geeft, maar de vermoeienis schier nog grooter maakt. Over dag ligt men dan in de brandende zon, — die zulke gloeiende stralen schiet, dat de steenen te warm worden om te kunnen worden aangevat, — en dat wel zonder een zweem van beschutting; want men kan niet altijd lommerrijke plekjes uitzoeken om schansen te graven. Telkens en telkens gieren dan, om de lange dag niet te eentonig te maken, de bommen en granaten van allerlei soort den half geblakerden krijgsman over het hoofd heen. Nu en dan wordt er een van hen getroffen, om er, als 't ware, een weinig den schrik in te houden. 's Nachts is het leven eenigszins anders. Dan gieren niet zoovele bommen rond, maar de wacht is veel zwaarder en telkens, bijna om het half uur, worden allen met een schrik gewekt om een valsch alarm — of om den werkelijk naderenden vijand behoorlijk te kunnen ontvangen.

Als iemand op zoo'n manier zeven dagen lang half wakend en slapend heeft doorgebracht, dan is hij afgetobd en dat wel te meer als in dien tijd de menage ook al slecht is geweest, zooals het bij ons aan de Tugela steeds het geval was.

Hadden we maar ons lekker kop koffie gehad — maar er waren geen boontjes; of onze smakelijke stormjagers — maar er was geen meel; — en al was er koffie en meel geweest bovendien, dan hadden we ons nog niet kunnen verlustigen in het gebruik van een en ander; want het was ten strengste verboden vuur aan te leggen op de brandwachtpost.

Onze veldkornet zei: „Waar vuur is, moet rook zijn al is het nog zoo weinig en waar de Rooies een rookwolkje zien, daar hebben ze een mikpunt op een menschenverzameling. Over dag wil ik geen vuur omdat 't rookt, en 's nachts niet, omdat het vuur licht geeft."

Zoo was dus voor goed het gereedmaken van eenige warme versnapering belet, en dat de officier gelijk had, ondervonden we eenmaal, toen we met zen vijven waren gedeserteerd naar eene goede schuilplaats op een K.M. afstand van de positie gelegen, alleen maar om er een stukje vleesch te gaan braden aan den laadstok.

Vleesch was er in overvloed. 's Nachts brachten eenige Kaffers van onzen veevoorraad een os binnen de posities. Het dier werd daar dan oogenblikkelijk door een geweerschot afgemaakt en de slachterij begon. Als het vel was „afgeslacht", dan sneed ieder naar goedvinden een stuk uit het lichaam en de rest bleef maar liggen. Het laatste was natuurlijk heel niet geschikt om de gezondheid te bevorderen; maar gelukkig deden de zon en de aasvogels hun reinigingsdienst tamelijk vlug en handig. De Burgers maakten van de vleeschbrokken lange reepen biltong in de zonnehitte en wij wilden nu ook eens van een stukje gebraden vleesch genieten. We zochten de droogste takjes op, die er te vinden waren en maakten ons vuurtje, steeds zorg dragend, dat er zoo weinig mogelijk rook opsteeg, door voortdurend den gloed tot een vlammetje aan te blazen. We konden ons vleesch wel niet volgens de regelen der kunst braden, want daarvoor is een hoop gloeiende houtskolen noodig, maar het werd dan toch warm en bruin, eigenlijk wat al te bruin.

Na weinige minuten had de Engelsche artillerie ons reeds in het oog. Ze dachten zeker, dat achter den kleinen wal, waarachter wij waren, een heel Boerenlager verscholen lag; want eenige kanonnen werden op ons gericht. De eerste bommen vlogen ons ver voorbij — de vijfde of zesde was achter ons in den beschermenden wal en de volgende kwam op een tiental meters van ons af in de rivierbedding terecht. Maar het vleesch was nog niet goed klaar en een onzer makkers bleef met het pijpje in den mond op de knieën voor het vuurtje zitten, altijd de laadstok draaiend.

Daar kraakt op eens iets bij ons. Een hevige slag — en daarna was het, alsof een paar zakken zand over ons hoofd werden uitgestort. We wreven verschrikt de oogen en keken eens rond vol vrees om den verschrikkelijken afloop te zien. Een paar onzer makkers waren van den

schrik achterover gevallen en lagen daar stil de dingen, die ze toch machteloos waren te keeren, af te wachten. Anderen waren zoo dicht mogelijk tegen den wal gekropen en de kok zat nog altijd met het braadspit onbewegelijk in de hand boven de plaats, waar nog zoo even het vuurtje lustig brandde, met een gezicht zóó boos, dat we allen, onzen angst vergetend, in een hartelijk lachen uitbarstten. De goede kerel werd er woedend om. Hij was boos op de Engelschen, omdat ze zijn vuur hadden uitgedoofd, en ook boos op ons, omdat wij óók niet kwaad keken.

Had de Rooinek het nu maar zóó gedaan, dat we ten minste het vleesch, al was het dan ook maar half geroosterd, konden nuttigen. Ze waren zóó slecht geweest met het zand het vleesch oneetbaar te maken.

„Zooveel moeite voor niets, en dan nog te lachen, alsof 't je in je hoofd mankeert" bromde onze lange broeder — vergetend, dat hij dankbaar zijn moest, dat de bom niet zijn hoofd had meegenomen, maar de beleefdheid had betoond, het op een kwart el afstands te passeeren.

We hadden het, zooals ieder begrijpen kan, in de positie's gedurende de gevechten niet zoo „lekker" als in de kampen bij Ladysmith, waar de voetgangers de dagwacht deden — en als we dan na zeven of acht dagen op dergelijke wijze doorgebracht, met den vijand klaar waren: als de Engelschman dan terugvluchtte naar zijn Chieveliekamp — zooals een wolf bij een nederlaag naar zijn hol — dan waren wij zoo moe, dat we niet ver van onze schansen in de schaduw van een boom ons te slapen legden, nu niet met de patroongordels om, maar heerlijk, zooals thuis. Zelfs de jas trokken we uit. We sliepen dan uren achtereen, onze overwerkte zenuwen tijd gevend, zich te ontspannen.

Een ding deden we nog, als we eindelijk tot rust kwamen. Er kwam over de vlakte eene ongewone stilte. Het gebulder van het kanon en het geknetter van het geweer werd niet meer gehoord, en dat was ons vreemd en ongewoon. Deze stilte na zoo'n veldslag geeft ieder, ik zou haast zeggen, een Zondagsidee, terwijl het geheele innerlijke van den mensch die stilte medeviert. Er komt in het hart een vrede, een gevoel, dat iemand, die geen veldslag

meegemaakt heeft, zich daarvan onmogelijk een voorstelling kan maken.

Tot rust alzoo gekomen, ontblooten zich allen het hoofd — de krijgers staan bijeen, zonder kommando, als vanzelf, en één bidt een vurig dankgebed, zóó dat iedereen, zelfs de slechtste, de hardvochtigste, medebidt. — Dan stijgt er een gezang omhoog, dat hartverheffend klinkt in de stille uren, dat iedereen aangrijpt tot in de ziel.

De Boeren houden de kerk in het open veld, de schoonste kerk, die gevonden kan worden — de geheele natuur is dan kerk, en de stilte, de heilige stilte maakt er ons harte zoo week.

Wie daarna slapen gaat — slaapt zonder dróomen — wordt werkelijk verkwikt; want dit gevoelt men het best na zulke oogenblikken: een mensch is het rustigst — het gelukkigst — als hij zijn geheele zijn heeft uitgestort voor zijn God met het bewustzijn, dat Hij de Hoorder is der gebeden.

Zouden de Engelschen — ik bedoel natuurlijk niet individueel, maar „en corps" — zouden ze ook op dergelijke wijze hunnen God gedankt hebben? Neen, de God van den Engelschen soldaat is het koude kanon, zooals één der generaals het vóór den oorlog uitdrukte.

Het gruwelijke van den oorlog kan men eerst recht aanschouwen na den slag — als de gesneuvelden moeten worden begraven. O dan, dan begrijpt men zich zelve niet. Dan verbaast men zich er over en vraagt 't zich af, hoe het mogelijk is, dat menschen elkaâr zoo dooden kunnen als wilde dieren: neen, erger nog; want welke hoogstaande diersoort vecht in groepen, gelijk de mensch? Duizenden geleerden zijn aan het werk om altijd weer nieuwe ontploffende stoffen — nieuwe geweerconstructies — nieuwe vèrdragende kanonnen, met de daarbij behoorende pantserplaten — oorlogsvaartuigen te vinden. Helaas! de wetenschappen der menschen worden in menigerlei opzicht dienstbaar gemaakt om helsche vernielingswerktuigen te vervaardigen, het eene al schooner dan het andere, ten einde het den naaste kwalijk te doen gaan; en dat noemt men dan beschaving. In dit opzicht is de verlichting der verlichte eeuwen al even duister als de tijd, toen de volken

elkander te lijf gingen met knods en lans, gekleed in de huid van een os of tijger.

Men krijgt iets bitters over zich tegen de geheele wereld, als men rondloopt tusschen die weerzinwekkende rottende lijken. Men hoeft het waarlijk niet voor zijn genoegen te doen, en als we niet gekommandeerd waren om geweren en patronen van den vijand te verzamelen, dan hadden de meesten van ons, na de eerste maal zeker, voor het „genoegen" verder bedankt.

Hoe lagen ze daar, die jonge mannen, uitgewischt uit het boek der levenden: die jonge frissche mannen van gisteren. Ze liggen daar in allerlei houdingen. Hier ligt één met een pijnlijken trek op het gelaat. Waarvoor moest hij lijden? Misschien dacht hij in zijn laatste ure nog wel aan zijne moeder, daar ver in het eene of andere dal van het schoone Schotland. Hij heeft gestreden, hij, de arme voor de officieele dievenbende van Londen en Johannesburg — hij stierf er voor, terwijl de heeren onder een glas Champagne zaten te redeneeren over den oorlog. Dáár ligt een ander. Zijn gelaat is verwrongen van woede en angst. Hij viel in de razernij van den storm — hij viel en zag zijne kameraden vallen, neergeschoten door die altijd onzichtbare schelmsche Boeren. Gemeen moesten ze immers zijn. De couranten en zelfs de predikanten in zijn vaderland hadden het hem verteld. Had hij niet de prent gezien in Londen, waarop afgebeeld stond, hoe een Boer eene Engelsche vrouw mishandelde na de kinderen gedood te hebben? Het was misschien één van de velen, die streden uit woede tegen de Boeren — verblind als hij was door een vijandige pers betaald uit de beurzen der kapitalisten.

Elders zit een schoon man, de forsche donkere baard siert het gelaat. Hij zit daar op de knie, met het geweer over de verschansing — het ééne oog open en het andere gesloten — den vinger aan den trekker. Het is, alsof er een levende zit, die zoo dadelijk schieten zal; maar die vinger is stijf en dat eene oog voor immer gesloten. Hij is gestorven zonder pijn, als in „een punt des tijds". Misschien was het wel een huisvader, een reservist, die opgekommandeerd was naar het oorlogsveld in het onbekende Transvaal — die weggesleurd werd uit zijn huisge-

zin — van zijn geliefde jonge vrouw en zijn jonge kinderen, die zoo ongeduldig, verlangend naar hem roepen konden, als hij 's avonds een uurtje langer arbeiden moest. En nu: ze kunnen blijven roepen! ze zullen man en vader nimmer wederzien. Is hij gesneuveld voor het recht — zijn ideaal — het ideaal van elk rechtgeaard burger? Neen, hij is gestorven, omdat hij het werktuig zijn moest van zijne gouddorstige meesters. Men vraagt: „Waarom? Ja, waarom??

HOOFDSTUK VII.

De aasvogels wisten het wel, waarom ze meevlogen met ons in groote zwermen. Groote donkere wolken van die dieren volgden ons bij onze bewegingen. Ze wisten het wel, dat de menschen zorgen zouden, dat ze wat te eten kregen. Ze streken na het gewoel van den slag neer bij de gedoode dieren en misschien ook wel bij de menschen om hun walgelijk maal te doen. Ze betwistten elkaar dan de „lekkerste" beten en vierden feest bij den maaltijd, hun door den mensch — het hoogstontwikkelde wezen — bereid.

Als een boer sneuvelde, dan werd hij met alle respect begraven. Indien mogelijk, maakte men nog een kist gereed en de begrafenis werd met eenige plechtigheid uitgevoerd. Maar de Engelschen! 't Was soms meer dan schandelijk. Dagen lang lieten ze hunne dooden op de slagvelden liggen, om ze daarna dikwijls te vergeten. Werden ze begraven, dan gebeurde dat op 'n manier, die niet te veel geblameerd kan worden. Er werden lange, ondiepe sloten gegraven in den weeken bodem en deze putten werden volgestampt met lijken — drie, vier, boven elkaar — letterlijk volgestampt; want kon een arm of been niet meer behoorlijk worden geborgen, dan werd geweld gebruikt en dat lichaamsdeel gebroken. Boven zoo'n verzameling lijken werd een laag aarde heel dun gestrooid.

Soms was de laag zóó dun, dat twee of drie dagen later, na een regen, de helft er van bleek afgespoeld te zijn, zoodat men hier een vlokje haar zag waaien in den wind, en dáár een voet of hand boven de aarde uitsteken.

Eenmaal zag ik iets dat mij trof: een vuist met een gedeelte van den arm stak boven de aarde uit, en dat gezicht wekte allerlei treurige gedachten bij mij op. Ik dacht er aan, hoeveel schijndooden misschien begraven lagen bij de werkelijk gesneuvelden. Op het slagveld bij eene haastige begrafenis, direct na den slag, wordt er niet zoo nauwkeurig opgelet of iemand misschien nog leeft.

Lijkt hij dood — dan *is* hij dood. De dokter schrijft zijn naam op de doodenlijst, en daarna wordt de ongelukkige tusschen de werkelijk geneuvelden ingelegd. „Wie weet, dacht ik, was de man, wien die vuist behoorde, niet nog levend, toen hij begraven werd. Wellicht heeft hij in zijn onmachtig .verzet tegen den dood, die eindelijk kwam, nog de hand omhoog gericht — eenigszins bewust van zijn afgrijselijken toestand. Hij stak de hand uit, om hulp vragend, naar den mensch boven hem. Niemand echter zag het, en niemand dacht op dit oogenblik aan hem.

Zijne kameraden zeggen: „Hij was een dapper man," en verdeelen zijn eigendom. Alleen zijne oude moeder wacht nog steeds op hem. Ze wenscht nog éénmaal hem in de armen te drukken, maar nimmer zal ze haar wensch vervuld zien. Haar zoon is haar ontstolen. Hij is gevallen, de lieveling, haar alles — gevallen om den gouddorst van eenige onbekende zoogenaamde groote mannen van Zuid-Afrika te bevredigen.

Die uitgestrekte arm, die gebalde vuist, deed me een rilling over de leden gaan — een rilling van afgrijzen voor den oorlog en alles, wat hij meebrengt. Het leek me toe, of die allen, daar vereenigd in hetzelfde graf — de wereld vervloekten, omdat ze slachtoffers geworden waren van het misdadig streven der hebzuchtigen: van het streven naar het vergankelijk stof der aarde.

Het moest dan wel verblind zijn, dat mindere Engelsche volk, dat ze met zooveel woede konden ten strijde trekken tegen de eenvoudige Boerenrepublieken, die daartoe weinig of geen aanleiding gaven. De menschen waren verkeerd ingelicht door de leugenachtige kennisgevingen hunner regeering — door regeeringsbeambten zooals een Milner, die de telegrammen van onzen President verkort en onduidelijk naar Europa zond. Ze waren tegen de Boeren opgehitst door hunne couranten, die opgekocht en beheerd waren

door de aanzienlijke belanghebbenden in den oorlog — door Rhodes en zijn kliek.

Papier is geduldig, zegt men wel eens, en er moet heel wat onzin in die nieuwsbladen gestaan hebben, dat de Engelschen maar steeds voor de zuivere waarheid slikken. Trotsch zijn ze in de hoogste mate. De aarde is, volgens hen, verdeeld in twee deelen. Het voornaamste deel is Engeland en dan volgt hetgeen de Engelschman met een schouderophalen en een verachtelijk armgezwaai zou noemen, — de rest. Alles, wat zich eenigszins verzet tegen Engeland, deugt niet. Zuid-Afrika behoort geheel aan Engeland, omdat Chamberlain het zegt. Bewijzen zijn niet noodig. Die niet gelooft, wat de minister van Koloniën beweert, is geen Engelschman: 't is een slecht mensch, die waarschijnlijk omgekocht is door den ouden Krüger met het Engelsche goud, dat hij uit de Engelsche goudmijnen van het Engelsche Z.-Afrika medenam.

Een staaltje, dat voldoende bewijst, hoe dom ze waren, die Engelschen, gaf een Engelsche courant in den oorlog van '81, — toen ze haren lezers in vollen ernst mededeelde, dat een Engelsche vlootdivisie was opgestoomd naar Potchefstroom, zoodat het behoud dier stad verzekerd was. En sinds dien tijd zijn ze er niet knapper op geworden.

Aan de Tugela namen we eenige Engelschen gevangen, die ons met verwondering aanzagen. Toen ze eenigszins, mede door de humane behandeling, van den eersten schrik bekomen waren, vroegen ze ons: „Zijt gij werkelijk Boeren?" en na een bevestigend antwoord, konden ze niet nalaten uit te roepen: „Hoe zijn we bedrogen! Onze officieren vertelden ons, dat jullie Boeren halve zwarten waren, minstens zoo wreed als kannibalen en je bent zoo goed witmenschen als wij zelf!" Ze dachten ook, dat ze op een halve dagreis van Pretoria waren en hoe verwonderden ze zich, toen ze zagen, dat de reis nog eenige dagen duren moest. Ook dat hadden de officieren den troepen wijsgemaakt, om ze meer moed te geven.

De Britsche generaals beschikken over vele middelen om soldaten, die moedeloos en laf waren, weer flink en dapper te maken. Bijna elke trein, die door de Boeren genomen wordt, bevat een groot aantal flesschen whiskey, de slechtste soort, die te bekomen is.

Als ze hunne soldaten den slag insturen, krijgen ze eerst een opwindende aanspraak, gevolgd door een zoopje" Zóó — als ooggetuige kan ik het verzekeren — gaan de Engelsche soldaten den slag in, half beschonken door zijn zoopje, naderhand geheel dronken door de opgewondenheid des gevechts. Zulke soldaten vechten dapper; maar is dat de ware heldenmoed? Is 't geen groote schande voor de zonen van Albion, dat ze alleen in beschonken staat den moed hebben een storm te wagen? Waarvoor vechten ze dan ook? Niet, zooals de Boer, voor vrijheid en voor recht. De beroepssoldaat vecht voor een lintje — zijn ideaal.

De vrijwillige vecht voor zijn queen, zooals een van hen mij vertelde. „Och", zeide hij, „ik heb met al die diepzinnige kwesties niets te maken. Ik weet niets van Chamberlain en Rhodes en uwe goudvelden. Je kunt zelfs wel gelijk hebben. Maar ik vecht voor de eer van mijn queen. Zij deed een oproep en daaraan gaf ik gehoor."

Die vrijwilligers waren de beste soldaten van Groot-Brittanie — maar waar zijn ze nu? De Canadeezen en de Nieuw-Zeelanders waren de beste soldaten van Engeland en het heeft de mannen, die de kastanjes altijd uit het vuur haalden, zoo slecht behandeld, dat zij, die nog niet teruggekeerd zijn naar hun vaderland, naar het oogenblik, waarop zij vertrekken kunnen, hunkeren.

Zelfs de predikanten in Engeland schijnen door den Britschen algemeenen leugengeest bezield te zijn. Ze vertellen hun gehoor, hoe slecht de Boeren toch zijn. Ze zijn toonbeelden van gemeenheid en ruwheid. De Engelsche zendelingen in Afrika hadden het altijd gezegd, en die moesten toch geloofd worden, want dat waren vertrouwbare mannen, de besten van Engeland!

Konden ze daarom het best leugens vertellen? Zelfs de groote Livingstone was niet vrij van dezen geest, al mogen we ook aannemen, dat hij niet met opzet eene verkeerde voorstelling der zaak gaf.

De Engelsche zendelingen blijven ook in de eerste plaats Engelschen — en er is nu eenmaal een rassenhaat tusschen de Engelschen en Afrikaners, waardoor de Engelschman altijd partijdig de Boeren gadeslaat.

De Kafferskwestie werd dan ook opgehaald en er werd

gezegd, dat de Boeren zoo wreed zijn, dat ze de Kaffers niet als hun gelijken maar als minderen beschouwen. 't Is waar: de Boeren houden niet zooveel van Kaffers en Kaffervrouwen als de Engelschen; van daar dan ook dat in Pretoria, in tegenstelling met Kaapstad, bijna geen bastaards rondloopen in de straten.

Allen hielpen mede, om de Britsche bevolking in staat van opwinding tegen de Boerenbevolking te brengen. Redacteurs — Staatslieden — Predikanten en Zendelingen. 't Was zooals in het begin der vorige eeuw — toen „de zwarte omgang" de rondte deed in de Kaapkolonie en toen van de honderden aanklachten slechts eenige weinigen konden worden bewezen.

't Is geen wonder, dat de Boeren antipathie koesterden tegen de Engelsche Zendelingen, want: want wee het land, waarheen Engeland zijn Zendelingen zendt! De soldaat volgt den geestelijke op den voet. 't Is daarom, dat de Engelsche kooplui zoo gaarne de Britsche zending steunen, al lachen ze om het doel der genootschappen.

Eenmaal kon ik zien, dat de officieren der Engelschen hunne soldaten, als redevoeringen, whiskey of muziek niet meer hielpen, nog andere middelen aanwendden, om ze dapper te maken.

't Was in den laatsten slag bij de Tugela. Eenige Burgers hadden eene sterke positie bezet en eenige honderden vijanden kregen bevel hen te verdrijven uit die stelling. Ze deden den aanval. Tot driemaal toe werden ze teruggedreven door het handjevol dapperen. De vierde maal werd storm gekommandeerd. De Engelschen weigerden. De officieren reden tusschen de troepen door en deelden verscheidene sabelhouwen uit. Niets hielp evenwel.

Nu zagen wij, die op ongeveer 3000 yards dwars van het gevecht op een kleinen berg geposteerd waren — dat de Engelsche artillerie met maxims en andere kanonnen op de eigen troepen vuurde. Toen gingen de mannen woedend voorwaarts en veroverden de positie. Ze doodden onbarmhartig met gevelde bajonet de dappere Boeren, die zich wilden overgeven.

't Was een vreeselijk gezicht en toch konden we ons niet boos maken op die wreedaards; ze waren krankzinnig op dat oogenblik; ze moesten vooruit, den dood in; mis-

schien was daar de overwinning en daardoor het leven. Gingen ze achteruit, dan was de dood zeker. — Zoo ging het in het Britsche leger. — Zoo kwam het, dat de dapperen zoo dapper waren. — Zoo kwam het, dat in het hospitaal te Bloemfontein honderden lagen, gewond door sabelhouwen en bajonetsteken. — De Boeren evenwel gebruikten nooit blanke wapenen tegen den vijand.

't Was 27 Februari — Majubadag.

Generaal Buller zette nu alles op 't spel, om door onze linies te geraken. De laatste slag was eene lange reeks van opeenvolgende gevechten, wel tien dagen lang.

De laatste nacht zal niet spoedig uit het geheugen gaan van hen, die er aanwezig waren. Den ganschen nacht door werd er hevig gevochten. 't Was, of het geheele gebergte moest worden platgeschoten, zoo dreunden de Lyddiet en andere bommen, altijd maar door, afgewisseld door lichtkogels, die alles in gloed zetten, zoodat het zoo helder was als midden op den dag. We hadden op den wal van eene „spruit", die op de Tugela uitliep eene kleine positie gemaakt met het uitzicht op de rivier, want vandaar wachtten wij den vijand. Kleine leisteenen hadden we uit den verdroogden bodem van de kleine rivier opgezocht en daarvan hadden we met veel moeite schansen van twee voet hoog ongeveer.

Achter die onvoldoende beschutting lagen we den ganschen nacht, allen wakker, uit te zien naar den vijand, die maar niet kwam. Velen van ons waren te vermoeid om de oogen open te houden en door de onmiddellijke nabijheid van den talrijken vijand vielen we in eene onrustige sluimering. Groote Lyddietbommen barstten dan voor, dan kort achter ons. Onze borst deed pijn van den hevigen druk, veroorzaakt door het uiteenbarsten dier bommen.

Achter ons lag een Kafferdorp, door de Kaffers ontruimd met achterlating van eene misschien wel honderdjarige Kaffervrouw.

Snel werden er een massa Lyddietbommen in geworpen, omdat de vijand van meening was, dat wij er ons in verschanst hadden. Het geheel uit stroo bestaande stadje vloog in brand en heldere vlammen verlichtten de geheele vlakte. 't Werd zoo licht tot bij ons, dat we gemakkelijk

hadden kunnen lezen. Nu zag de vijand ons en een hagelbui van kogels werd over ons uitgestort.

Nu en dan hoorden we een angstigen uitroep — een gil van een ongelukkige, die geraakt werd door een kogel der Engelschen, en als we dat hoorden, dan vervulde ongekende razernij ons, en schoten wel driemaal zoo snel op de onzichtbare vijanden.

Weldra verbleekte het helle licht achter ons — de kogels werden minder en hielden spoedig geheel op hier bij ons — maar ginds op een kwartier afstands, werd het gevecht met meer en meer woede voortgezet. We waren blijde, dat we eenigen tijd in het duister waren, en dat het gevecht zich verplaatst had; en toch voelden we ons angstig en beklemd; want hoe ging het dáár. Nimmer te voren hoorde ik zooveel kogels door de lucht suizen. Als we even stil lagen, dan hoorden we een geluid, zooals populieren maken kunnen, als ze door een matigen wind worden bewogen. 't Waren de kogels, daar ver, die dat geluid veroorzaakten, bijna zonder ophouden.

We hoorden aan de salvo's der Engelsche soldaten, dat ze vorderingen maakten. Eerst waren ze links vóór geweest, nu waren de Rooies reeds dwars vóór ons; ze volgden de terugtrekkende Burgers op den voet. Een gedeelte ervan week uit naar onzen kant en toen kwam een moeilijk oogenblik.

Nu kregen we de kogels, over de Burgers heen, bij ons, en van eene zijde, waar we in het geheel niet gedekt waren. 't Was een angstig geluid, dat inslaan der kogels, vlak naast ons, vlak bij ons hoofd, vlak bij onze voeten!

Terugschieten konden we ook niet, dan raakten we misschien onze Burgers. We lagen daar als een groep ter dood veroordeelden. Langen tijd hielden we 't uit, tot eindelijk ook met artillerie kogels op ons geschoten werd en toen moesten we vluchten om niet geheel vernield te worden. We vluchtten niet wild. Alles ging geregeld: alle Burgers bleven te zamen en met pak en zak trokken we ons terug in de richting van een hoogen bergpas.

HOOFDSTUK VIII.

't Was een sombere, afmattende tocht.

Gesproken werd er hoegenaamd niet en slechts nu en dan hoorde men iemand vallen of met het geweer tegen een grooten steen stooten. We liepen door, altijd maar door tot half zes, en bereikten toen doodmoede onze paarden, die achtergebleven waren onder het toezicht van enkele makkers.

We waren natuurlijk zeer vermoeid en hongerig; maar er was geen tijd om te rusten en te eten.

Dadelijk na onze aankomst werd gecommandeerd: „Opzaâl, Burgers! Opzaâl!" en we konden weer te paard naar eene nieuwe positie zoeken. Na een uur rijdens ongeveer hadden we die gevonden 't Was een hooge berg en op dien berg moesten we gaan om den doortrekkenden vijand af te wachten. De top was nog in mist en nevel gehuld; wat dit voordeel had, dat we onzichtbaar waren bij het maken van onze positie's. We kregen geen rust! We moesten dadelijk na aankomst — toen we niets liever gedaan hadden, dan stil op een steen wat uit te hijgen — aan den arbeid met schoppen en houweelen om groote loopgraven te maken, uit gebrek aan klippen.

't Was de opgewondenheid, die ons op de been hield. Dagen lang hadden we niet geslapen en slechts onvoldoende gegeten.

Alleen de gedachte aan de mogelijke gevolgen van een doortocht der Engelschen bij de Tugela gaf ons de noodige krachten. We werkten zoo hard als afgebeulde menschen werken kunnen en in een goed uur hadden we een flinke loopgraaf, die ruimte genoeg voor ons allen bood, gereed.

We zetten ons nu om den aanval der Engelschen af te wachten, en menigeen van ons viel in slaap Ongelukkig, dat deze rust slechts kort duren mocht. Er kwam een bode, en op last van den generaal, zoo zeide de man, moesten we van den berg afkomen om nieuwe bevelen beneden te ontvangen. Haastig gingen we weer terug naar de gelijke „wereld", en daar aangekomen zagen we veel Burgers te zamen. We jubelden, want nu zouden we ten minste den vijand te lijf kunnen gaan.

Met ongeduld zagen we allen de officieren, die op en neer gingen, aan en wachtten op het bevel, den vijand tot elken prijs terug te jagen, toen op eens de order kwam: „Vluchten”. De veldkornet vroeg den kortsten weg naar Ladysmith en wij gevoelden ons als een groep menschen, met wie den gek gestoken wordt. Vluchten!!

„We willen niet, we doen 't niet!” werd er geroepen, en velen keerden zich met ruwe woorden en scherpe bedreigingen tot de officieren, die ons zulke bevelen geven konden.

We hadden geen aanvoerders. — Wat te doen? — Ginds reden al enkele mannen. Wat verder nog een tiental en na eenige minuten reden honderden in de richting van Ladysmith. We moesten gaan, wat we ook zeiden, al reden we ook slechts stapvoets.

't Was mijn treurigste verjaardag.

Geheel alleen reed ik daar ver van de vrienden, met wie ik anders lachte en die nu allen somber vóór zich zagen.

Dikke tranen van spijtigen toorn welden telkens op, en hoe meer ik ze trachtte terug te dringen, hoe meer er kwamen.

Niemand kon mij troosten. De veldkornet van den troep, waarbij ik behoorde, kwam bij mij en die stugge Boer schreide met mij mede, toen hij mijne tranen zag.

We moesten terugtrekken bij de Tugela — op hoog bevel. — Zeer zeker was het een goede tactiek van onze generaals — maar ze was zoo dom uitgevoerd, dat we geheel terneer geslagen waren, en zelfs werd onder ons gedacht aan verraad.

't Had een terugtocht kunnen zijn en het werd een vlucht — een wilde vlucht later.

Zware regenbuien ontlastten zich boven onze hoofden, 't water stroomde over den weg en toen begonnen enkele vreesachtigen zich af te vragen, of ze wel over de rivieren zouden kunnen, en of ze misschien niet ingesloten zouden worden, als de rivieren eens te „vol” waren. Ze gaven hunnen paarden de sporen en reden in wilden galop weg.

Anderen, dit ziende, kwamen op de gedachte, dat ze vluchtten voor de Engelschen en misschien meer van de bewegingen en plannen van de Engelschen afwisten, en

ook die volgden in den wilden wedren, om het eerst de rivieren over te zijn.

Niet lang duurde het, of door die enkele bevreesden, had een panische schrik ze allen aangegrepen en alles vluchtte voort, alsof de geheele Engelsche ruiterij achter ons aankwam, en er was geen enkele Engelschman, die daaraan dacht. De vijand kwam slechts vreesachtig langzaam voorwaarts, omdat hij zich verbeeldde, dat die vlucht der Boeren een krijgslist was.

't Is dus de fout van enkele officieren bij de Tugela; die veroorzaakte, dat een gedeelte van het Boerenleger zoo gedemoraliseerd was. 't Is door die onvoorzichtigen, dat van onze mannen vluchtten tot achter de Biggarsbergen.

Iedereen moest mede, want niemand wilde de laatste man zijn. 't Was een waar gedrang, toen we tegen zonsondergang de Zandspruit en Kliprivier bereikten.

De voorsten van de vluchtenden hadden onder de belegeraars van Ladysmith ook al een paniek gebracht, zoodat, toen wij die stad bereikten, alles ten zuiden van de Kliprivier reeds vertrokken of aan het opbreken was. Ieder haastte zich en de stroom was door niemand meer te keeren.

't Was iets verschrikkelijks de verwarring te zien. Alles werd achtergelaten: Tenten, zadels, wagens, zelfs losloopende paarden en ossen.

De paniek deelde zich mede aan al de belegeraars van Ladysmith. De Burgers, — die op wacht, of op de brandwachtposten waren, keerden naar de Lagers terug om hunne goederen in te pakken en op de wagens te laden. Nergens was orde — alles liep in 't ongereede. 't Zou de pen vragen van een schrijver als Victor Hugo, om dien chaos te schetsen. Overal liepen onrustige, angstige menschen, met groote pakken op den rug — met dekens, potten en pannen — geweer en bandelier. De paarden hadden opgehouden van aan bepaalde personen te behooren.

Iedereen pakte in dien donkeren nacht, wat hij krijgen kon. Nu en dan kwam er een van de officieren langs die vluchtende rijen vliegen om te trachten wat meer orde in den terugtocht te brengen, — maar tevergeefs.

De Engelschen in Ladymith schreeuwden zóó hard „hoera!" dat wij ze op de brandwachten hooren konden. Ze schoten als razenden op de plaatsen, waar onze ka-

nonnen gestaan hadden, zeker met de gedachte, dat ze er nog waren; maar onze mannen hadden ze reeds weggesleept in de eerste schemering.

Er was nog één trouwe brandwacht, grootendeels uit Hollanders bestaande, die maar steeds op post bleef en besloten had niet weg te gaan, vóór daartoe een bevel van den veldkornet gekomen was en — de veldkornet vergat ze. Ze bleven daar, nadat alles was gevlucht en wachtten den dag af. Toen eerst trokken ze terug, omdat ze bemerkten, hoe de zaken stonden. 't Waren de Hollanders uit het Pretoria-dorp commando.

In de wagenlagers was de verwarring iets minder, maar toch was ook daar een toestand, die een man van zwakke zenuwen gemakkelijk van zijn stuk brengen kon.

Duizenden ossen stonden binnen den grooten wagenkring en daar tusschen door liepen de verschillende bazen om hun tien- of twaalftal uit te zoeken. Men moet Boer of Kaffer zijn, om zoo iets te kunnen. Geen vreemdeling, al is hij 50 jaar in Zuid-Afrika, is in staat om in het halflicht der verschillende lantarens en lagervuren, zijn os uit zulk een troep te vinden.

Langzaam kwam alles in orde. Wat vreemde dingen gebeurden daar. Weken lang was er gebrek aan suiker. Zelfs niet voor geld was ze te verkrijgen en nu lagen er heele stapels suikerzakjes langs den weg. Nu bleek het, hoeveel door oneerlijke menschen gestolen was. Van alles was nu overvloed en veel kostelijke dingen werden weggesmeten, omdat ze niet vervoerd konden worden.

Tegen de eerste schemering gingen de wagens, langzaam één voor één, voort. 't Was een geschreeuw en geloop, dat hooren en zien verging. 't Was een wagentros van 5 uren lang. Hoe gemakkelijk hadden de Engelschen dat alles kunnen nemen, als ze maar eenigszins hadden kunnen vermoeden, hoe de toestand was bij ons.

Enkele honderden ruiters bleven achter en waakten over hetgeen daar zoo langzaam voortging. 't Was iets schoons, die honderden wagens en duizenden ossen te zien voortgaan: maar iets onbeschrijfelijk droevigs tevens.

De Engelschen deden eene kleine poging, om de wagens te nemen — doch ook zij waren te uitgeput en werden door ons teruggeslagen naar hun „nest", naar Ladysmith.

Hoe gelukkig waren we, toen de laatste wagen over de brug van de Zondagsrivier ging. Tal van herinneringen doorkruisten ons brein bij die brug.

Ik dacht weer aan Elandslaagte, dat we zoo juist doorgetrokken waren. Ik dacht aan de vele helden, die daar gevallen waren: aan de vele honderden makkers, die nooit weer terug zouden komen over die rivier, waar ten zuiden er van, sliepen tot den jongsten dag.

We waren somber gestemd en vooral wij, die voor de tweede maal langs dezen weg vluchtten. Ik dacht aan den nacht van Elandslaagte: toen onze Broeders door de lanciers waren vermoord: toen ik daar zwoegde met mijn gewonden kameraad, elke honderd meter rustend en neervallend in de modder: toen we daar liepen in verschillende richtingen.

Er is veel geleden — veel gestreden in Natal. Engelands vlag waait er over een grond, die vruchtbaar is door het bloed van Boeren, Kaffers en Engelschen. 't Is een ongelukkig land en nimmer, zoolang die gehate roode vlag er waait, zal er rust zijn.

Er werd veel gesproken op de rustplaats; de eerste na Ladysmith — er werd geweend — er werd gebeden.

O, Engeland, de Schrift zegt, dat de wrake aan God toekomt. — Vergeven moeten wij u — maar vergeten! Vergeten zullen we nooit, wat ge deedt.

Ons gebed, onze vurigste wensch is, dat God spoedig komen moge met de wrake en dat wij de werktuigen van Gods wrekende hand zijn mogen.

O, Engeland, gij zijt gekomen om ons land te stelen, om aan uwen diefachtigen aard te voldoen. Maar, gij zult het niet hebben! Wij zullen vechten, tot de laatste Boer dood is; en daarna zult gij nog geen meester zijn: want dan zullen de kinderen van de mishandelde moeders opstaan, als ze sterk genoeg zijn en gij zult een tweeden strijd hebben, even geducht en vreeselijk als dezen.

Ik houd op den terugtocht te schetsen. Er werd stand gehouden op de Biggarsbergen en daar lagen de Boeren en de Engelschen vele weken tegenover elkander, zonder dat iets belangrijks gebeurde.

De verwarde vlucht was nog een meesterstuk van trekkunst. Zonder ongelukken werden de gevaarlijke, steile

passen gepasseerd. Niet één van de wagens is achtergebleven op den weg. De geheele wereld kan er verbaasd over zijn, en alleen hij, die het land kent en den tocht zag, kan zich eene voorstelling maken van de moeielijkheden, die te overwinnen waren en die overwonnen werden.

DERDE AFDEELING.

In den Vrijstaat.

HOOFDSTUK I.

Cronjé, de dappere, was met zijne legerafdeeling gevangen. Daardoor ontstond eene groote verwarring onder de Burgers. Alles vluchtte en trok terug over de geheele linie en in de eerste plaats natuurlijk in den vlakken Vrijstaat.

't Scheen, of alles verloren was. Met snelle marschen rukten de Engelschen op naar Bloemfontein, waar de wakkere President Steyn bijna, door de verraderlijke handelwijze van het Engelsche spoorwegpersoneel, gevangen genomen werd.

Verder dan Bloemfontein evenwel konden de Engelschen niet gaan. Ze waren te vermoeid en meer dan een maand bleven ze daar, om op verhaal te komen.

Nu verzamelden zich onze Burgers weer. Ook werden geheele vreemde legioenen opgezonden naar Smaldeel en Brandfort, om vandaar uit stelling in te nemen en de Engelschen in den opmarsch zooveel mogelijk schade te doen.

Onze De Wet kwam in dezen tijd voor den dag en van toen af begon zijn naam bekend te worden. Zoo bekend, dat ze in de latere eeuwen genoemd zal worden naast die van Napoleon, Blücher en anderen.

Ik was uit Natal heengegaan, om niet weer het schouwspel der vlucht te zien en kwam op zekeren morgen te Brandfontein, toen juist de nieuwste generaal, De Villebois de Mareuil, was heengegaan met een kleine 100 man in de richting van Boshof. Hij is voor goed weggebleven, de edele, dappere man. Hij werd overrompeld met zijn troep. De heldhaftige mannen streden zoo goed ze konden. De generaal sneuvelde en de overblijvenden werden gevangen genomen.

Nieuwe corpsen werden opgericht en weldra stonden weer 60 Hollanders gereed uit te trekken ten strijde.

't Was een schoone groep. Jongens, die van plan waren alles te doen, wat in hun vermogen was, om den gehaten vijand schade te doen.

Bij dien troep had ik mij aangesloten, onder den Rus, kolonel Maximoff en over deze mannen kan ik niet nalaten iets te melden.

Veel orde was er niet in het lager. 't Was een bende echte waaghalzen — een vechttroep. Werd er niet gevochten met den vijand, dan waren onderlinge twisten aan de orde van den dag.

De mannen deden niets liever dan op den vijand los gaan. Zoo was het dan ook een koltje naar onze hand, toen we op zekeren morgen gecommandeerd werden, op te zadelen, omdat de vijand zeer nabij achter een hoogen berg had post gevat.

De Wet had bij Wepener een troep Engelschen vastgekeerd en vele Engelschen waren uit Bloemfontein opgetrokken om de door De Wet benarden te gaan helpen.

Wij waren op weg, om de naderende Engelschen te helpen tegenhouden.

We vlogen den steilen bergkant op, met nog eenige andere vreemde corpsen, en bezetten den berg op het hoogste punt. De Rooies waren reeds aan de andere zijde,

eener zachtglooiende helling, aan het klimmen, om ons vóór te zijn. Bijna gelijktijdig kwamen we aan den steilen kant aan, en wij hadden gelukkig het voordeel van de beste schuilplaatsen te hebben, en daardoor konden we gemakkelijk de Engelsche soldaten neerschieten, die ook reeds boven waren. Enkele liepen bijna zonder erg tusschen ons door en werden gevangen genomen.

Telkens en telkens kwamen de roode „Sprinkhanen" met steeds grooter zwermen, om ons van onze schoone posities af te drijven. 't Ging evenwel niet zoo gemakkelijk als ze gedacht hadden. Onze jongens vochten als leeuwen. Telkens werd er een van onze mannen gekwetst. Maar zelfs de gekwetsten wilden niet heengaan.

Het was een warm gevecht en de hevige bommenregen, die gedurig op ons viel, maakte het niet aangenamer. 't Werd tegen 4 uur in den middag den Amerikanen, die anders nog al trotsch waren op hunnen moed, te erg en ze vluchtten — een Duitsche troep volgde toen het donker werd en in den nacht bleven alleen onze jongens op post wakende tegenover den vijand.

We waren te vermoeid aan weerszijden. Als de Engelschen een aanval gewaagd hadden, dan waren we zeker van den berg weggeschoten; want zelfs de wachters sliepen van vermoeidheid.

Toen den volgenden morgen de zon opging begon het gevecht opnieuw. We stonden daar met 50 man onder onzen kolonel tegenover 2000 Engelschen ongeveer, die maar steeds opdrongen. De bommenregen hield niet op en onze kommandant gaf bevel eene andere positie te gaan innemen, zonder dat de vijand 't bemerkte.

Door eene vlugge omtrekkende beweging kwamen we haastig op een geheel andere plek. De vijand had het niet bemerkt en de eigen soldaten werden door de Engelsche bommen doorschoten, toen ze zoo snel op de door ons verlaten positie voorwaarts rukten, terwijl ze ons over het hoofd vlogen.

Onverwacht kwamen we tegenover een 300 rustende soldaten te staan. We konden niets meer doen dan er stormenderhand op in te gaan, voorwaarts springend en aldoor schietend. De verschrikte mannen deden geen schot meer. Ze lieten ons komen tot op zes pas. 't Was, alsof ze hun

eigen oogen niet gelooven wilden, en toen wij ze van onze gezindheid hadden overtuigd, door eenigen van hen neer te schieten, gingen ze zoo hard mogelijk aan den haal.

Nu was het gemakkelijk spel voor ons en nog nooit zag ik in zoo weinig tijd zooveel mannen vallen. 't Ging als bij een drijfjacht. Ze liepen voort als hazen langs een groot effen grasveld en we hadden niets te doen dan te vuren op die arme verschrikte kerels.

Waren ze maar gebleven, dan hadden ze ons heel gemakkelijk kunnen verdrijven; niemand van ons was dan heelhuids teruggekeerd van dien ondoordachten stormloop; maar 't was of ze door een panischen schrik werden voortgedreven. Eén wilde zeker niet meer vluchten. Hij was achter een flinken steen gebleven en vuurde op ons. Eerst raakte hij één van de makkers, die juist zijn geweer aanlegde en schoot hem drie vingers der linkerhand, die het geweer ophield, weg. Daarna schoot dezelfde onzen kommandant door de zijde. Even later schoot hij den kommandant, die doorging, alsof er niets gebeurd was, langs het hoofd, wat slechts eene kleine wond veroorzaakte. De Engelschman maakte gebruik van de kleine verwarring, die ontstond, en schoot een derde man door den arm. Dit wekte de woede van één onzer vrienden zoodanig op, dat hij opsprong tot bij den steen, waarachter de dappere Engelschman lag en dezen het geweer op het hoofd drukte en aftrok. Het hoofd werd verbrijzeld.

Veertien mannen verloren we in die weinige oogenblikken aan zwaar- en lichtgewonden. 't Werd te erg voor ons en we kregen bevel om terug te trekken.

De Engelsche kanonniers hadden ons nu ook in het gezicht gekregen en begonnen met allerlei projectielen ons het leven zuur te maken. Ze smeten de bommen onophoudelijk tusschen ons en onze paarden, die daardoor zoo onrustig werden, dat we ze niet dan met moeite vangen konden.

Een wilde ren volgde over eene groote boomlooze vlakte. Mijlen ver nog werden we door de Engelsche artillerie beschoten en we achtten ons gelukkig, als we met een verlies van 15 man 's avonds weer in het kamp aankwamen. We zouden den Tabaksberg wel nooit vergeten.

Toen ik in mijn tent kwam, bleek mij, dat van de vier

tentmaats alleen mijn persoon was overgebleven en ik haastte mij, mijne rechten als erfgenaam van de drie gevangen makkers te doen gelden, door alle tabak, pijpen en mondvoorraad in beslag te nemen.

„In beslag nemen" was ons liefste werk na vechten in dien tijd. We heetten dat „buit" maken. We maakten veel buit, toen we in den Vrijstaat rondreden, doch liefst bij de Engelschen of op boerderijen, die reeds door de Engelschen in bezit waren genomen.

Menigen nacht zijn we met patrouilles door de Engelsche brandwachten geslopen, om onzen voorraad te gaan vermeerderen.

Een nacht wedden zeven van onze mannen, dat we zouden gaan naar eene boerenwoning, op één uur afstand achter de Engelsche linies, en daar levende kalkoenen halen, en werkelijk kwamen we den volgenden morgen terug elk met een levende kalkoen in een aardappelzak vóór op den zadelknop. We hadden een gat in den zak gemaakt en daardoor den leelijken kop getrokken, om te verhinderen, dat zij stikken zouden.

Onze kommandant vroeg nooit, waar we onzen voorraad gevogelte opdeden, als we hem ook maar iets brachten. Eens na eenen kleinen twist, dien we met hem gehad hadden (dat gebeurde nog al eens, omdat hij, die altijd voor Kozakken gestaan had, ons ook als zoodanig behandelen wilde) brachten we hem niets.

Bij deze gelegenheid hadden we één van de Vrijstaatsche Boeren van de zorg voor zijn eenden ontheven.

's Ochtends brandden door het geheele kamp alle vuurtjes lustig. Overal werden eenden gestoofd en de omtrek was vervuld van een geur, die het gehemelte bij voorbaat streelde.

De kommandant was hongerig opgestaan en stak vol verlangen het hoofd buiten de tent om te zien, of er in zijn potje ook iets van dien aard aanwezig was. Maar er was slechts een dood gewoon stukje schapenrib in en nu was de goede man boos.

Hij stapte de tent uit, trad op één der potten toe en vroeg aan den wachthebbenden kok, die met opgestroopte mouwen in het vuurtje blies, wat hij daar in den pot had. De man loog onverschrokken: „Een wilde duif, mijnheer!"

Iedereen kon zien, dat het iets heel anders en beters was, en ook de kolonel. Hij werd boos, en zeide: „Ja, een wilde duif, die je gekaapt hebt in de eendenkooi van een boer — maar gij allen, die van die duiven eet, zult er aan betalen ook."

Toen alles gereed was, maakten we een gemeenschappelijken maaltijd in orde, en zóó, dat de kolonel goed zien kon, hoe we smulden. De goede man ging bijna dood van ergernis.

Bijna waren de laatste overblijfselen verdwenen, toen op eene oude merrie de „baas" van de eenden aankwam, om op hoogen toon vergoeding te vragen voor onze snoode daden.

De kolonel, zeer in zijn schik, bezwoer, dat de man tevreden gesteld zou worden, en trad met hem op ons toe, om van elk een gedeelte van de te betalen som te vragen. De boer had nog al hoog gerekend. Ieder moest ongeveer 6 sh. (*f* 4,20) betalen. De eerste, die gevraagd werd, gaf ons een oogje, stond op, veegde eerst met de mouw van zijn gescheurd baatje zijn kin af en begon te zoeken, een paar minuten lang. Hij keerde alle zakken om, één voor één — alles kwam er uit, maar.... geen geld. Hij vertelde toen met een effen gezicht: „'t Is waar ook kolonel! ik heb geen geld meer!" De anderen hadden de grap begrepen en niemand van ons kon een sixpence vinden. We hadden geen geld, en het slot van de rekening was, dat de arme kolonel alles betalen moest.

Nooit heeft hij later nog gevraagd, waar we onzen voorraad haalden, — de les was voldoende.

HOOFDSTUK II.

We waren na de slagen in de buurt van Taba Nchu teruggetrokken in de richting van Winburg.

Onze kommandant Maximoff was op den Tabaksberg gewond en we hadden eenige dagen later in zijne plaats Brand, een zoon van President Brand, aangesteld als waarnemend kommandant.

De vorige kommandant, een echt soldaat, wilde nooit iemand verlof geven, voor welk doel dan ook, en hield angstvallig al zijne mannetjes bijeen.

De meesten waren erg ontevreden op den kommandant en we zouden hem zeker zijn congé gegeven hebben, als niet enkelen hem steeds getrouw gebleven waren. We waren bang, dat door het bedanken van onzen kommandant het corps zou worden gesplitst.

In een Hollander corps te velde bestaan altijd twee partijen. Als Hollanders samen uitrukken, zijn ze steeds de beste vrienden; maar o wee, als ze drie weken te velde geweest zijn, dan verstaan ze elkaar in 't geheel niet meer, dan is er twist en tweedracht in het kamp.

Hoe meer „werk" zulk een corps heeft, hoe minder twist, hoe meer zulk een corps zich verveelt, hoe meer twisten, die meestal op vechtpartijen uitloopen.

We waren dus onzen strengen kommandant op een eerlijke, edoch droevige, manier kwijtgeraakt, en we hadden éénstemmig den heer Brand, die voorheen altijd bij Ph. Botha was, als waarnemend hoofd aangesteld.

De heer Brand was een man naar ons hart. Een echte held. Een man, die veel van Hollanders hield en goed met hen wist om te gaan. Ik heb onzen nieuwen kommandant dikwijls in groot gevaar gezien; maar nimmer verloor hij zijn aangeboren gemoedelijkheid.

Als hij ons in gevaar telkens met onrustigen blik zag omkijken naar het randje achter ons, dan zei hij: „Nou kerels, jullie kan maar vlug, wacht mij dáár maar. Ik rij nie harder nie; want die Rooies kan mij toch nie raak nie!" Als we terugtrekken moesten van eene positie, iets, wat in dien tijd nog al eens gebeurde, dan reed hij nooit sneller dan in een gematigde galop, en altijd was hij de laatste van het corps.

We deden ons beklag bij kommandant Brand over onze kleeding en ons voedsel. Met zulke klachten komen de Boerensoldaten elken dag bijna aandragen. Meestal echter zijn die klachten ongegrond. De onze evenwel waren gemotiveerd door de stukkende broeken en laarzen, die de overgroote meerderheid den kommandant kwamen toonen.

Er is echter veel onrecht gebeurd aan de commissariaten der Republieken. Vele burgers maakten gedurig mis-

bruik van de onvoldoende administratie en vroegen telkens weer.

Ik heb het met eigen oogen gezien dat een man, die een tamelijk groote kist vol had met broeken, hemden, sokken, baadjes enz., met huilerige stem en een oude gescheurde broek aan, bij eene der commissariaten om kleeren stond te bedelen.

Gelukkig leden de meeste jongens van ons corps niet aan die kwaal, misschien ook wel, omdat we geen gelegenheid hadden zulke groote kisten en koffers mee te sleepen.

Brand zag, dat we gelijk hadden en er werd besloten, dat twee man zouden worden uitgezonden naar het verafgelegen Smaldeel, waar al onze pakhuizen waren, om voor elk het benoodigde te halen.

Zoo'n tochtje was een buitenkansje voor ons en hoe gelukkig gevoelden mijn vriend Van Ingen en ik ons, toen het ons te beurt viel. Het was zoo goed als een vacantiereisje.

We spraken samen af er zoo lang mogelijk over te doen en het ons zoo gemakkelijk mogelijk te maken, terwijl we den kommandant en de jongens beloofden, in den kortst mogelijken tijd terug te zullen zijn.

Den volgenden morgen vertrokken we uit ons laager, dat een paar mijlen ten zuiden van Winburg lag.

We hadden meegenomen een oude trolley, getrokken door een zestal afgeleefde muilen. Twee Kaffers moesten gang in de muilen houden en eten voor ons gereed maken; wij hadden dus niets te doen dan te kommandeeren, eene niet onaangename bezigheid.

Toen we uit het gezicht van onze goede vrienden waren, stegen we van onze paarden af, maakten ze vast aan de trolley en gingen zelf op den zak milies zitten, dien we den nacht te voren voor onze paarden gesmokkeld hadden van den voorraad, die nog in ons kamp was.

We wilden den tocht ook voor onze paarden aangenaam maken.

Overigens hadden we uitstekend voor ons zelf gezorgd. Onze oud-kommandant was te Winburg en daarom hadden we alles wat hem behoorde, maar opgeladen, zooals matrassen, potjes en pannetjes, blikjes vleesch en groenten, een paar kreupele stoelen, enz.

We waren vast van plan dat alles in gebruik te nemen en niet te hard naar den eigenaar te zoeken.

Toen we dicht bij Winburg waren „uitgespannen”, deden we een heerlijk maal en onze paarden onthaalden we op eene dubbele portie, die ze niet verdiend hadden.

Mijn vriend en ik zaten op de stoelen van den kommandant bij het „kookwater” en rookten een lekker pijpje, niet denkend aan haast en al den tijd hebbend.

Maar, wat een drukte! Wat zouden al die ruiters hier moeten doen? Telkens kwamen er meer van tusschen de randen en ze haastten zich allen voort in onze richting in vliegenden galop over de brug.

De voorsten passeerden ons reeds en toen we er een aanhielden, schreeuwde hij ons met een angstig gezicht toe: „Pas maar op, daar kom die Rooies!”

Mijn vriend en ik hielden krijgsraad bij een kop lekkere koffie en besloten maar niet zoo erg veel haast te maken; misschien was het maar een valsch alarm, zooals enkele Boeren in dien tijd wel meer maakten.

Daar merkten we tusschen al die ruiters ook onze makkers op en enkelen kwamen op ons af. We schonken spoedig een kop warme koffie in en verzochten hun, ons, tusschen blazen en drinken in, het nieuws te vertellen. Zoo kwamen we te weten, dat de Engelschen onverwachts waren opgerukt en nu dicht bij ons, achter de randen waren.

Er was weer eene kleine paniek onder de Burgers gekomen en de enkele honderden, die wel vechten wilden, waren niet in staat, die heele macht van Engelschen op te houden. 't Was dus tijd voor ons om er van door te gaan.

We vertelden den Kaffers, die bij ons waren, in welk gevaar wij verkeerden, en dit hielp zóó goed, dat in tien minuten de muilen uit het veld opgezocht en voor den wagen gespannen waren.

We maakten onze paardjes opgezadeld aan den wagen vast en wilden juist verder gaan, toen onze kommandant kwam aanrijden en ons de heele toedracht kalmpjes vertelde.

Alleen naar het N.-O. konden we met ons wagentje nog ontvluchten. Ik meen, dat het in de richting van Senekal was. Achter ons, op een kwartier afstands, de Engelschen

en de weg tusschen Winburg en Smaldeel bezet door den vijand.

Na dit bericht snelde de kommandant weer heen om zijn verloren schapen op te zoeken en daar stonden we. Waarheen nu?

We wisten heelemaal geen weg, evenmin als onze Kaffers, die uit Middelburg (Z.-A. R.) kwamen.

We stonden eenige oogenblikken in beraad. Voor ons, die versche paarden hadden, was geen oogenblikkelijk gevaar; maar wel voor onzen wagen en onze Kaffers.

Daar staken op een 500 M. afstand, de eerste Engelschen reeds de koppen uit en dadelijk daarop hoorden we het welbekende tòk-tak van de Lee-Metfords.

Voorwaarts dus, de Burgers na, dwars door Winburg, naar het Noorden.

We klommen weer, om onze paarden te sparen, op den wagen en hadden een aardig uitzicht op de Engelschen, die telkens in grooter getal zich op den bergrand vertoonden.

De paarden, vast aan den toom houdende, galoppeerden gelukkig gewillig achter den wagen aan. Wat schreeuwden de Kaffers en wat vlogen de kogels merkwaardig dicht langs ons!

Een eind vooruit gaat de weg vervelend vlak langs de vooruitstekende punt van den bergrug. Wie zouden er het eerst zijn, wij of de vijand? Mijn vriend en ik zaten wel een beetje in de war; maar we hielden ons groot voor de Kaffers, die we maar steeds aanzetten, om haast te maken.

't Laatste was evenwel minder noodig; ze hadden zich niet beter kunnen weren en ik denk, dat de voorbijfluitende kogels daar veel toe bijdroegen.

Wat haalden we verruimd adem, toen het gevaarlijke punt gepasseerd was. Nu zagen we ook Winburg voor ons en overal de Boerenruiters verspreid.

Vlak bij het dorp is eene kleine spruit (rivier) en bij het doortrekken van dit smalle water bemerkten we, dat er iets aan onzen wagen mankeerde. Ophouden en onderzoek doen was het werk van een oogenblik en mijn vriend bemerkte, dat de moer van de bout, die den disselboom en

den wagen verbindt, losgegaan was, en dat tot overmaat van ramp de bout verloren was.

Toen we zoo, een oogenblik te veel aan ons voertuig denkend, de Engelschen geheel vergeten waren, kwamen weer enkele kogels ons aan hun bestaan herinneren.

Als de bout verloren is, zoo dachten we, dan is het pas gebeurd en dan kan ze niet veraf zijn, en daarom gaven we onzen vlugsten „boy" Jack last, om 't ding te gaan zoeken.

Jack was mooi zwart; maar toen hij dàt hoorde, werd hij vaalgrijs van schrik. Enfin, hij gehoorzaamde; en wåar een ander minstens een paar uur er voor noodig zou hebben, kwam onze Kaffer binnen weinige minuten terug mèt de bout.

We hebben al wat gemak gehad van onze kommandokaffers. Ze mogen volstrekt niet meevechten, dat is uitdrukkelijk verboden; maar ze zijn op andere manieren hoogst nuttig voor den Boer te velde.

Span je met een wagen uit in een streek waar heinde en ver geen water te zien is, dan stuur je den Kaffer maar heen met een emmer en binnen zeer korten tijd is hij terug met de emmer gevuld bij zich.

Zoo weet ook een Kaffer in eene volkomen houtvrije omgeving altijd brandstoffen te vinden, om water voor de koffie gekookt te krijgen. De Kaffers zijn gewoon onmisbaar voor den blanke, die genoodzaakt is door de Z-Afrikaansche velden te trekken.

Zoo spoedig mogelijk werd nu de zaak in orde gemaakt. De punt van de bout werd, bij gebrek aan een moer, met riemen omwikkeld en aldus stevig bevestigd.

Trouwens, het werd tijd. De Engelschen waren in drommen vlak bij, maar de meesten zagen ons niet, daar we in de laagte van de spruit stonden. Vooruit dus!

De arme muilen, die weer eenige oogenblikken hadden kunnen uitblazen, trokken, verschrikt door ons geschreeuw, en, nog meer aangezet door de zweepslagen, die op hun regenden, den wagen heel vlug uit de spruit en — de kogels vlogen ons merkwaardig dicht langs onze ooren. Telkens hoorden we hun piepend geluid en het schieten van de Engelschen hield eerst op, toen we tusschen de eerste huizen van het dorp waren.

Wat wij in Winburg zagen, vergeet ik nooit meer. We reden de hoofdstraat, die recht naar de kerk gaat, uit en daar zagen we groepjes jonge, flinke mannen, Burgers van den O.-V., ongewapend de komst der Engelschen afwachten.

Ze gaven zich over, die schelmen! Ze vochten niet meer voor hun geboorteland en ze gingen zich buigen onder het juk van die gehate Engelschen. Wat werkt zóó iets slecht op een „Uitlander", die dat moet aanschouwen. Men denkt dadelijk: Als Burgers van deze Republiek zoo weinig om hunne vrijheid geven, is het dan wel noodig, dat gij, als Uitlander, er uw leven voor waagt?

Al te gehaast zijnde, konden we hun niet eens flink hun slecht gedrag onder het oog brengen. Nog verder gekomen, zagen we, o schande! Afrikaners en Engelschen met hunne dames, gekleed als voor een feest, de Engelsche troepen tegengaan om ze in te halen als bevrijders. Hoe ellendig was dat! Hoe woedend waren we!

We begonnen ze voor verraders uit te schelden, terwijl we ze voorbij reden. Daardoor alleen konden we ons gevoel lucht geven.

Bij de kerk en ook bij het Commissariaat, vlak bij de eerstgenoemde staande, gekomen, zagen wij een flinke, jonge man met den sleutel van de deur in de hand staan. We vroegen hem, of er nog goederen in het gebouw waren, die wij konden medenemen, maar — zwijgend en norsch draaide hij ons den rug toe.

Hoe gaarne hadden wij hem willen grijpen: maar achter ons kwamen de Engelschen het dorp in. Vooruit dus!

De muilen waren erg vermoeid en toonden neiging wat minder haastig te zijn: de welgemikte zweepslagen en 't geschreeuw van onze jongens brachten ze wel tot hun plicht. Hoe de wagen, die ver van nieuw was, het op dien dollen rit uithield, begrijp ik nog niet. Op steenen en voren werd niet meer gelet. Steeds sloegen de angstige Kaffers maar door op onze hijgende grauwtjes.

Zoo ging het ongeveer drie kwartier, tot we een riviertje bereikten, er door heen trokken, stil hielden, uitspanden, ten einde mensch en dier de noodige rust te gunnen.

We konden aan weerszijden van de rivier heel ver de zacht glooiende bulten zien. Gevaar bestond er voor ons persoonlijk in het geheel niet meer; want, als de vijand

boven op de bult uitkwam, konden wij met onze paardjes, die niet vermoeid waren, gemakkelijk wegkomen. Voor onzen wagen en Kaffers was 't niet zoo veilig; maar de dieren moesten rust hebben, en wij zelf noodzakelijk het een en ander gebruiken om weer op verhaal te komen en ons te versterken voor de komende dingen.

We vonden onze positie niet zoo heel onaangenaam. Ver vooruit, zóó ver, dat er niets van te zien was, de Boerenstrijdmacht. Heel dichtbij, achter ons, misschien ook wel aan onze linkerzijde, de Engelschen. Zoo ver het oog reikte strekte zich dus ons grondgebied uit, en waren wij op dit oogenblik schier onbeperkt heer en meester van alles, wat zich aan ons oog vertoonde.

Terwijl de Kaffers water haalden en vuur maakten, deden wij een kleinen onderzoekingstocht in den omtrek te paard. We reden den linkerkant uit om te zien of daar ook Engelschen waren. Na een vijf minuten rijdens kwamen we voor een draad en toen we daarlangs reden, ontdekten we 3, 4 en eindelijk 8 mooie „spekvette" muilen, die op hun gemak liepen te eten van het heerlijke gras. Wat een fortuintje! We redeneerden er niet lang over. Er zou eene ruiling plaats hebben. Zoo snel mogelijk naar onze jongens terug gereden, vertelden wij ze, wat er gedaan moest worden.

Ze grijnsden, de schavuiten, en sperden hun mond van genoegen zoo wijd open, dat het een spleet geleek van oor tot oor. Geen wonder, dat ze blij waren, want stelen of wat daarop gelijkt is juist een kolfje naar hun hand. Spoedig dus terug naar den draad, met een kleine bijl bij ons om hem stuk te kappen. We hadden geen tijd en lust om naar een hek te zoeken. In een ommezien was de zaak in orde en stonden onze acht nieuwe muilen voor onzen wagen.

Was dat dan geen diefstal?

Menige Hollander zal misschien bedenkelijk het hoofd schudden en het werkelijk diefstal noemen.

Och! stelen bestond niet meer. We noemden zoo iets: „buit maken", en mochten we eens een heel klein beetje wroeging gevoelen, dan zeiden we tot ons zelf: „Kijk hier, als jij die muilen niet gebruikt, dan komen straks de Engelschen en die vatten ze zeker, en worden gebruikt

tegen ons. 't Is dus veel beter, dat je ze maar meepakt." Bovendien gaven we er immers anderen voor in de plaats?

't Koffiewater kookte. Van de ééne helft zetten we koffie en met de andere helft werd een heerlijke havermoutpap gereed gemaakt.

Zóó iets hadden we gewoonlijk niet; maar ze was uit de kist van den kolonel. Gestolen dus? O neen! 't was ook in het voordeel van de zaak, van het geheele land zelfs, dat de vracht verminderde. Daarom openden we ook een „blikje" van des kolonels melk en spraken ook zijn suiker aan.

Wat een koningsmaal deden we en wat gevoelden we ons lekker met ons nieuw span muilen.

Lange rust was niet noodig. De paarden waren niet moe — de muilen ook niet — dus voorwaarts maar weer, zoodra de potten schoon gewasschen waren.

We reden nu, zonder verdere ongevallen, door tot den avond en daar de maan zoo heerlijk scheen, bleven we maar doorgaan tot ongeveer negen uur. De nieuwe muilen moesten geprobeerd worden en bleken er tegen te kunnen.

Gelukkig bereikten we een boerenwoning langs den weg. Rondom deze boerderij was een groote muur (kraalmuur) van kleine rotsblokken en bij het huis waren verscheidene kralen voor de verschillende soorten vee, eveneens met dezelfde soort muurtjes omringd.

We vroegen den menschen natuurlijk eerst verlof, of we op de „plaats" mochten uitspannen. Toen we aanklopten, kwam eerst eene vrouw voor den dag en toen zij zag, dat het Boeren en geen Engelschen waren, stond ze ons zeer verwonderd aan te staren, wijl ze al eenige uren geleden van de voorbijtrekkende kommando's gehoord had, dat de Engelschen ieder oogenblik konden komen.

Wat was dat arme „vrouwmensch" blij. Ze riep spoedig den man, die zich blijkbaar ergens verstopt had en die zoo gauw mogelijk voor den dag kwam, toen er geen onraad bleek te zijn.

Wat keek die man ons aan, toen we samen in ons „Hooghollandsch" aan het babbelen waren over de kwestie: al of niet blijven den geheelen nacht.

Tot onze groote vreugde mengde hij zich in ons gesprek

op een manier, waaruit we, al klonk het wel een beetje Afrikaansch, toch duidelijk konden opmaken, dat hij ook Hollander was.

Het ijs was direct gebroken en we voelden ons thuis op de hofstede, precies alsof we nooit ergens anders geweest waren. De man was een schilder, zoo vertelde hij, en bezig de hoeve van binnen wat op te knappen. Aan den oorlog nam hij geen deel, omdat hij niet schieten noch paardrijden kon. Reeds twintig jaar verdiende de sukkel zóó zijn brood en had geen ander ideaal, dan dit, dat hij met zijn geverf nog eens zooveel zou mogen verdienen, dat hij zijn vaderland zou kunnen terugzien.

De goede menschen sloofden zich op allerlei manier voor ons uit.

Onze paarden brachten we in één van de kralen. De muilen werden aan den disselboom vastgemaakt en door onzen gastheer goed van milies en kaf voorzien.

Daarna werden we binnen genoodigd aan tafel, beladen met spijs en drank, die we bijna niet meer kenden, maar daarom niet minder waardeerden.

Een groote schotel vol heerlijk opgewarmd gekookt schapenvleesch was voor ons de hoofdzaak. Ook de heerlijke versche melk en het lekkere brood van „tante" bevielen ons best.

Intusschen deden onze Kaffers zich te goed aan de verschillende spijzen, die onze gastvrouw voor hen naar de keuken liet brengen.

Na dit kostelijk maal besloten we nu, om eens lekker te gaan slapen. Hoe dom van ons! Toen we ons zoo aangenaam verwarmd en gespijzigd voelden, waren wij beiden te lui om op wacht te gaan zitten bij onzen wagen.

„Tante" gaf ons haren zegen, benevens een versch brood en wat goede boter mede; want we hadden haar gezegd, dat we erg vroeg wilden rijden, te vroeg voor haar om op te staan.

Wat waren we gelukkig! Wat gaven we nu om die malle Engelschen! Die zouden ook wel vermoeid zijn en behoefte aan slaap hebben. Nou maar, hoor! als ze iets van ons moeten hebben, moeten ze maar komen; wij gaan slapen buiten 's huis.

We deden precies, als menschen doen, die heelemaal

veilig zijn, haalden de matrassen van den kolonel uit den wagen en maakten ons elk een heerlijk bed gereed. Uit oude gewoonte, heelemaal zonder bepaalde bedoeling, namen we onze geweren bij ons. De Kaffers kregen verlof om het groote zeil van de tent van den kommandant te nemen en daaronder te gaan slapen.

Door dat zeil en door onze groote bedden, besloeg de legerplaats van ons vieren eene ruimte, waarop anders heel wat meer menschen zouden kunnen slapen. Vooral het zeil, met zijne vele golven en rimpels, zag er uit, alsof er heel wat onder lag. Het was een groot, zwart zeil, met de letters N. Z. A. S. M. er op, waaruit bleek, dat het van de Zuid-Afrikaansche Spoorweg-Maatschappij afkomstig was.

We sliepen kostelijk in. De maan stond hoog boven onze hoofden. Geen windje bewoog de bladeren der boomen op het erf. Hoe smaakte ons het laatste pijpje!

Hoe lang we sliepen, kan ik niet met zekerheid zeggen. Mogelijk wel vier of vijf uren.

Ik werd met schrik wakker, want iemand trok me aan het oor en hoorde ik fluisterend zeggen: „Plok, Plok, word wakker. Daar zijn de Rooies!"

„Plok" werd wakker en gelukkig verstond hij den zin dier woorden heel spoedig, zoodat hij niet opsprong, maar stil liggen bleef, om eerst een oogenblik den benarden toestand te overdenken.

Terwijl ik daar zoo lag, slechts half bewust van het dreigend gevaar, zag ik werkelijk een schaduw zich afteekenen op den muur van den stal bij ons.

Op eens, en dat maakte mij geheel wakker, begon de hond als razend te blaffen en hoorden we hoe een man, die den hond tot bedaren zocht te brengen, een paar Engelsche vloeken daarvoor bezigde.

Het dier had al meer geblaft en daardoor mijn vriend Van Ingen gewekt.

Wat een toestand voor ons.

Wat moeten we doen?

Moeten we als razenden opspringen en den vijand verschrikken? Maar dan schiet de man, die daar op vijftien pas van ons op de wacht staat, met den vinger aan den trekker, ons neer.

Blijven liggen en afwachten dus!

De vreeselijkste uren, die ik gedurende den geheelen oorlog beleefde, heb ik toen doorgebracht.

Door mijne eerste bewegingen waren de dekens me van de schouders gegleden. Wat was 't koud!

De dekens durfde ik niet optrekken, uit vrees, dat de wacht zou zien dat we wakker waren.

We hadden beide onze Webley-revolvers in de hand, en zonder woorden begrepen we elkaar. Niets doen, rustig blijven en afwachten wat de vijand uitvoeren wil.

Toch was ik bang, dat het wel op gevangennemen uitloopen kon en daarom verplaatste ik nog heel voorzichtig verschillende Engelsche regiments-insignes, die ik was machtig geworden, uit mijn broekzak in de schacht der laarzen, die ik aan had. Daar zouden de vijanden toch niet gaan zoeken.

Hoe lang duurde elke minuut ons daar. Hoe langzaam daalde de maan! Wat waren we in eene vreeselijke spanning!

Gelukkig, dat we juist aan de schaduwzijde van den wagen lagen, zoo goed als geheel in het donker, en daardoor konden we de handelingen van onze vijanden beter waarnemen.

De vlakte was overdekt met een dunnen nevel, die alle gestalten en omtrekken flauw zichtbaar maakte.

Behalve de man, die steeds op ons paste, zagen we vijf anderen. Vier liepen rond en één hield de wacht bij de paarden, die aan het hek van den kraalmuur stonden.

Wij fluisterden, zoo goed en zoo kwaad dat ging, om, zoodra de maan onder was en het een weinig donkerder geworden zou zijn, met achterlating van alles te vluchten, elk een anderen kant uit, naar de grootste kraal en ons zoo noodig daarin te verdedigen.

Waren we eenmaal daar, dan konden we wel meer vijanden staan, dan dit handjevol; maar 't opspringen en ongedekt in de vlakte wegloopen, was een te gevaarlijk werk; dàt moest heelemaal onverwacht gebeuren, anders zouden we zeker één van beiden den kogel krijgen.

Maar waarom vielen die Engelschen ons niet aan? We hebben het ons alleen op deze wijze kunnen verklaren. Ze konden niet tellen hoeveel tegenstanders daar waren.

Ze wisten niet, hoeveel van ons daar onder de plooien van het zeil verborgen waren.

Voorzichtig slopen ze, zoo dicht ze maar durfden, bij ons langs, steeds tusschen den wagen en hunne paarden blijvend. Ze geleken wel een troep snuffelende jachthonden, zooals ze daar op handen en voeten naar ons toekwamen.

Een oogenblik staken ze de koppen bijeen en gingen daarna naar het huis. Heel voorzichtig tikten ze tegen de vensterruiten en weldra zagen we een streep licht door het gordijn schijnen. We hoorden alleen de antwoorden, welke de vrouw gaf aan die nieuwsgierige khakis. Daaruit bemerkten we, dat ze naar ons aantal vroegen, want we hoorden de vrouw zeggen: „Ja, ik weet niet, hoor! hoeveel er zijn. Ze kwamen, toen ik en mijne kindertjes al naar bed waren. Ik ben niet opgestaan, om die menschen te gaan tellen. Maar ik moet jullie waarschuwen, dat je geen domheden begint. Die Boeren zijn nu eerst recht verbitterd."

Zoo sprak het arme mensch in ons voordeel, en ze trachtte de Engelschen bang te maken, ten einde ons te redden.

Weer beraadslaagden de „Rooies". Wat zaten ze in de war. Het bleek evenwel spoedig, dat ze eens wilden gaan zien, hoeveel paarden we bij ons hadden en waar die waren. Twee slopen weg om de stallen en kralen de inspecteeren. „Och, als ze nu onze paardjes maar niet vinden: want dan zullen ze misschien een aanval wagen en wij zijn verloren," zoo klaagden wij onzen nood aan elkaar.

't Werd veel donkerder. In één̈s schoot me de gedachte in het hoofd ook de kralen in te gaan en de volgende seconde was ze uitgevoerd. Voorzichtig sprong ik op, gaf mijn maat een stoot in de zij en zei alleen: „kom!"

Wij kropen als slangen over het korte zoogenaamde „kwikgras", met achterlating van alles, behalve ons geweer en onze patronen, zonder hoed, zonder jas of vest. De krijgsman bij den stal sliep zeker half; ten minste hij schoot niet en zag ons bepaald niet weggaan.

Toen we over den tweeden muur klommen, hoorden we iets ongewoons in de kraal, waar de koeien opgesloten waren. We kropen daarheen en gluurden er over en wat zagen we? Onze khaki's hadden er eene een riem om de

horens geslagen en waren druk bezig het dier voort te trekken naar de plek, waar de kalvertjes opgesloten waren. De heeren wilden gaan.... melken.

De geweren stonden bij den afsluitboom naast den emmer, dien ze zeker van achter het huis hadden meegepakt.

Hands up!" riep mijn maat en meteen sprongen we naast de roovers in de kraal.

Nu was het hùn angstig oogenblik. Direct waren de armen de lucht in en halfluid vroegen ze pardon.

We gaven dat dadelijk, maar verzekerden hun, dat, als ze leven maakten, ze doodgeschoten zouden worden.

We gaven hun order, om als brave jongens netjes op den grond te gaan zitten en hielden daarna samen krijgsraad. Onze angst was geweken en we hadden erg veel pleizier in onzen buit.

Er werd besloten, dat een van ons blijven moest en dat de andere moest trachten den vier overgeblevenen schrik aan te jagen.

Zoo gezegd — zoo gedaan. Van Ingen ging terug en weldra hoorde ik zes, zeven schoten zoo vlug mogelijk achter elkander.

Natuurlijk was ik bij mijne gevangenen erg in spanning over den afloop van het geval; maar lang behoefde dat niet te duren. Al heel spoedig was mijn vriend terug met de boodschap, dat hij het heele vijandelijke leger, met achterlating van één paard, dat gewond rondhinkte, op de vlucht had gejaagd.

Wat trokken de achtergebleven khaki's een scheef gezicht, toen ze bemerkten, dat ze door twee Boeren gevangen genomen waren, en dat diezelfde twee hunne makkers op de vlucht hadden gedreven.

Nu gauw naar den wagen en er van door zoo snel we rijden konden. We reden lang voor we uitspanden. Onze muilen gaven we maar weinig rust. We waren nu onrustig geworden. Onze nieuwe tochtgenooten zaten met een ernstig gezicht op een zak mais, die al knapjes begon te slinken, en wij op onze paardjes er achter.

Eerst 's middags na den gevaarlijken nacht bereikten we de Boerenpositie's weer.

We zagen daar nog andere Britsche krijgsgevangenen en leverden de onzen ook af.

Na een half uurtje waren wij bij onze vrienden terug. Ze ontvingen ons met drie hoera's en nog kregen we er drie, toen we onze ontmoetingen vertelden.

HOOFDSTUK III.

Over de andere verschillende kleinere gevechten in den laatsten terugtocht uit den Oranje-Vrijstaat zullen we niet verder spreken. Ze waren meest kort en steeds liepen ze uit op retireeren. Hoe kon het anders? De groote macht van Robberts rukte aan en dreigde in het vlakke land van den Vrijstaat elken Boerentroep met omsingeling. Tegen de taktiek van Robberts — die hij van de Zulu's had overgenomen — de *horen*, kon ons kleine Burgerleger niets doen. Bleven ergens 1000 Boeren staan, dan kwam weldra Robberts, stelde er 10000 man tegenover en liet twee vleugels, als horens omtrekken aan beide kanten.

We trokken steeds mede terug en bereikten eindelijk vermoeid Elandsfontein — op één uur afstands te paard van Johannesburg. — Aan de andere zijde van deze plaats hielden de groote Boerenkommando's nog eens stand te Langlaagte. We konden den donder van het geschut hooren.

Nog 11 man van de 60 waren te zamen gebleven — wel een bewijs, dat ons corps zich bij den terugtocht niet onbetuigd gelaten had.

Buiten ons was niemand te Elandsfontein overgebleven en daarom besloten wij met z'n elven de positie Elandsfontein dan maar te verdedigen zoo goed als 't ging.

Weldra kwamen eenige regimenten Engelschen op het verlaten geachte Elandsfontein aangerukt. Hoe stonden ze verbaasd, toen ze van achter den spoordijk op welgemikte mauserpillen onthaald werden! Eenigen, die te ver naar voren waren gedrongen, bleven voor altijd liggen; de anderen zochten heil in een overhaaste vlucht. We deden ons voor als een groot kommando.

Toen we zagen, dat eene groote afdeeling op een anderen kant van het dorp aanrukte, ging de helft van ons

leger, d. w. z. vijf, achter de huizen langs naar dat gedeelte en ook daar werden wonderen gedaan, want de Engelschen trokken ook op dit punt spoedig terug in de onderstelling, dat ze voorzichtig moesten zijn: de geheele plaats was immers goed bezet?

Oorlog is verschrikkelijk; maar als men met 11 man een vijand van 4 à 5000 man kan voor den mal houden, dan lijkt dat wel ietwat komiek.

We hadden veel pleizier van onzen arbeid en schoten onvermoeid door, opdat de Engelschman in den waan, waarin hij verkeerde, blijven zou. We zagen een gedraaf van depêcherijders en ordonnansen, overal bewogen zich soldaten en geen enkele troep waagde het ons aan te vallen. Eindelijk bemerkten we, dat de vijand op de oude manier zou gaan werken. Ze gingen ons insluiten. We lachten er om en waren trotsch op het feit, dat wij met ons kleine troepje zoo'n talrijk leger voor eenige uren lang konden ophouden.

Eenigen van ons bleven liggen, om goed uit te kijken en anderen trokken het dorp in om alle paarden te „kommandeeren", die te vinden waren. Alles, wat oud en onbruikbaar was, lieten we blijven.

Tijd om te talmen was er niet, want de ring was bijna gesloten en we stelden ons de woede van de Rooineks voor, als ze bemerken zouden, hoe groot het troepje geweest was, dat ze tegenhield. We vluchtten met onze paarden juist op tijd weg, tusschen twee groote hoopen uitgestampte grond van een goudmijn door, den weg op naar Johannesburg.

Tusschen Elandsfontein en Johannesburg kwamen we de groote Boerenkommando's tegen, die, nadat ze de overmacht van French een gevoeligen knak hadden toegebracht, Johannesburg verlieten. Wij trokken niet mede: want we hadden besloten, 't kost wat 't kost, in de goudstad te eten, en daarom trokken wij er heen. De houding der Burgers was voorbeeldig. Ze waren de stad doorgetrokken zonder eene enkele baldadigheid. 't Was werkelijk bewonderenswaard. Welk ander leger zou niet zijn woede gekoeld hebben aan zulk een stad, de oorzaak van alles? We hadden het plan gehad om geheel Johannesburg met al zijn gevloekte goudmijnen te vernielen en op het enkele

bevel der regeering werd niets van dien aard gedaan; en nog zegt men, dat er geen discipline in het Boerenleger is.

We hebben de stad niet vernield, omdat we dan ons eigen goed zouden vernield hebben. Ze is ons eigendom, dat we, zoo wij hoopten, voor eenigen tijd aan de Engelschen moesten overgeven. Is 't noodig, dan kan de stad nog verwoest worden, daarop is gerekend.

We reden Johannesburg door tot bij het veldkornet's-kantoor, waar we de gevangen paarden afleverden en om eten vroegen. Eten was er niet, zeide ons de veldkornet. Er was wel een vol magazijn, maar dat was gebarricadeerd en de eigenaar weigerde iets af te staan.

We stelden voor, dien eigenzinnigen baas te dwingen, maar de veldkornet merkte op, dat ons kleine troepje zulks niet zou kunnen, omdat de winkel verdedigd werd door wel een twintigtal gewapende pennelikkers. Zoo iets was ons toch te erg en wij stelden voor aan den veldkornet, of wij dan die klerkjes maar eens tot reden zouden brengen. Na eenige discussie kregen wij daartoe de vereischte volmacht en voort ging het in galop naar den winkel en het magazijn van de heeren Roelffs en Nebel.

Kloppen hielp niets. Alles scheen uitgestorven achter de gesloten vensterluiken. Nadat we driemaal geklopt hadden, stootte eene onzer met de kolf van het geweer dwars door het vensterluik heen en toen werden van binnen aanstalten gemaakt ons te woord te staan. De eigenaar scheen heel veel tijd te hebben. Hij had zeker niet zooveel honger als wij en begon met een klaaglied in het Engelsch aan te heffen.

Het geheele lied kwam hierop neer, dat hij geen lust had ons iets te geven en dat hij bang was, dat de Boerenregeering niets betalen zou.

We hadden onder al dat geparlementair zoo eens langs den goeden man het kantoor ingekeken, om te zien, hoe het daar binnen gesteld was en opgemerkt, dat er verscheidene klerken achter de lessenaars zaten met een flinke revolver voor zich op tafel, en toen we dat zagen, was de maat vol. Eén der maats werd gelast het geweer door het venster te leggen — het was een getralied venster, als die van gevangenissen — en te schieten op den eersten

klerk, die de hand naar zijn wapen durfde uitsteken en niet één van de heeren had zin in een mauserpil.

Ze schenen als geëlectriseerd en allen keken met bleeke kaken naar den mond van dien dreigenden geweerloop. Eenigen onzer klommen nu op het dak en kropen door een gat, dat zeer spoedig gemaakt was, van boven den winkel in. Ze ruimden den boel voor de deur wat op, en in minder dan geen tijd hoorden we de sloten knarsen en het geheele magazijn was tot onze dispositie.

We waren woedend op den heer des huizes en besloten om zooveel we konden, mee te pakken, opdat we al die moeite niet voor niets zouden gedaan hebben.

Weldra stonden drie wagens voor de deur en met behulp van enkele Kaffers laadden we ze vol. De gedwongen gastheer mocht komen toezien, toen we uit zijne fijnste vleeschwaren een keus deden voor ons avondmaal.

Met een Judasgezicht kwam hij op ons toe en bood ons elk een flesch whisky, als we het niet te bont maakten. Als antwoord op deze aanbieding lieten we eenige kisten van zijn besten brandewijn op den wagen zetten, en waren niet tevreden voor we zooveel mogelijk hadden opgeladen, en brachten toen onzen buit in triomf naar den veldkornet, die geheel in zijn nopjes was.

De goede veldkornet was zoo blij, dat hij ons allen naar een hôtel zond, om daar heerlijk te overnachten. Wat waren we blij! 't Was zoo lang geleden, dat we in een huis geslapen hadden. Een stal voor onze paarden werd spoedig gevonden en paardenvoêr haalden we in groote hoeveelheden uit de naburige stallen. 't Was diefstal, beweerden de eigenaars, terwijl wij betoogden, dat 't ons alles rechtmatig toekwam en dat het beter was, dat onze paarden het vertrapten, dan dat de Engelsche paarden het aten.

We werden allen geherbergd in eene groote kamer van het hôtel van een vriendelijken Duitscher en sliepen dien nacht als op rozen op den harden planken vloer, totdat we den volgenden morgen met veel drukte gewekt werden door een binnenstormenden ongeluksbode, die ons den welgemeenden raad gaf onze wapens te verbergen, daar de Rooinek reeds in de stad was en alles in zijn hand was overgegaan.

Half suf van den slaap, wreven we ons eens goed de oogen uit en kwamen na eene beraadslaging van ongeveer vijf minuten, waarin bijna niets dan scheldwoorden aan het Engelsch adres gehoord werden, tot het besluit, zoo spoedig mogelijk de stad te verlaten en de eenige richting, die nog open was, te volgen, n.l. die van Pretoria.

Zoo gezegd — zoo gedaan.

Terwijl de Engelsche troepen — dezelfde, die wij den vorigen dag zulk een poets gebakken hadden — de éêne straat introkken — snelden we, in jaaggalop, de andere uit. Niemand van ons kende den weg en moesten telkens stilhouden, om aan de Boerenvrouwen, die hier en daar aan de deur stonden, te vragen: „Tante, waar is die pad naar Pretoria?" en telkens werd die vraag gevolgd door de vraag naar wapens. We pakten overal geweren mede en zoo kwamen we langs het fort de stad nog uit, elk beladen met eenige geweren en tal van bandeliers met patronen.

HOOFDSTUK IV.

Langzaam reden we, geheel achteraan — evenals altijd, als 't op vluchten aankwam — in de richting van de Residentie. — Wat eene verwarring langs den ganschen weg! Overal terugtrekkende Burgers. — Hier en daar een wagentje van het Roode Kruis en enkele karren met vluchtende Boerenfamilies. — Ginds weer rammelende kanonnen, voortgesleept door afgematte paarden en muildieren. — Ieders gelaat stond treurig. — Anders overal gezang en scherts, nu geen enkel woord, als alleen tot de vermoeide rijdieren.

Zoo gingen we voort en kwamen 's avonds laat over de Zesmijlspruit, die, zooals de naam aanduidt, zes mijlen of één uur te paard van Pretoria af is. We gingen slapen in een bosch, een weinig tegen den wind beschut. Eten hadden we niet, maar daaraan werd niet gedacht, toen we zoo stilzwijgend nog een half uurtje een pijp zaten te rooken rondom een helder knappend vuur.

We dachten aan de maanden van voorspoed en aan de ellendige laatste dagen. We dachten over de kwestie, of dit nu het begin van het einde zou zijn. We waren allen vol bitterheid en konden niet stil berusten in den wil van den Hemelschen Vader. De onverschilligste van ons stond eensklaps op en riep uit: „Het kan niet! Daar kan niet zoo'n Opperwezen zijn, dien de menschen ons verkondigen. Hij zou dan niet toelaten, dat zulk een schreeuwend onrecht geschiedt!" We schrokken. Was dat niet onze eigene gedachtengang? Gelukkig was er een ander, die ons moed insprak door te zeggen: „Al toeft Hij lang — Hij komt, Hij komt gewis."

We gingen stil slapen, voor zoover we dat konden.

Langen tijd — zeer lang staarde ik in de heldere maan en volgde de grillige wolken, die, wild voortgedreven door den wind, daar boven voortsnelden. Ik werd weer kalm, terwijl ik naar dat wilde drijven opzag, want ik dacht aan den morgenstond die komen zou, die altijd komt na den donkersten, meest stormachtigen nacht.

Geheel Pretoria was in rep en roer. Al die menschen, welke den ganschen oorlogstijd door, alleen maar door de couranten, iets van de oorlogsfeiten gehoord hadden, die nu en dan naar het station waren gegaan, om Burgers te zien vertrekken of krijgsgevangenen te zien aankomen, zaten nu met de handen in het haar. Nu kwam ook hun tijd.

Ieder kocht zooveel mogelijk proviand in; want zelfs toen wist het publiek niet, of Pretoria verdedigd zou worden of niet. De lui waren zoo beangst, dat ze overal hoorden schieten en overal de Engelschen „voelden" aankomen.

Telkens ging het gerucht, dat de vijand aanrukte — òf zelfs reeds in de stad was, en dan kon men de menschen zien hardloopen. Hier een moeder, die kinderen zocht, dáár kinderen, die hun heil in de vlucht naar huis zochten, — elders eerzame ambtenaartjes, die van het kantoor naar huis gingen, om er bij te zijn, als de Engelschen het huis zouden doorzoeken.

Alles was in onrust. Wij, die zulk een leven gewoon waren en die reeds „mak" waren voor de nabijheid van Engelschen, waren niet onrustig.

De Regeering verzond zooveel mogelijk alle levensmiddelen en andere voorraden de „Oosterlijn” op — en toen dit bijna onmogelijk was, werd besloten, alles wat overgebleven was aan voedsel uit te deelen onder de huisgezinnen in de stad.

Van verdeelen was geen sprake. De regeeringspakhuizen werden bestormd door de ongeduldige Burgerij en weldra waren de weinige politiemannen niet meer in staat, de inhaligen tegen te houden. Het werd het luilekkerland, dat de socialisten zoo gaarne zien. Alles was gemeen goed. Ieder pakte, wat hij wilde en elk sleepte weg, wat hij „gebuit” had. Sommigen laadden karren vol. Anderen legden den buit in eene goed verborgen plaats, om daarna haastig nog meer te halen, tot ze eindelijk teruggingen om te ontdekken, dat hunne verborgen goederen waren verdwenen.

Dames uit den netsten stand heb ik zien slepen met een zak meel. Vechtpartijen ontstonden, en weldra was het gedrang zoo groot, dat schier niemand meer weg kon met hetgeen hij bemachtigd had. Niemand was „baas”. Allen waren gelijk. De plundergeest ging zoover, dat men ook dacht aan de verschillende banken en aan de munt; maar gelukkig werden daartegen de noodige maatregelen genomen.

De munt vooral werd goed in het oog gehouden en wel het meest door sommige ambtenaren uit Pretoria.

Wij, strijdende Burgers, wij hadden weinig sympathie voor die menschen, die altijd maar rustig in de residentie geleefd hadden en elke maand hun salaris, op eene kleine vermindering na, ontvangen hadden, en in dien oorlogstijd nog geld hadden kunnen sparen, terwijl wij onze spaarduitjes gebruikten voor het koopen van allerlei dingen, die we noodig hadden en die de Regeering ons niet verschafte. Zij vooral hielden de munt in het oog, om toch het salaris van de laatste maand niet te verliezen.

Hoe hebben we gelachen om dien slimmen Smuts, die ze allen bedroog; die stil, zonder betalen, op 't onverwachts er van door ging met de heele voorraad goudstukken in de richting van Machadodorp. Wij vonden het, evenals hij, beter, dat ze voor oorlogsdoeleinden besteed werden, dan voor de nooit verzadigde geldbeurzen dier geldwolven.

Wat scholden ze op onze HoogEdele Regeering — die mannen. Nooit is beter hunne trouweloosheid uitgekomen dan toen. Omdat Zij hun laatste maand salaris verloren, was de Regeering slecht.

De Engelschman kwam na eenige dagen van rust werkelijk voorwaarts. Pretoria werd bedreigd en 's Zondagsmorgens trokken verschillende kommando's op, den vijand te gemoet, om ten minste nog iets te doen — vóór de zetel der Regeering werd overgegeven.

In den vroegen morgen van den tweeden Pinksterdag kwam het tot een treffen. De menschen in Pretoria hoorden werkelijk de bommen, en sommigen zagen ze ook barsten. De forten ten Zuiden van Pretoria werden door den vijand hevig gebombardeerd. Vandaar werd het vuur niet beantwoord, want de forten waren reeds lang ontwapend, omdat de Boerengeneraals niet van plan waren Pretoria te laten belegeren.

Hevige gevechten met het geweer ontstonden overal en vooral aan de reeds genoemde Zesmijlspruit en bij Irene werd hard gevochten.

Bij Irene waren onze mannen eens recht in hun element. Wij konden, toen we in onze goede stelling achter een klein boschje lagen, telkens vijanden zien vallen en dat deed ons genoegen: de „Rooies" hadden dan toch nog iets te betalen voor onze goede stad Pretoria.

We wisten wel, dat Pretoria niet lang verdedigd zou worden, maar op eenige dagen hadden we dan toch gerekend en daarom hadden we al onze bezittingen per trein naar Irene vervoerd en daarbij de statie opgeborgen in een der leegstaande huizen.

Onze kanonnen, die boven op eene hoogte achter het station opgesteld waren, werkten uitstekend. De Engelsche artillerie werd zelfs tot zwijgen gebracht tegen den avond en de soldaten trokken allen af in de richting van Zesmijlspruit. We juichten reeds over onze overwinning, toen het bericht ons gebracht werd, dat de vijand bij Zesmijlspruit was doorgebroken en dat generaal Botha daarom order gaf, ook terug te trekken.

De goederen konden wij niet meenemen — deze aan den vijand overlaten wilden we niet en onze laatste maatregel was vóór den terugtocht het huis, waarin onze

voorraad zich bevond, met alles in brand te steken. Hoog flikkerden de vlammen op en luid knapten de Henry-Martiny patronen, waarvan we nog een paar kisten hadden, en met smart zag ik mijne laatste bezittingen in rook verdwijnen.

We trokken terug in de richting van Pretoria en besloten daar op veiligen afstand van het Engelsche leger rust te nemen.

De nacht was zeer koud. Een koude wind, die door alles heenging, woei over de vlakte. Bij het zoeken naar eene slaapplaats bemerkte ik, dat ik te gehaast geweest was met het verbranden van mijn goed, zoodat ik zelfs geen dekens had. Zóó kon ik niet slapen, ik zou „bekleumd" zijn, en daarom besloot ik alleen naar Pretoria te gaan en daar te overnachten.

Hoewel er gemompeld werd, dat de vijand reeds in de stad was, ging ik beproeven of er voor mij geen bed bij een mijner vrienden zou zijn.

Zonder ongevallen kwam ik daar aan. De vijand was nog niet in de stad, maar lag buiten te wachten op den volgenden dag om in te trekken.

Wat sliep ik rustig bij mijne vrienden tot 7 uur in den morgen, en toen werd ik gewekt door een buurman met de woorden: „Sta op, sta op, de Rooies is al hier!"

Met een sprong het bed uit, en in minder dan 10 minuten was mijn paard gezadeld. Maar och arme! het arme dier kon niet meer. De reis door den Vrijstaat had het „gedaan" gemaakt.

Heel dichtbij stond nog een ander paard op stal, en ik maakte gebruik van mijn recht als soldaat in nood en nam dat schoone paard met de gedachte: „'t Is beter, dat ik het neem, dan dat het door een Engelschman gebruikt wordt.

Nu was ik weer een man. Geheel gewapend, reed ik op het Gouvernementsgebouw aan, om te zien of werkelijk de vijand daar was. 't Was wel wat gewaagd; doch in oorlogstijd let men daarop niet te veel.

Toen ik niet ver van het gebouw was, kwam me een oud-collega te gemoet, en ziende, dat ik geheel gewapend was, hield hij me tegen en vertelde met een angstig gelaat, dat de vijand het plein bezet had en ik dus niet

verder gaan moest. Hij bracht me aan den overkant van den weg, en toonde me de Engelschen, die daar op 500 M., het geweer bij den voet, stonden.

Ja, nu werd het tijd. Spoedig naar den vriend, om hem te waarschuwen. Terwijl deze haastig zijn kar inspande, hoorden we de Engelsche officieren, die in onze onmiddellijke nabijheid waren opgesloten, „hoera!" schreeuwen.

Voorwaarts nu, in vliegenden galop het dorp uit, in de richting van Meintjeskop. We reden, alsof een gansch regiment Lanciers ons achtervolgde.

We vlogen door tot boven op den „nek" bij den kop. Eerst toen hielden we stil en bekeken de vlakte achter ons, waar nergens een Engelschman te zien was, en we lachten elkaar eens hartelijk uit over onze vlugheid. Mijn vriend R. had nog iets vergeten. Een heele kist condensed melk. Gelukkig stond het huis dichtbij aan het einde van het „dorp". We keerden terug, en verborgen achter een boschje onze paarden, om te voet stil door de „Spruit" te gaan en de kist melk te halen.

Vóór het huis stond een breede, levende, groene heg. Daar achter ging ik op schildwacht, terwijl mijn vriend het huis binnenging om de goederen in ontvangst te nemen.

Daar kwamen de Engelschen. Een patrouille van 7 man kwam de straat af in mijne richting. Hoe groot was mijn angst achter die haag. Zij naderden, en ik durfde niets doen, dan me zoo klein mogelijk te maken. Ze reden tot op 25 M. van het huis en draaiden na eenig toeven om, omdat de heele straat verlaten scheen. Eenige oogenblikken later kwam R. en we reden nu spoorslags heen in de korst mogelijke richting naar het huis van mijn vriend, op 2½ uur afstand te paard van Pretoria, om daar eerst rust te vinden.

VIERDE AFDEELING.

Naar Holland. — Portugal. — De vlucht.

HOOFDSTUK I.

Over mijne gevangenneming kan ik niet uitwijden. Alleen kan ik nog iets vertellen over dat gedeelte van den slag bij Donkerhoek, dien ik bijwoonde.

Hoe zwaar was het, om bij een slag tegen ònze menschen aanwezig te moeten zijn als waardeloos toeschouwer aan de Engelsche zijde! Hoe zenuwachtig opgewonden was ik, als de bommen der Boeren nabij mij barstten!

Er werd gevochten over eene linie van wel vijf uur gaans breed. De Engelschen trokken in breede, dichte strooken op tegen onze Burgers en, zooals altijd, was ook hier weer een groote overmacht. Den eersten dag leden de vijanden gevoelige verliezen. Onze Burgers lieten de mausers lustig knetteren van uit hunne verborgen positie's. Het was een schoon gezicht, de Tommy's van zoo nabij te zien vallen. Ze kregen den eersten dag zooveel slaag, dat French besloot maar terug te trekken naar de kampen. „Vluchten" doen de Engelschen nooit. Den volgenden morgen vroeg kwamen ze weer, maar nu versterkt. Den geheelen morgen had de luchtballon boven het kamp geslingerd en van de Boeren was niets meer te zien. Ze waren natuurlijk gevlucht en met die gedachte gingen de Engelschen rustig voorwaarts. 't Is werkelijk schoon, een flink Engelsch leger te zien oprukken. Alles gaat naar

den regel. De soldaten marcheerden fluitend voort en alle leed van gisteren was vergeten, want geen enkele Boer vertoonde zich in het gras. Daar aan de overzijde van den bergrug brandde het gras, ten teeken dat de Boeren waren weggereden.

De listige Engelschen hadden, zooals ze steeds doen, Kafferspionnen gebruikt en dezen gelast het droge grasveld in brand te steken, als de kommando's weggetrokken waren. De Kaffers waren gegaan en — door de Boerenwachters gevangen genomen. De lieve Zwartjes hadden de beleefdheid den Burgers te vertellen, wat hunne opdracht was en natuurlijk staken toen de vrienden het gras in brand, om den vijand in een valstrik te lokken en — de list gelukte uitstekend.

Ze naderden den hoogen berg, die gisteren nog bezet was door de Boeren en nu verlaten was, zooals uit den brand bleek. De vijand naderde dus zonder vrees, en toen hij in de open vlakte kwam, namen de soldaten hun geweer dwars over de schouders, op den nek, met de beide armen er op rustend, om zooveel gemakkelijker te kunnen loopen.

Eensklaps barstte bom op bom tusschen den vijand. Iedere bom had eene verschrikkelijke uitwerking en in weinig tijd was het geheele veld vol vluchtende Khaki's. De geweren der Boeren deden prachtig werk, zoodat op dat punt en op dat oogenblik wel 300 Engelschen dood of gewond vielen. De slag bij Donkerhoek eindigde met den terugtocht der Boeren — maar hoeveel offers moet hij den vijand gekost hebben?

Overgebracht naar Pretoria, zag ik iets dat me verbaasde. Er stond in eene proclamatie, dat door Lord Roberts verboden werd geruchten te verspreiden van veldslagen. Hij zelf zou tijding geven van alles wat voorviel.

Er was ook een bulletin van den slag bij Donkershoek en er stond „Groote Overwinning. De vijand (Boeren) met groote verliezen teruggedreven. Onze verliezen onder de honderd."

De duivel, de vader der leugenen, moet zijne beste kinderen in Engeland gevonden hebben.

In Pretoria heerschte een waar schrikbewind. Men mocht niets zeggen of doen — of de krijgswet dreigde met verschrikkelijke straffen.

Hoe kon men in dezen tijd de goeden van de slechten onderkennen? Telkens zag men menschen, die men getrouw gewaand had, zich in dienst bij den vijand begeven. Ze gingen zelfs voor de Engelschen politiedienst doen, en kregen dan een lint op den arm met de letters V. R. I. (Victoria Regina Imperial). Wat wij vertaalden met „Vervl. Rooie Indringers".

Velen, die met groote woorden verzekerd hadden, nooit den eed van neutraliteit te zullen doen, deden dien zoodra mogelijk. Achting voor de braven, die zulks niet doen wilden en daarom naar Ceylon werden getransporteerd.

Ik wilde den eed ook niet doen, die mij verplichten zou, mijne kameraden te verraden, want dat is het gevolg van den onzijdigheidseed naar Engelsche opvatting. Dientengevolge zond generaal Maxwell, de militaire gouverneur van Pretoria, mij — waarom, begrijp ik nog niet, want bij het korte verhoor was ik tamelijk brutaal — weg naar Holland.

Met genoegen hoorde ik zijn besluit aan, en den anderen dag vertrokken wij met een klein gezelschap naar het geboorteland.

De Engelschen, die altijd als gentleman willen aangezien worden, doen niet veel moeite om dien naam te verdienen. Zij behandelden ons uitermate slecht gedurende de reis, en dat was voor ons jonge mannen niet zoo erg, maar wel voor die ongelukkige onschuldige vrouwen en kinderen.

Oorlog is vreeselijk; juist de menschen, die er niets mede te maken hebben, lijden het meest.

De vrouwen en kinderen werden in groote, vuile, open kolenwagens geplaatst, zooveel bijeen, dat ze zich nauwelijks roeren konden, terwijl de reis 4 dagen duurde.

Eten werd ons niet verschaft. De Engelschman schijnt er niet van te houden, dat een mensch dik wordt; want, waar hij kan, voedt hij de gevangenen slecht.

Op den trein werd in het geheel niets gegeven: en hoe leden die arme menschen, die niets hadden kunnen meenemen, omdat ze geen geld of tijd hadden gehad, om iets te koopen. De kleinen schreeuwden van honger en de moeders schreiden, omdat ze hunnen kindertjes niets konden geven. Op de heenreis zelf stierf niemand, maar aan de gevolgen moeten velen bezweken zijn. 't Zegt iets, om in het win-

terklimaat dag en nacht in de open lucht te moeten zijn zonder voldoende kleeding.

Engeland heeft zich op die manier vele vijanden gemaakt. Er waren menschen van alle nationaliteiten, en die zullen 't huis wel verteld hebben, hoe barbaarsch Engeland is. 't Lijden was met den treinreis niet ten einde. Langs de lijn hadden enkele kameraden en ik het plan gemaakt in den nacht te vluchten, maar we wisten niets van onze menschen. Hoe we ook navraag deden, niemand kon ons vertellen, waar de Boeren rondzwierven — en geen wonder: Ze bleven nergens vertoeven, en wisten heden zelfs niet, waar ze morgen zouden zijn. Hier en daar zagen we langs den weg de door Roberts verbrande huizen en de door de Boeren vernielde en verbrande treinen. Overal verwoesting, waarheen het oog zich wendde. Overal de dood. Duizenden doode paarden, ezels en ossen lagen verspreid op de groote wegen en langs de spoorlijn. Altemaal sporen, die de voortrukkende Engelschen achterlieten op hunnen weg.

Eenmaal moest de trein stilstaan en we hoorden het vuur van onze Boeren; het maakte ons zenuwachtig, maar de treinbewakers nog meer. Ach, waren we toen gewapend geweest! We hoopten op ontzet. Maar helaas! Na een oponthoud van eenige uren stoomde de trein weer vooruit, en eindelijk kwamen we in East-Londen en werden van daar onmiddellijk aan boord van een groote transportstoomer, die daar gereed lag, overgebracht, tusschen eene lange rij van Engelsche soldaten door, allen met hun bagage op den rug, als een troep schelmen, die naar de galeien gaan. O, nooit vergeten wij de schandelijke handelwijze van Engeland.

Aan boord gekomen, vonden we alle vrienden en kennissen, die ons voorgegaan waren. Ze riepen ons te gemoet, dat het zoo slecht was. Werkelijk: na eenige dagen konden wij daarvan getuigen. 't Was slecht aan boord van het Engelsch transportschip. 's Nachts werden we allen samen gestopt in een groot hol, onder het gewone passagiersverblijf gelegen, en waarin men bedden had gebracht, d. w. z. men had er hangmatten met een oude soldatendeken er in. Den ganschen nacht slingerden we allen in dezelfde richting heen en weer, en als het schip wat veel

werkte, was het om ziek te worden; om niet te spreken van de „schuldige en onschuldige asempies", die zoo'n nacht door 3 à 400 menschen worden uitgeblazen. Tegen den morgen was het werkelijk om te stikken in het scheepshol, en zelfs de meest luie langslaper haastte zich, als de dag aanbrak, naar het dek, om wat frissche lucht te gaan scheppen.

Natuurlijk moesten we ons eerst wasschen, maar de Engelsche regeering had voor al die menschen, waaronder verscheidene met huid- en andere ziekten, niet meer dan 6 waschkommen beschikbaar gesteld, en binnen het uur moesten we allen gereed zijn. Wie binnen het uur, van half 7 tot half 8, niet klaar was, mocht de rest van den dag zonder wasschen rondloopen, want gedurende den geheelen dag werd geen waschwater meer verstrekt.

Alleen nu en dan wat water om te drinken, en dat ook nog maar op bepaalde tijden; de menschen moesten, als ze dorst kregen, hun laatste geld nog bij den „Stewart" brengen, om iets drinkbaars te kunnen krijgen.

Ik mag ook niet verzwijgen, dat er tusschen de keerkringen gelegenheid werd gegeven tot baden. Een groot stuk zeildoek werd met zeewater gevuld en aan de vier hoeken opgehangen boven het dek. In dat zeildoek konden de lui zich maar wasschen en baden, zoolang ze wilden, tien, twaalf te gelijk — alles dooreen. Vuile Russische Joden — een paar Engelsche soldaten, gansch niet gezond, eenigen van ons, onverstandigen, maakten er gretig gebruik van. Na dit alles kwam het ontbijt.

Toen we aan boord gekomen waren, hadden we allen een servies ontvangen, bestaande uit een blikken vork, een blikken lepel, een blikken mes, een blikken bord en een blikken beker. We moesten goed zorgen voor deze nuttige zaken, want de Engelsche regeering was niet van plan veel onkosten voor ons te maken, en wie zijn kostbaarheden verloor, zou zich zonder dat moeten behelpen.

Wij kregen te eten. Menu:

's Morgens eerst een kop thee, in den blikken beker. Thee, met een kleur en smaak van zeewater. Slechts éénmaal heb ik een mondjevol er van geproefd om dan voor goed afschaffer te worden van Engelsche ochtendthee.

Om 8 uur ontbijt: een stuk droog brood. Ik geloof, dat een wet gemaakt was om ons slechts brood van ongeveer een week oud te verschaffen. Dat brood moest worden weggespoeld met de genoemde thee.

12 uur. Soep, opgedischt in den theebeker, dien we niet hadden willen uitspoelen, omdat we protesteerden tegen het verrichten van keukenwerk. Deze soep nu was zeer voedzaam. Alle soorten vleesch was er in. Ze was zoo krachtig, dat het geheel voldoende was om er even den neus boven te houden, om voldaan te zijn. Ook dreven er kakkerlakken en kevers in, om de werking nog beter te maken. Nog twee aardappelen en een stukje bedorven vleesch voltooiden het heerlijk middagmaal. Des avonds was het weer thee met brood — uit denzelfden ongewasschen soepbeker.

De reis werd lang gerekt. Overal stopte de boot en op zee voer ze slechts met halve kracht.

Te Simonstad heb ik nog twee dagen in bed doorgebracht; want toen we daar waren, kwamen detectives aan boord, om de menschen, die nog niet den eed van neutraliteit hadden afgelegd, op te zoeken en te vangen. We waren in 't gezicht van het Boerengevangenenkamp, en dit leven leek mij ook ook niet zoo geheel schoon.

Eindelijk, gelukkig, naderde het einde van de reis. Wij zagen den Hollandschen duingrond en daarna de torens van het oude Vlissingen. Vele honderden menschen wachtten ons met open armen. Het was eene vreugde, dáár aan land en bij ons aan boord, eene vreugde, waarbij wij vergaten kwaad te zijn op de Engelschen van ons schip.

Ik had geen cent meer op zak en leende van een vriend een pond, om eens goed te kunnen eten. Driemaal achtereen verslond ik in weinig tijd, tot verbazing van de buffetjuffrouw, een volledig ontbijt, en daarna eerst gevoelde ik lust om te deelen in de vreugde der makkers.

HOOFDSTUK II.

Uit Europa, waar ik het, omdat ik te veel aan de oude krijgsmakkers dacht, die nog altijd voor de goede zaak streden, niet langer kon nithouden, vertrok ik op 31 Dec. 1900.

't Was voor mij 'n heerlijke Oudejaarsdag. Met recht kon ik zeggen, dat die dag voor mij een stuk leven afsloot. Weer terug naar Transvaal om te kunnen strijden en desnoods lijden met mijne makkers! Hoe heerlijk sliep ik in — in den rammelenden trein met die gedachte!

Zes weken lang duurde de reis; maar al was het leven aan boord van het Duitsche schip, onder eene omgeving van ruwe Duitsche matrozen en vuile diefachtige Portugeezen in de derde klasse, nog zoo onaangenaam: Ik leed het gaarne.

Daar was ik in Lorenzo-Marquez — eindelijk!

Van verre kon ik reeds de bergen, die de grensscheiding vormen, zien; maar hoe er in te komen? Dat was nu de groote kwestie, om die goed te kunnen oplossen, moest ik kennis maken met het land en de Portugeezen, die het op „een manier" beheeren.

Het klimaat is niet zeer gunstig. Juist kwam ik er in het slechtste deel van het jaar. 't Was op den dag zóó warm, dat niemand het huis kon verlaten, om ergens heen te wandelen. 's Avonds, als het heerlijk koel was, werd de geheele natuur verpest met dampen, die uit de omliggende moerassen opstegen.

Ieder voelde zich ziek. Dagelijks stierven van eene bevolking van 4000 blanken 19 à 20. Mijn gezond gestel, dat proefondervindelijk bewezen had een stootje te kunnen verdragen, kon ook niet langer weerstand bieden, en ik kreeg zware koortsen, die me zoo zwak maakten, dat ik me schier niet bewegen kon. Als ik, na die koorts, honderd meter liep, viel ik van uitputting bijna neer.

Nu had ik den tijd om allerlei middelen te beramen. Geen dag ging voorbij, of ik zocht een ander middel of maakte een ander plan. Enkelen, die mij voorgegaan waren, waren gevangen genomen òf door de Engelschen òf door de Portugeezen. De laatsten spelen gedurende den oorlog een slechte rol. Uit vrees voor Engeland, houden ze zich niet alleen niet onzijdig, maar helpen zelfs de Engelschen met alles, wat ze vragen. Op dit oogenblik is niet de Portugeesche Gouverneur de baas, maar de Consul van Engeland.

Alles, wat in Lorenzo-Marquez is, is aan Engeland onderdanig, zelfs de telegrafisten zijn omgekocht, en 't is de

schuld van het Portugeesch Gouvernement, dat zijn beambten te slecht betaalt. Zoo krijgen die arme kerels gewoonlijk maar £ 4 (ƒ 48) salaris per maand en ze hebben £ 10 noodig. De andere £ 6 moeten ze verdienen met het verkoopen van geheimen: met het schenden van hunnen eed.

De Portugeesche Regeering laat de troepen patrouille rijden tot op de grens niet alleen, maar tot óver de grens. Ik weet, dat één mijner goede bekenden gevangen is op 6 Eng. mijlen over de grens, door Portugeezen.

In Lorenzo-Marquez zijn groote goederenloodsen opgeslagen met voorraden voor het Engelsche leger.

Ongewapende officieren in khaki loopen geheele dagen rond in de stad, met het onbeschaamdste gelaat van de wereld en ze doen, of ze thuis zijn, want ze zijn thuis. Lorenzo-Marquez is Engelsch inderdaad, alleen niet in naam. De geheele spoorlijn is in handen van onzen vijand. Ze wordt geadministreerd en geëxploiteerd door Engelschen. Ze betalen aan de Port. regeering slechts eenige percenten uit van de opbrengst. Portugal werkt geheel tegen alle conventie's en alle regels van het volkenrecht in. Het is een laag, karakterloos volk, geregeerd door een nog lager ministerie, dat alles doet om geld te maken, ten einde de slechte finantiëele toestand op de been te houden. Portugal is bezig zich zelf een graf te graven. Wij, Transvalers, zullen nooit vergeten, hoe de Portugeezen doen. Als de Engelsche appel is geschild, dàn de kleine Portugeesche. De Engelschen hebben Portugal met gouden ketens geketend, wij hopen ze met ijzeren te belasten. Eene kolonie, zoo slecht bestuurd, kan niet bestaan. Ze krijgt niet de beste krachten uit het moederland, en die zijn noodig, maar de slechtste; omdat er slecht betaald wordt. Eens moest ik 910 reis betalen aan het postkantoor en de ambtenaar nam een papier om te zien, hoeveel hij van 1000 reis moest teruggeven. Hij vertrouwde echter de zaak niet goed, toen hij als uitkomst 90 vond, maar maakte een proef op de som, door 90 en 910 nog eens samen te tellen. — En zooals deze postambtenaar zijn ze allen. — 't Zijn type's.

Hoe ik gevangen werd, vertel ik achter den oorlog wel, en 't waarom er bij. Er zijn dingen, die men niet van de

daken verkondigen kan. 't Was op een speciaal bevel van den gouverneur-generaal zelf, dat ik me begeven moest aan boord van de *Zaïre*; het transportschip, dat ons zou overbrengen naar Lissabon.

De Portugeesche matrozen en soldaten waren goede menschen. De mannen uit het volk zijn in Portugal, evenals in de geheele wereld, tegen den moord, die gepleegd wordt in Z.-Afr. Ze haten de Engelschen en behandelden ons met respect, maar helpen konden ze niet. We waren op een schoon schip, het beste bijna van alle schepen uit Portugal, en aan boord waren bijna 500 menschen. Wij, ook vrouwen en kinderen der Boeren, werden als gevangenen beschouwd. We moesten leven als de soldaten van Portugal, d. w. z. als honden. Als honden werden we gelegerd en gevoed. Er zou plaats genoeg geweest zijn, juist voor ons troepje; maar de Port. regeering zond met dezelfde gelegenheid 800 soldaten naar huis en die waren te veel. Het geheele schip — alle ruimen, alle gaten, alle holen, ze waren gevuld met menschen. De bedden stonden tweehoog opeen. Overal waren bedden, die veel op houten bakken geleken, en verdeeld in afdeelingen, die voor 4 man dienen moesten.

Waren die soldaten nog maar gezond geweest. Allen mankeerden ze iets, de ongelukkigen! Ze hadden langen tijd in de provincie Mozambique geleefd, en werden nu met allerlei geheime en niet geheime ziekten naar huis gezonden.

Gedurende de reis stierven elken dag bijna soldaten, en ook van onze menschen werden aangetast door allerlei ziekten: ook van onze menschen stierven. Alles was slecht aan boord. Het eten, dat geheel toebereid was, zooals de soldaten van Portugal dat krijgen, den éénen dag bruine boonen met olie, en den anderen dag macaronie met olie, konden we niet verduwen. Het was ons onmogelijk iets anders te eten dan het brood, dat we iederen morgen kregen.

Gelukkig hadden onze menschen zelf nog iets meegenomen. Ieder had nog iets. De meesten hadden ook nog eigen dekens, zoodat ze ook niet op den rommel in het schip behoefden te slapen.

Het gedeelte, waarin ik gehuisvest was, was tevens het hospitaal. Alle zieken werden daar gebracht. De herstel-

lenden liepen rond, en als ze lust gevoelden, gingen ze liggen op onze bedden.

Toezicht was er niet op de ongelukkigen. Alleen, als er een bij zijn sterven eenige hulp noodig had, kwam er een oppasser bij te pas.

Eenmaal ging ik naar beneden, om iets van mijn bed te halen. Ik kwam anders nooit in het dompige hol, maar sliep en leefde altijd op het dek; weer of geen weer. Een soldaat lag op mijn bed. Ik wilde hem wekken, maar de man kon niet meer gewekt worden.

In zijn stervenssmart was hij van het ééne bed in het andere gekropen en op de mijne had hij den adem uitgeblazen. Zoo ging het meermalen.

Op ieder schip heeft met eenige plechtigheid eene begrafenis plaats. Op de *Zaïre* niet. Om 12 uur 's nachts hield de boot op en zonder ceremoniën werd de doode over boord gesmeten, en wel door het gat, waardoor de koolsintels en andere overbodige zaken worden weggeworpen.

Zoo leefden we. Iederen dag bracht ons nieuwe ellende. De toestand van de geheele bevolking aan boord werd langzamerhand ondragelijk. Vooral de vrouwen en kinderen leden. Nooit vergeven we het Portugeesch Gouvernement, wat het ons aandeed.

Eindelijk, na zes lange weken, kwamen we te Lissabon aan en waren verlangend, om zoo spoedig mogelijk weg te komen uit de ellende. Wat ons aan land wachtte, was ons onverschillig, als we slechts van het verwenschte schip af waren.

Haast echter kennen de Portugeezen niet. Er was nog niet eens beslist, wat gebeuren moest met de aangekomen gevangenen. De Regeering had ons verblijf aangewezen op het kleine ellendige eiland Sagres, aan den zuidhoek van Portugal gelegen. De bevolking echter had gedreigd met oproer, indien de Regeering het plan durfde volvoeren.

Lang werd beraadslaagd en eindelijk besloten, dat we naar Caldas da Rainha zouden gaan.

We werden ontscheept en aan wal ontvangen door honderden, die ons luidruchtig hunne sympathie betuigden, en die bewezen, door ons van alles toe te stoppen, zooals sinaasappelen en andere versnaperingen, die ons zeer welkom waren.

We reisden drie uur per trein naar Caldas da Rainha, een lief klein binnenlandsch badstadje in het gezondste deel van Portugal. Schier de gansche bevolking was aan het station, en onze weg was met bloemen bestrooid. Overal klonk het: „Leve de Boeren!" We werden zelfs gekust door de opgewonden menschen. Niet één, die ons stuursch aankeek. Allen vertelden ons, dat ze het gedrag hunner Regeering afkeurden en dat ze hun best zouden doen, ons het bannelingsleven zoo dragelijk mogelijk te maken.

We werden naar een huis gebracht, dat groot genoeg was, om ons allen tot woning te verstrekken. 't Was een groot leegstaand ziekenhuis, waar ons ieder een bed werd aangewezen.

Het eten was ellendig, en daarom vroegen we het Bestuur, of we de spijzen in natura ontvangen mochten. Dit werd na eenig aarzelen toegestaan en nu kookten onze menschen zelf op hun manier.

Het leven te C. da R. werd bepaald aangenaam, en wie daarover klagen durft, klaagt zonder oorzaak. Alleen de vrijheid ontbrak, en die vrijheid was mijn hoogste ideaal: Daarom maakte ik plan op plan, om te ontvluchten.

's Nachts moest ik trachten weg te komen, en daarom snuffelde ik het geheele huis goed na of er geen gelegenheid was, om weg te komen.

„Waar een wil is, is een weg", zegt onze vijand: en hoewel het niet altijd zoo is, zoo kwam het in mijn geval toch uit.

HOOFDSTUK III.

Natuurlijk was mijn grootste bezigheid het huis, waarin wij als gevangenen geherbergd waren, van onder tot boven en omgekeerd, te verkennen. Spoedig had ik een achterdeur gevonden, die van één der achterzijgangen op een plaats uitkwam en nooit gesloten bleek te worden. Het was een deur, die gebruikt werd door den opzichter van het ziekenhuis, om eene kortere verbinding met zijn huis te hebben. Voor de hoofdingang stond altijd een wacht

en 's nachts was ze gesloten; maar aan dat achterdeurtje dacht niemand. De gedachte maakte zich van mij meester, van dat achterdeurtje gebruik te maken, zoodra de gelegenheid zich voordeed.

Bij mijne aankomst in Caldas da Rainha had ik in alle richtingen om geld geschreven; maar zooals altijd, liet dat wat lang op zich wachten. 't Plan was om naar Spanje te gaan op de eene of andere manier en dan naar Nederland. Het kon niet anders, dan over de landgrens, omdat in Portugal de wet bestaat, dat ieder, die over zee vertrekt, voorzien moet zijn van een pas, terwijl voor de menschen, die naar Spanje vertrekken, zulk een pas niet noodig is. 't Is een van de vele curiositeiten in de Portugeesche wetgeving.

Het geld kwam maar niet. De behandeling in Caldas was niet slecht — doch ik was daar een vreemde eend in de bijt, omdat ik niet thuis behoorde in de groep. Slechts enkelen kende ik, en zeer enkelen had ik voorheen op kommando gezien. Daarbij komt nog, dat over ons officieren aangesteld waren van onze gevangenen, die nog nooit een gewapend Engelschman gezien, nooit een bom hadden hooren barsten, maar zich verre gehouden hadden van de plaatsen, waar gestreden werd. Zij waren officier over mij, die toch in ieder geval „vechtman" geweest was.

Zoo hadden we o. a. een generaal (spottend noemden we hem de vechtgeneraal van Portugal) — Pienaar — een man, die later zeker nog wel eens verantwoording zal moeten doen over zekere duistere feiten in de geschiedenis van de overgave van Komatiepoort en de overschrijding van de Portugeesche grens. Deze erkende de officieren, waaronder twee onderwijzers waren, en mocht ik dan, ook onderwijzer, geen aanspraak maken op die onderscheiding?

Ik was niet in de gratie, omdat ik niet behoorde bij den kliek. Eerst lieten de lui mij met rust, maar later begonnen ze ook mij met arbeid te belasten, en dat wilde ik niet. Ik wilde wel werken en hard ook, maar als officier en niet als knecht van die gelegenheids-officiertjes.

Zoo kwam op een avond halftien één der heeren mij de order geven, dat ik 's ochtends half zes in de keuken moest zijn, om kost te helpen koken, en dàt bevel gaf den stoot.

Dàt was me te kras, eten te moeten koken voor díe heeren en 'k wendde mij om en om in mijn bed, zonder in slaap te kunnen komen.

Om halfdrie stond ik op. 't Besluit was genomen en ik kleedde mij vlug aan. Met de schoenen in de hand sloop ik naar andere kamers, om de vrienden een vaarwel toe te roepen. Voorwaarts nu.

Door de achterdeur, over het hek en den muur en — vrij was ik op straat achter het huis, vlak bij den prachtigen tuin, die aan de bosschen paalde. Zoo snel de beenen mij dragen wilden, vloog ik voort, altijd voort. Waarheen wist ik niet, en 't was mij onverschillig, als ik maar vèr weg kwam, ver van Caldas en de keuken. Toen het dag werd, bemerkte ik, dat ik geheel verdwaald was, en in plaats van ver weg te zijn, was ik in de onmiddellijke nabijheid van Caldas. Natuurlijk schrikte ik daarvan, maar toen ik toch zoo dicht bij de stad was, maakte ik er gebruik van, door nog even er in te gaan en een nieuwen hoed te koopen.

Om halfzes zouden de lui merken, dat ík niet meer in het huis was, en ongeveer dien tijd vertrok ik welgemoed met vluggen tred naar het Oosten, den kant van Spanje. Als er menschen zich vertoonden, sloop ik van den weg af de bosschen in, om weer voort te gaan, als ze voorbij waren. 't Ging maar altoos door, dan eens in den looppas, dan weer wat meer gematigd, tot ik eindelijk om halftwee in den middag zoo vermoeid was en mijne voeten zoo'n pijn deden, dat ik halt houden en rusten moest.

Terwijl ik onder het gebruik van een glas landwijn en een stuk maïsbrood van mijn rust genoot, overdacht ik, wat verder gebeuren moest. Naar Spanje gaan! dat was het beste. Na onderzoek echter bleek mij, dat de geldbeurs, die slechts 5000 reis (*f* 9) bevatte, dat plan niet toestond. Er waren maar twee wegen. De andere over Lissabon. Deze was de gevaarlijkste.

Natuurlijk was dadelijk na mijn verdwijnen de politie en vooral die van Lissabon gewaarschuwd. Hoe moest ik me te L. verbergen en hoe zou ik aan boord van een schip geraken, zonder de noodige pas?

Vele, en schijnbaar onoverkomelijke bezwaren deden zich voor; maar de kogel was nu eenmaal door de kerk en ik

moest voortgaan, of ik wilde of niet: ik moest alle middelen beproeven.

Tot L. loopen kon ik niet — 't was nog 110 K.M. — en daarom maar gereden. 't Geluk begunstigde mij gedurende de geheele reis. Terwijl ik zoo zat te peinzen, kwam er een havelooze Portugees (ze zijn bijna allen haveloos, die arme kerels) de herberg binnen, met de zweep in de hand. 't Was een soort vrachtrijder. Ik vroeg hem in mijn gebroken taal, of hij me niet naar het naastbijgelegen spoorwegstation brengen wilde, en na lang loven en bieden nam hij aan, mij voor 600 reis — een kleinigheid betrekkelijk — weg te brengen naar de stad Santarem, die aan de spoorlijn van Lissabon naar Spanje ligt, aan de rivier de Taag.

Van achteren beschouwd, geloof ik werkelijk, dat de kerel heel goed gezien heeft, welk vleesch hij in de kuip had en dat hij mij uit goedgezindheid jegens de Boeren, die ook bij de bevolking van Portugal bestaat, zoo voortgeholpen heeft.

Santarem is eene tamelijk groote stad en daarom durfde ik er niet ingaan, uit vrees voor de politie. Ik stapte van het karretje, bedankte mijn gids en ging langs binnenwegen in de richting, waarin de spoorlijn zijn moest, met het doel, het eerste kleine halte-station binnen te gaan, om daar een kaartje naar Lissabon te nemen. Gelukkig voor mijne pijnlijke voeten, kwam ik na eene tamelijk korte wandeling aan te Cartaxo, waar ik geheel als Portugees een kaartje nam en den trein afwachtte.

In den trein gevoelde ik mij geheel veilig en opdat niemand me aanspreken en daardoor bemerken zou, dat ik vreemdeling was, deed ik, alsof ik sliep. Op de kaart, die in de wachtkamer van het station hing, had ik opgezocht, welke halte de laatste was vóór de hoofdstad, en besloot, daar uit te stappen, ten einde de zeker gewaarschuwde politie van Lissabon te ontgaan. Deze had mij heel gemakkelijk kunnen herkennen, omdat mijne blonde haren en blauwe oogen mijne Germaansche afkomst bewezen. Gelukkig was het bijna geheel donker, toen de trein stopte bij het laatste station vóór L. en ik stapte onbemerkt uit, gaf mijn kaartje over bij den uitgang en spoedde mij voort in de richting van de groote lichtenmassa. Ik kon schier niet meer voort; de voeten waren

zoo pijnlijk, dat ik er bijna niet meer op staan kon. Elke tred deed mij veel pijn, en ik voelde mij den koning te rijk, toen ik een tram hoorde komen, die me verder naar Lissabon bracht. Zoo reed ik, als een deftig heer L. binnen in den halfduisteren wagen langs de nieuwsgierige douanen en speurende politieagenten van de hoofdstad.

De tram bracht me tot voor het station en ik stapte de stad — waarin ik evengoed den weg wist als in de maan — binnen, met de uitdrukking van een echten Portugeeschen straatslijper. Direct naar een schuilplaats zoekend, doorkruiste ik de minste achterbuurten en ik sliep in een niet zeer net hôtel, voor een prijs, dien ik nog niet weet, omdat ik den volgenden morgen, zonder daarnaar onderzoek te doen, verdween. De menschenstroom voerde mij naar de markt, in welker nabijheid ik, in eene kleine dwarsstraat, een aankondiging zag, die in het Nederlandsch beteekent: „Gemeubileerde Kamers te huur". De portier van het huis vertelde mij, dat het vijfhoog was, en nadat ik mij schier buiten adem geklommen had, kwam ik bij eene dikke bedrijvige vrouw, die eene kleine kamer disponibel had, maar die nog niet dadelijk aan mij verhuren wilde, vóór ze wist, wie ik was.

Wat ik die vrouw in een paar minuten op de mouw spelde, is ongelooflijk. Ik vertelde haar, dat ik een Duitscher was, met den naam Johan Heinrichs — dat ik een dagbladcorrespondent was uit Hamburg, die den oorlog in China had meegemaakt, en die nu op zijn terugreis naar het ouderlijke huis eenige dagen te L. vertoefde, om te zien of ik er stof zou vinden voor mijn blad.

De arme vrouw drukte mij de hand, en danste bijna met mij rond. Ze was zoo blij, eens een Duitscher te zien. Duitschers waren zulke goede lui, en ze hield zoo van hen, omdat hare moeder ook eene Duitsche was.

Om zulks te bewijzen, vloog ze naar hare eigene kamers en kwam weldra terug met een arm vol tijdschriften in 't Duitsch, van een halve eeuw terug. 't Trof dus goed en ik bleef in mijn rol. De „tante" deed wat ze kon, om me het leven zoo aangenaam mogelijk te maken, want ze hoopte, dat ze mij daardoor voor altijd als „kostganger" behouden zou.

Elken dag wandelde ik door Lissabon en vertoonde mij

steeds op de drukste plaatsen, omdat ik dáár het minst zou worden opgemerkt. In huis zitten kon ik niet.

's Ochtends was ik op de markt en liep met een belangstellend gezicht langs de te verkoopen groenten en visch, terwijl ik 's namiddags op de groote wandelplaats flaneerde. Nu en dan gebruikte ik een glas wijn in het ééne of andere café, om de couranten te kunnen doorsnuffelen.

Ook maakte ik in deze dagen kennis met een Hollander, die te L. voor zaken vertoefde, die me wel helpen wilde, maar die dit niet openlijk doen durfde, en met recht. De goede man was met mij opgescheept. Hij wist niet, welken raad hij mij geven moest en toen ik dat bemerkte, vroeg ik dien ook niet meer, op mijn goed gesternte vertrouwend.

Eens — 't was de vierde dag — zat ik in een café en zag uit de verte, dat in de courant een bericht stond met het opschrift „Os Boers" (de Boeren). Het was „*O Seculo*", een voornaam Portugeesch blad. Ik las — neen ontcijferde, wat er stond en gevoelde eene groote neiging om als een dwaas in een hartelijk gelach uit te barsten. Er stond (vrij vertaald): „De Boer Cornelis Plokhooy, die eenige dagen geleden gevlucht is van Caldas da Rainha, is dezen morgen wederom gevangen genomen en onder politiegeleide in eene tweede klasse wagon overgebracht naar Caldas da Rainha en aan de militaire overheid overgegeven.

Dit was werkelijk belangrijk nieuws voor mij.

Toen ik de zaak kalm overdacht, lachte ik niet meer. Er bleek mij uit dat bericht, dat er altijd naar mij gezocht was, en dat het onderzoek wel hervat zou worden, als het bleek, dat de gevangen genomene de ware Plokhooy niet was. Ik moest dus zeer voorzichtig zijn. Bovendien, het geld raakte op — en dan?

Den zesden dag, terwijl ik 's middags laat langs de voornaamste straat liep te peinzen op middelen om te ontsnappen, bemerkte ik, dat iemand mij steeds volgde. Ik deed verschillende proeven, om te zien of het werkelijk om mij te doen was. Ik liep nu en dan terug, bijna tegen den kerel aan en ontdekte dan, dat hij na eenige oogenblikken mij volgde. Ik bleef eenige minuten voor een winkelruit staan en bemerkte dan, dat mijne schaduw

eveneens in stille bewondering voor een partijtje uitschot kinderhemden stilstond.

De man moest dus *mij* hebben.

Toen het geheel donker was en alle winkels hunne lichten hadden ontstoken, zette ik het op eens op een loopen. Ik liep zoo hard ik kon en de goede vriend deed hetzelfde. Daar zie ik op eens een trap, één van de trappen, die van de eene straat naar eene hoogere paralelstraat liep. Die trap vloog ik op, twee, drie treden te gelijk, en boven gekomen, sloeg ik links den hoek om, niet om verder te snellen, maar om me in eens te laten vallen in de donkere portiek van een huis. De beste, geheime agent kwam ook de trap op. Ik hoorde nog even het hijgen en dan vloog hij me, snel als de wind, voorbij, de straat in.

Bij al den ernst der zaak kon ik niet nalaten hartelijk te lachen en in mijn hart wenschte ik hem voor altijd vaarwel.

Nu was ik van mijn kwelgeest af en spoedde mij langs allerlei donkere achterstraten in de richting van mijn logies. Bij de straat gekomen, zag ik er een politieman in uniform voor staan, en ik dacht het maar beter, dien dienaar van Hermandad te ontzien. Aan de andere zijde der straat, die ik na eenige minuten bereikte, was hetzelfde spel en toen begreep ik alles.

De politie had mijn schuilplaats gevonden, en ik was als verdacht persoon reeds den ganschen middag vervolgd, om te zien, of ik niet naar het ontdekte verblijf zou terugkeeren. Als ik wedergekeerd was, had ze mij gevangen. Nu zwierf ik besluiteloos rond en eindelijk besloot ik de woning van mijn Hollandschen vriend op te zoeken, om voor den nacht een onderkomen te vinden. Langs de duistere zijde der straten en stegen sloop ik voort naar het huis en na eenig kloppen werd ik binnengelaten en na een kwartiertje lag ik deftig onder de wol te slapen, als de onschuld in eigen persoon. Den volgenden morgen vroeg reeds werd ik gewekt en de gastheer vertelde mij, dat ik geen dag langer meer te L. blijven mocht, omdat het gevaar te groot was. Hij vertelde mij tevens, dat een Hollandsch schip in de haven lag, en dat de kapitein een „goede Zeerob" was, die zeker niet weigeren zou een Boer te helpen.

Dadelijk spoedde ik mij naar de Taag om de proef er van te nemen, en het trof zoo gelukkig, dat de kapitein juist naar land roeide. De edele man (Mr. Van Binkhorst, s. s. *Hébé*) aarzelde geen oogenblik mij te helpen en als matroos ging ik na een uurtje achter hem aan naar het schip, dat ik nooit vergeten zal, vooral niet, omdat de kapitein me zoo gul, als slechts een Zeerob zijn kan, behandelde gedurende de geheele reis naar Genua, die ongeveer acht dagen duurde.

Vandaar vertrok ik, dankbaar jegens alle menschen, naar Triëst, in den waan, daar een Transvaalschen Consul te vinden.

Toen ik aldaar aankwam was de beurs plat en geen persoon van die kwaliteit te vinden. De Holl. Consul, die mijn taal sprak, was niet gewillig mij te helpen, omdat ik geen Hollander, maar Burger was van de Z.-Afr. Rep. en uit trotschheid wilde ik ook niet aandringen bij den wantrouwenden man.

Zoo leed ik stil drie dagen lang honger. Mijn gordelriem was zoo ver toegetrokken, dat de elegantste dame te Parijs jaloersch op mijn middel zou geworden zijn. Flauw van den honger stond ik op wacht, om te zien, of er geen schip met de oude driekleur in top de haven zou inloopen, maar te vergeefs. Eindelijk, gelukkig, werd ik geholpen door den eigenaar en den kapitein van eene Duitsche stoomboot, de „*Bysanz*" uit Hamburg, die de haven binnenliep, den vierden dag na mijn aankomst. Ze gaven mij geld om over land naar Holland te reizen, en zoo kwam ik vermoeid, zonder merkwaardige lotgevallen, te Amsterdam aan.

Ik kwam terug na eene lange vergeefsche reis. De haat, die ik gevoelde tegen het diefachtige Engeland, was niet verdwenen; integendeel, ze was vergroot. Ik weet het: als Christen gevoel ik de waarheid van dit woord: „God komt de wrake toe, Hij zal het vergelden!" Maar mijne bede, en die van elk rechtgeaard Burger der beide Republieken, is: „Heer! Kom haastiglijk, en gebruik ons als werktuigen Uwer wrake."

Nooit zullen we vergeten wat geschiedt in Z.-Afrika en duizenden van ons hebben, onder biddend opzien, gezworen, dat ze zullen strijden voor de Boeren tot het „bitter eind".

Ons betrouwen staat vast.

Onze zaak is recht in God. De God van het recht, die tevens de Almachtige is, zal ons helpen om het machtige, diefachtige, moordzuchtige Albion uit Zuid-Afrika te verdrijven.

Leve Vereenigd Nederlandsch Zuid-Afrika!

